

GABRIEL BĂLĂNESCU

AVRAM IANCV

CUGETAREA — GEORGESCU

280

AVRAM IANCU

GABRIEL BĂLĂNESCU

AVRAM IANCU

monografie

CU O PREFATĂ DE
LIVIU REBREANU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201101281

CUGETAREA — GEORGESCU DELAFRAS

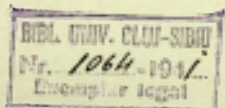
1613

DE ACELAȘ AUTOR :

Acteon, roman	1934
Satul Daba, poem	1936
Cartea întinericului	1940

IN MANUSCRIS

Anonimatul romînului.

INCHIN ACEASTĂ CARTE — DE ASPRE LUPTE
ȘI DE MOARTE, — MEMORIEI CAMARADULUI

VALERIU CÂRDU

ȘI TUTUROR CELOR IMPREUNA CU EL CAZUȚI
PE DRUMUL CĂPITANULUI — ÎN SUBLIMA ȘI
NEÎNFRICATA LOR DRAGOSTE DE NEAM

ONORATE CITITOR,

Iată o carte despre Avram Iancu!

Toldeauna a fost și toldeauna va fi de actualitate Avram Iancu, regele munților, căpitanul Moșilor, mândria Ardelenilor, martirul Habsburgilor. Povestea vieții lui e tipică și simbolică pentru întreg neamul românesc de peste Carpați care a crezut în împăratul (poate să fi fost în credința aceasta o aducere aminte subconștientă de alți împărați), și-a vărsat sângele pentru dânsul și în chip de răsplată a fost sacrificat și trădat toldeauna.

Azi, totuși, actualitatea eroului ardelean, prin cruzimea evenimentelor, ia proporții covârșitoare. După numai două decenii de unire, Transilvania românească e sfărțecată iarăși de granițe artificiale, în vreme ce mult oropsita Basarabie e smulsă din nou din trupul țării împreună cu jumătate Bucovina drept dobândă. Fie ispășirea greșelilor noastre ale tuturor, fie incapacitatea, mai grea decât trădarea, a conducătorilor noștri, fie o supremă încercare a destinului românesc — rezultatul este prăbușirea dreptății după care am însetat multe secole, sacrificarea neamului nostru mereu sacrificat pe altarul unor cauze străine.

Într'o situație într-o câțva similară, înțelegând că toate jertfele au fost zadarnice și n'au servit decât la o mai aspră încătușare a poporului său, Avram Iancu și-a pierdut mințile...

Când s'a apucat să reinvieze figura și viața eroului-martir, d. Gabriel Bălănescu nu s'a gândit, nici nu-și putea închipui că monografia sa se va încadra în realitatea cea mai dureroasă. Nici acum câteva luni, când a venit cu manuscrisul gata de tipar și când am stat de vorbă împreună despre Avram Iancu ca despre un personaj istoric și legendar în acelaș timp, care a ispitit pe atâți scriitori și va mai ispiti pe mulți — nu ne-a trecut prin minte că dezastrul ne pândea la ușă și că foarte curând ne va fi dat să trăim și să simțim în suferințe noi tragedia de odinioară a Ardealului. Ne legănam într-o siguranță atât de uluitoare și eram atât de increzători în puterea ocrotitoare a dreptății noastre!

Noua monografie despre Avram Iancu ar fi fost binevenită și în vremuri liniștite — cel puțin ca un necesar memento. Acuma are se însemne un protest și o mângâiere și o speranță.

D. Gabriel Bălănescu, de altfel, a scris-o cu pasiunea drept-credinciosului.

Din date și fapte, adunate cu sârguință și destul discernământ, a reconstituit o viață tumultuoasă într'o epocă tumultuoasă. Pentru că documentele, oricât de bogate, rămân o colecție de uscături moarte, dacă scriitorul nu le transfigurează cu sângele și sufletul său, d. Bălănescu n'a ezitat să-și dăruiască toată inima în „AVRAM IANCU”. Exaltând spi-

ritul de jertfă și dragostea de neam a eroului ardelean, autorul parc'ar vrea să-l apropie de timpul său și să-l identifice cu idealul credințelor sale înăbușite...

Totuși, nici d. Gabriel Bălănescu n'a epuizat subiectul. Poate că Avram Iancu nu va fi complet explicat niciodată. Personagiul devine cu atât mai enigmatic și mai nemotivat cu cât te trudești mai mult să-l adâncești. Poate că în Avram Iancu se personifică eroismul specific românesc, un eroism totdeauna îmbinat cu martirajul final. Horia și Tudor Vladimirescu sunt tot atât de misterioși. În răstimpul luptei toate amănuntele sunt clare, totul se petrece normal, pe linia vitejiei obișnuite. Abia după victorie sau înfrângere intervine misterul care frânge brusc personalitatea eroului. Dârzenia se transformă în renunțare și desgust de faptă. Omul parcă se prăbușește dinlăuntru, pierzându-și brusc echilibrul moral... Explicațiile vin totdeauna dela alții, nu dela cel doborât de soartă. Horia refuză să dea explicații, ca și Avram Iancu...

Iată o carte nouă despre Avram Iancu, onorate cititor! Nouă mai ales ca suflet, dacă nu ca interpretare. Scriitorul Gabriel Bălănescu are o sensibilitate deosebită și o sinceritate care cucerește. Scrisul său cald e susținut de stilul eroic-romantic al generației sale. Un sentiment puternic împrumută ritm și muzicalitate paginilor celor mai aride. Fraza, deseori aspră, e totuși plină de o înfiorare ca și când printre și sub rânduri ar curge un sânge fierbinte dătător de viață. Peste goluri și stângăcii aleargă un suflu de credință care încheagă și menține atmosfera.

Cititorul, vrând-nevrând, trebuie să colaboreze cu scriitorul, să citească și cu sufletul.

Drept și folositor ar fi ca tânărul autor, prin acest „AVRAM IANCU”, să se apropie de cititorii cei mulți.

LIVIU REBREANU

„Aerul din case era stricat și eu
am venit ca un uragan să le
„curățesc“.

AVRAM IANCU

„Nu am pâine, nu am sare,
„Toate le-au dus darea mare;
„Darea mare ce mă-apasă,
„De stă sufletul să-mi iasă.
„Vin biracle cu carul
„Ducu-mi straiul și mătălai
„Ducu-mi toate'mi lasă-amarul
„Mi-ai da pruncușii la școală
„Dar nu pot cu straița goală.
„Înălțate împăraiei!
„Vino'n țară, îă dreptate,
„Dacă crezi în zeitate”.

Intr'o casă ridicată din câteva cioburi de munte, din muntele martor mut al pogorîrilor nevăzute din ceruri, trăiau, ca în multe case din Vidra viforelor, niște oameni așezați și destoinici, petrecându-și zi după zi, peste liniștea aspră a înălțimilor, teama și dragostea de Dumnezeu.

Alexandru Iancu cu smerita sa soție Maria, erau tată și mamă nu numai pentru Vidreni, dar ca tată și mamă își găseau grijă în tot ținutul munților acelora Apuseni, unde durerea le strecura Moșilor în inimă mari limpezimi și unde nedreptatea de aiurea le pândea să le sdrobească dreptatea și iubirea inimilor lor.

În casa aceea din cioburi de munte, acoperită cu scânduri de brad, toți găseau sfatul bun și drept, dar parcă tot acolo se mai găsea și o făgăduință, mare, întreagă, cum numai fiii munților o pot vedea mare și întreagă.

Alexandru Iancu, om modest, trăia bine, se umbla curat și frumos îmbrăcat și era pădurar și fruntaș în Vidra de Sus. Avea însă cuvânt înaintea domnilor din tot ținutul Zlatnei.

Statura lui era înaltă, fața prelungă; nasul ca al vulturului, ochii negri ca murele și sprincenele dese se îmbinau cu genele lungi care întunecau mai mult privirea închisă și pătrunzătoare, încât de îndată te cunoștea cine ești.

Figurile Moșilor se asemănau mult, ca și staturile, cu statura lui Alexandru Iancu. Cămașa lor albă e cusută la guler cu arniciu. Mânecele lungi până la încheietura pumnului sunt cu pumnași de mătăasă sau de arniciu la margine — și e croită cu clini atârnați la subsuoară de pavițe care se împreună la piept și la mijlocul spetelor de așa numitul barbur.

Opinca e pe un picior croită și e cu gurgui în forma crestei cocoșului, al cărui vârf se sucește la dreapta, ori spre stânga.

Pieptarele sunt din piele de oaie, croite bine pe trup și deschise. Șerparele late, din piele roșie, iar ținuturile sure, îmbrăcate pe

deasupra, atârnă până din jos de genunchi și sunt croite cu cini din pănură de lână bătută în piuă.

1824.

În marea familie a Moților, de mult timp liniștea a dispărut, le-a fost furată inimilor, și odihniți în cugetul drepturilor lor sfinte, așteptau fiecare ceas al semnelor ce vor veni.

Rugăciunile, poate, se strângeau toate sus, unde ochii lor căutau neconținut o izbăvire. Soarele alături de durerile lor, răsărea cu aceeași făgăduială pe care o citeau cutremurați și amurgurile se topeau în cântecele triste de fluier și în susurul izvoarelor reci de munte.

Numai drumurile, drumurile nesfârșite le mai primeau Moților jalea lor, care acum era a veacurilor. Numai rătăcirile le mai întrețineau nostalgia unui trecut îndepărtat, glorios și numai măreția munților mai sprijinea echilibrul de granit al sufletului lor.

Așa, în 1824, la casa de piatră a pădurului din Vidra de Sus, când luceafărul de dimineată întâmpina primele vieți ale zorilor, întâmpina parcă tot pentru munte și pentru soare, strigătele tăiate ale unui prunc.

Ursitoarele erau ascunse poate în vreun

ungher al cămării sau sub perna pruncului.

Luceafărul de dimineată rămânea tot sus să întârzie celor trei fete — ursitoarele — sfatul surd al luminii și al întunerecului. Una furisează de grabă în perniță o șoptă și șopta rămâne acolo. Ursitoarea a trecut din anii ei cei mulți, anii pruncului. Alta îi pune în mână un dar nevăzut, iar a treia fată lupta încă în descânțece, cu luceafărul viu.

Celelalte două pier, rămânând cu pruncul una și luceafărul piere și el.

Tatăl nu întârzie și întorcându-se cu fața din spre răsărit, îi dă o linguriță cu unsoare de urs pentru ca să învingă ultima umbră și pruncul adoarme.

Alexandru și Maria aprind o candelă, îi pun busuioce înflorit alături și Alexandru prinde perdeaua dintr'un colț ca pentru sărbătoare.

La scaldă îi spun Avram și în scaldă, câțiva oameni scapă bani de argint, ca vicia lui să rămână nepătată ca argintul.

La cap, tatăl îi așează un cuțit, un pistol, o undrea, o bardă.

Pruncul le va alege. Numai lui ursitoarele i-au lăsat înțelepciunea și viitorul, în șoapte pe care destinul i le va strecura în inimă.

Și numai muntele și cerul i-au primit mărturisirea. Dar muntele i-a mai șoptit ceva în leagăn, lăsându-i acolo alte mărturii, mărtu-

riile nedreptăților și împilărilor ce apasă peste dreptatea pământului, a muntelui a cărei boare o respira.

Avram așa s'a născut : cu muntele la căpătâiu și cu jalea munților la picioare. Și Avram așa trăia, așa deschidea tot mai mult ochii împrejur.

A cunoscut pe rând, răcoarea înălțimilor, măreția lor, apoi destinul îi cuprinde încet oasele și inima. Avram crește fără alintări și fără prea mari îngrijiri.

La focuri, seara, aude povești cu împărați și războaie, iar la lumina zilei vede mizerie și nedreptate. Așa creștea și își adăuga zilele, nopțile, împăturindu-le parcă într'o cutie de vrajă. Ochii lui albaștri erau grozav de limpezi și trăsăturile feții arătau o rară blândete. Ca mic copil era guraliv. Cu cât timpul trece și el crește, devine tot mai tăcut și mai atent la tot ce se petrece în jurul lui.

Jocurile cu copii de vârsta lui nu-l prea interesau. Mai mult era atent la vorbele bătrânilor și îi plăcea grozav să-i privească în ochi, parcă să le cetească gândurile. Cu timpul se desparte și de bătrâni și rămâne singur, colindând munții și văile, plaiurile, — sau ascultând melodiile fluierelor pe malurile Arieșului. Bătrânii începeau să-l obosească, îi ocolea, nu le răspundea la vorbă. Și dacă

aceștia stăruiau cu oarecari desmierdări, fugea de acasă. N'avea decât vreo 7 ani când zile întregi nu putea fi găsit.

De multe ori îl apuca noaptea singur pe o piatră pe malul Arieșului. Părinții lui nu pricepeau deloc întârzierile lui Avram. Nu întârzia un flăcău, întârzia un copil de 7 ani.

Îl ridicau de acolo cu dojeni și Motii tare se cruceau la necazurile lui Alexandru Iancu cu fiul lui plăpând ce colinda fără înțeles pustiurile. Aceste abdicări însă, din cuminenția și liniștea căminului, se repetau. Nu pierdea o clipă în care socotea, în mintea lui de copil, că este neobservat și fugea.

Acasă, zile în șir nu se auzea din gura lui Avram o vorbă.

Intr'o bună zi, Alexandru se hotărăște să-și trimeată feciorul să învețe cetirea la un dascăl din sat, Mihail Gömbös. Avram prinde ușor și era foarte harnic. În afara lecțiilor rămânea tot tăcut și departe de copii și chiar de părinții lui.

Pe la vârsta de 8 ani spunea el povești copiilor din sat și din împrejurimi, mai mici ca el. La sfârșitul poveștilor îi întreba dacă au priceput și le explica, repeta povestirea până ce se ridicau toți după iarbă într'o tăcere de rugăciune. Părinții celorlalți copii căutau să-i izoleze de Avram; îi închideau în casă și Avram îi „salva” scoțându-i pe fereastră.

Tot el îi lua și îi ducea pe dealuri, unde nu făceau mai nimic. Deodată îi trimetea acasă și el singur rămânea până ce Alexandru sau Maria veneau și-l luau cu aceleași muștrări aspre, la care Avram părea că rămâne foarte nepăsător.

În sfârșit, trece la școala primară din Câmpeni, unde nu-l întrecea nimeni la învățătură. O termină cel dintâi și continuă școala la gimnaziul din Zlatna.

Aci Avram pare a pricepe foarte bine unele chestiuni pe care mintea lui de copil încercase să le deslușească prea de vreme. Știa bine că părinții lui, că Românii sunt sclavi la ei acasă. Simțea și el, atât cât poate simți un copil (dar mai mult decât oricare altul la vârsta lui sau mai mare ca el) că piciorul unguresc stă înfipt în pământ românesc, pământ în care strămoși de-ai lui sunt îngroșați de lupte și de credință.

O știa foarte bine. Ce altceva povestea el pe câmpuri și ce altceva asculta, seara, la focuri? Pentru ce se rugau părinții lui noaptea la lumina untdelemnului?

Își amintea de multe ori și povestea colegilor lui, cum, într-o noapte, candela de lângă icoană pâlpâia și el vrând să se scoale să-i toarne untdelemn, vede o umbră ce cobora după perdea. A stat nemișcat să vadă încotro merge umbra.

„Pentru că umbra nu s'a mai arătat — povestea Avram — l-am strigat pe tata. N'a răspuns și eu mă uitam pe fereastră când tata îmi răspunde — și umbra lui a urcat din nou pe perdea.

„Atunci mi-a spus încet că se roagă pentru noi și că Dumnezeu ne va ajuta să învingem Ungurii care ne iau pita dela gură, și cântecul“.

La gimnaziul din Zlatna Avram dă și câștigă primele lupte.

Ungurii încearcă, cu mijloace violente, să-i schimbe religia și naționalitatea.

S'a împotrivit, dela început, cu hotărîrea care zăcea în sufletul lui.

— Rămân Avram fiul lui Iancu din Vidra, răspunde răspicat îndemnurilor care începuseră să devină chinuitoare și mai mult decât niște îndemnuri. Colegii, care îl suspectau pentru „atitudinile“ lui „ciudate“, pentru singurătatea pe care vedeau ei bine că Avram o căuta, începeau să-i admire curajul cu care rupea tradiționala disciplină seacă, atât cât era și cum era, între elevi și învățătorii lor maghiari.

Astfel Avram devine un fel de căpetenie a colegilor lui și toți îi arătau multă dragoste. În tot ceea ce făceau în timpul lecțiilor sau în afară de lecții, ochii lor se îndreptau neînțeleș spre Avram.

AVRAM IANCU

În sufletele și în mintea acestor copii se întâmplase ceva.

Chiar copii de Maghiari nu lipseau din micul spațiu de autoritate pe care-l creiase dintr'odată Avram, fiul lui Iancu din Vidra.

Odată cu aceasta, începe să fie privit cu ochi de mare mirare de colegii lui mai vârstnici.

La învățătură nu era nimeni înaintea lui și depășea cu mult lecțiile simple, ocolind cu adevărată maturitate tot ce era tendențios, tot ce venea să denatureze adevărul instincțelor pământului, ce-i clocoteau în sânge. De acum face loc rațiunii, muncii, studiului, însă deasupra tuturor parcă era altceva ce stăpânea răzvrătitul.

Spiritul acesta de răzvrătire atrăgea iubirea colegilor, iar temeinicia celor ce învăța atrăgea admirația lor.

An cu an personalitatea lui Avram prindea tot mai mult cheag. „Eminens“ umplea de sus până jos fișele calificative.

Cunoștințele lui de geografie și istorie întreceau orice închipuire. Limba latină începe să o deslușească ca nimeni altul.

Termină astfel gimnaziul și pleacă la Cluj, unde urmează studiul științelor filosofice și juridice.

Hrana sufletească însă o căuta în amintirile vieții curate a țăranilor din munți, în contactul cu datinele lor.

La Cluj, studentul Avram Iancu era foarte activ și tot ce făcea era actul celui mai firesc cuget. Nu vorbea mult și fiecare cuvânt rostit avea un sens pentru el și pentru ceilalți. Vorbea încet și fără gesturi, și orice lucru propus era de îndată îndeplinit.

Pentru ca să dea o disciplină organică acțiunii lor de deșteptare a românismului — pentru că această deșteptare a românismului o căutau tinerii studenți la îndemnul lui Avram Iancu, — creiază o societate studențească „Aurora”.

De aci vicața lor trebuia să fie luptă.

Luptă în tot ceea ce conștiința lor de tineri și de sclavi la ei acasă, le-ar fi putut angaja fapta și viața.

Avram era foarte ascultat pentru că era cel mai hotărît și cel mai luminat de Dumnezeu la minte. Avea o fire aprigă, dar se putea ușor stăpâni în toate împrejurările, datorită cumpătului său cu adevărat țărănesc.

Infățișarea lui în timpul acestor ani de studiu la Cluj era foarte sobră și rareori zâmbea.

Avea însă o seninătate în ochi și în figură încât atunci când era îmbrăcat în portul fraților lui, cum le zicea țăranilor din Munții Apuseni, căpăta expresia unui sfânt coborît dintr-o ramă de biserică.

La Cluj și mai târziu la „tabla regească” din Târgul Mureș, Avram învață cu temeinic-

cie legile ungurești, pentru ca astfel înarmat să poată lupta pentru drepturile neamului său rob.

De altfel, Iancu știa că Moții au mai strigat, și-au legat mereu soarta de cer, rugându-se stelelor și multe seri și multe decenii luau martori Găinușa, Rarițele, Toaca, și Crucea, pentru acele dureri trecute și toate cele câte le vor primi.

Au mers din poartă în poartă după dreptatea pe care o botezau cu sângele lor.

Au mers odată cu Horia în luptă, au mers la împărați și plângerile le puneau în mâinile lor ingenunchind și dreptatea și sângele erau ale lor, nu ale împăraților.

Au cerut dreptatea înfricoșăți de dreptate nu de răspuns. Răspunsul era pururea unul: nu. Și dreptatea rămânea mereu aceeași, înfricoșătoare.

Care erau urmele mai vii și mai triste ale timpului de până aci ?

Dar totul era trist, totul era dureros și viu ! În urmă nu erau decât morminte și jale și lanțuri. Nedreptatea făcuse rădăcini și își creiase imperiu.

În 1791, un împărat, Leopold al II-lea, primește o petiție prin care Românii cereau respectarea drepturilor lor naționale și dovedeau adevărul acestor drepturi.

Accastă petiție era numită „Supplex libellus valachorum“ și a fost înaintată dietei din Transilvania să se pronunțe asupra ei.

În Societatea Studențească „Aurora“ se discutau toate problemele naționale și juridice care interesau viitorul națiunii românești. La întâlniri desbăteau aceste „processe“ și astfel își întrețineau tinerii, prin cuvântul și încurajarea studentului Iancu, sufletul lor spre mari deslegări.

Aveau mereu în față această petiție și multe altele.

Întrebau Românii la 1791 :

— Se poate acorda Românilor cetățenie ?

Nu, era răspunsul dietei. Românii sunt venetici.

— Ce măsuri s'ar putea lua pentru ridicarea nivelului cultural al poporului ? — întreba poporul.

Iar Statul, funcționarii împăratului căruia Românii îi erau credincioși răspund : nu Statul este răspunzător de o asemenea stare de lucruri.

Dar Ungurii nu numai că Românilor la ei acasă nu le dădeau niciun drept, dar căutau să le fure și sufletul lor, graiul și conștiința românească. De atâtea ori au încercat să înlocuiască limba lor cu cea maghiară.

Ba tot în 1791 au vrut să le fure și pământul, să le fure țara.

Studentului Avram Iancu îi spuneau legile ungurești una, dar pământul lui, munții lui care începeau să-i crească și să-i dea rodul cel greu înlăuntru îi spuneau alta.

Și de câte ori o nouă nedreptate îi întuneca ochii, se întorcea cu gândul la munții lui, la libertatea pierdută pe care o simțea în sânge, la bogățiile munților. Știa că vechii stăpâni romani au lăsat deschise nenumărate băi de aur. În locul lor vedea astăzi moarte și jale.

Pe ruinele centrelor vieții romane și în locul vieții patriarhale din munții în care fiecare țăran își vedea tihnit de păstorit și de cântec, au venit străinii care luptau să înghită orice drept, orice virtute românească.

Acum, națiunea ungară, această națiune care vroia cu orice preț să-i înghită, să-i supună, era din ce în ce mai slabă, mai risipită, în mijlocul atâtor popoare deosebite.

Ungurii începeau să cugete serios cum să iasă din această situație.

Pentru ei era simplu. Ziceau : „să impunem limba maghiară“. Dar ei aveau o constituție feudală și nobilimea (mă rog!)... foarte sălbatică și refractară ideilor celor mai noi, încât nicăieri în istoria lumilor nu se mai înregistrase o situație asemănătoare.

„Sclavii“, Românii, erau viguroși, buni, păstrându-și cu tărie tradițiile consfințite cu sângele atâtor jertfe.

PRECEDENTE...

Revoluția din 1784 venise în ajutorul țintei filantropice urmărită de împăratul Iosif al II-lea și aduce o ușurare în starea iobagilor. Mai târziu aduce chiar proclamarea... în principiu, a desființării șerbiei.

Înainte, prin decretul lui Verböczy, s'a hotărât că țăranul nu poate avea nimic afară de simbria pentru munca sa și țăranii deveniseră iobagi, legați de pământ.

În 1858, căzând Ungaria sub stăpânirea Austriei, Ferdinand I dă decretul pentru „libera migrațiune“ pe care-l repetă în 1856. Iar când Transilvania veni în puterea Austriei, Împărații se interesau din ce în ce mai mult de soarta țăranilor. Mai ales Maria Tereza se arătase favorabilă iobagilor, căutând chiar, prin așa zisele „puncte regulatoare“, să reducă la 4 zile pe săptămână munca pentru Domn, cu brațele, iar cu vitele numai 3.

Veacul 18 înregistrează o frumoasă dezvoltare a culturii. Mîntea poporului român se

luminează căpătând astfel conștiința originii sale române. Odată cu asta, conștiința unității interesului național crește.

Ungurii, treziți și ei din letargie, ar fi voit să se lățească pe socoteala Românilor.

În acest fel, Românii s'au găsit, — pe de o parte luptând spre a dobândi drepturi, iar pe altă parte luptând să se apere spre ale putea păstra.

In Ungaria

În prima dietă după perioada absolutismului, la 1825, apare un om care dă o formă teoretică logică și strânsă intereselor poporului maghiar: Ștefan Szecheny.

Szecheny propune înființarea unei academii ungurești. Propunerea este primită cu rezerve. Atunci Szecheny oferă el cel dintâi 60.000 fiorini. Se naște un oarecare entuziasm, se strâng imediat 250.000 fiorini și academia ungurească... este creiată.

Împreună cu un alt partizan al scopurilor sale, Nicolae Wesseleny, începe să alunece către o predominare a Ungurilor asupra Slavilor și a Românilor din imperiu.

Intr'o broșură intitulată „Hitel“ (creditul), el cere magnaților unguri să renunțe la privilegiile lor nobiliare și să-și plătească și ei contribuțiunile.

Se ivește, cum era și de așteptat, o furioasă polemică între Szecheny și nobili, aceștia din urmă atacând cu violență propunerile.

Aceștia doi, Wesseleny și Szecheny, au constituit în Ungaria și Transilvania partida națională liberală, care tindea la maghiarizarea tuturor naționalităților.

Dietele din Ungaria dela 1825 și din Transilvania dela 1834, votaseră mai multe legi, tinzând către această desnaționalizare a națiunilor conlocuitoare.

Treptat, limba maghiară începe a fi întrebuințată în mai toate instituțiile administrative.

În 1830, la moartea episcopului Ioan Bal, viitorul episcop își ține cuvântarea de îngropăciune în limba maghiară.

Situația devine gravă. Consecințele nu vor putea întârzia.

Tocmai atunci, apare la conducerea politică a Ungurilor un Slovak ungurit, pe nume Ludovic Kossuth, care cere ca propagarea ideilor maghiare să se facă cu violență.

Renumele lui Kossuth, prin care ajunge aci, era într-o închisoare suferită din cauza publicării desbaterilor dietale din anul 1836.

Acesta își începe acțiunea, tipărind o gazetă, „Pesti Hirlap“, în care, — dela 1841 înainte, preconiza ruperea oricăror relații cu monarhia austriacă.

Ludovic Kossuth spunea în ziarul său — nici mai mult nici mai puțin — că toate națiile trebuie asimilate și astfel să se facă din ele o națiune ungurească mare și tare, sau Ungurii trebuie să piară.

Vroiau deci să trăiască cu orice chip. În ținta tuturor acestor scopuri, prin manifestele destul de violente, reușeau chiar să facă unele imprudențe de neiertat, declarând... „fără naționalitate viața este de prisos“, sau... „atunci când vom pierde cuvintele limbii noastre naționale, ne-am pierde și sufletul ; a pierde naționalitatea este a muri ca popor ; pentru aceea naționalitatea și limba sunt mai scumpe decât libertatea, căci libertatea pierdută se poate recâștiga, iar naționalitatea niciodată“.

Toate acestea au avut un răsunet formidabil... în mijlocul Românilor.

In Transilvania

Românii cunosc toate scopurile Ungurilor. Iar conducătorii Transilvaniei, Austriacii, în dorința de a atrage pe Români împotriva Ungurilor, aprobă lui George Barițiu tipărirea unei foi românești în Ianuarie 1839.

Foaia se va numi „Gazeta Transilvaniei“. Aci s'a pus pentru prima dată problema con-

tinuității istorice a neamului românesc pe pământul Daciei.

În anul 1842, dieta din Cluj votează două proiecte de lege prin care se obligă toți funcționarii să învețe limba ungurească în timp de 10 ani.

Aceeași obligație se extinde și în bisericile celorlalte națiuni, chiar și în seminarul din Blaj.

Atunci, directorul seminarului, Simeon Crainic, a convocat imediat consiliul profesoral, protestând împotriva acestor proiecte.

Unul din celebrele proiecte de atunci ale Ungurilor, a fost crearea unor cămine de copii numite Kisdedovuri, în care să fie crescuți copiii dela cea mai fragedă vârstă, cu învățători maghiari.

Asupririle țăranilor de către nobili nu conțineau.

Cu suirea lui Iosef al II-lea pe tron se inaugurase o epocă nouă, acesta voind să-și conducă statul după ideile enciclopediștilor francezi, să facă adică un stat german unitar și să ridice soarta țăranilor.

După moartea lui, urmașul său Leopold al II-lea, printr-o lege, asigură din nou drepturile nobilimei.

Propunerea pe care Impăratul Leopold II a făcut-o în dieta din 1790, adică întocmirea unui urbariu pentru regularea raporturilor

dintre proprietari și țărani, capătă din nou actualitate.

În acel proiect, întocmit abia pentru dieta din 1810 se spunea : urbariul va fi legal, numai dacă prin el nu se vor vătăma nici de cum prerogativele nobiliare, dacă, conservându-se întregi și neatinse drepturile nobiliare, nu se vor apăsă aceștia cu nicio greutate.

O înțelegere definitivă nu s'a putut stabili. Guvernul imperial a decretat libera migrațiune, în condițiuni, însă, atât de grele, încât țăranul se lipsea de acest drept.

Condițiunile urbariului erau :

*numai domnul are drept să taie vite;
numai domnul are drept să ție mori ;
numai domnul are drept de vânat, de pescuit, de piață ;
numai domnul are drept să țină cârciumă.*

Țăranii se plângeau neconținut, dar în zadar.

ATITUDINEA LUI IANCU

Iancu dă semne de evidentă revoltă la toate nedreptățile la care asista. Întâlnirile cu prietenii devin din ce în ce mai dese. Mai târziu pleacă la Târgul-Mureș unde s'a înscris cancelist la tabla regească în scopul de a se pregăti pentru cariera de avocat.

La Târgul-Mureș se mai aflau atunci, pentru același lucru, mulți tineri Români. În anii dinaintea evenimentelor revoluționare se aflau totdeauna câte 2-3 Români, practicanți pe lângă acest for judecătoresc al Transilvaniei. Dar n'au fost niciodată atât de mulți ca acum.

Agitațiile creșteau în fiecare zi, odată cu nedreptățile Ungurilor care nu mai aveau capăt.

Dacă ceilalți tineri se agitau mai mult, vorbeau, scriau, Avram Iancu se frământa înlăuntrul sufletului său, încât era suficient să-i privești figura aspră, ochii adânciți privind aiurea, ca să-i poți bănuir durerea ce-l consuma.

Poate mai mare era furtuna în sufletul lui Iancu decât cea de afară. Mai vârtoasă era lupta acolo, pentru ca mai târziu florile de fier să o arate.

În 1847, dieta era convocată la Cluj. Tabla regească făcând parte din parlament își ținea ședințele în Cluj.

Iancu se duce și el acolo.

Guvernul, susținut de partidul conservator reacționar, voia ca prin urbariu să strivească pe bietul țăran cu desăvârșire. Condițiile le-am văzut.

Ședința se deschide.

Lupta între liberali și conservatori se dădea cu vehemență.

Baronul Dionisie Kemény, șeful partidului liberal, rosti cu acest prilej o cuvântare în-suflețită de frumoase principii liberale și umanitare, prin care cerea emanciparea completă a țăranilor prin ștergerea grabnică a iobăgiei. Majoritatea parlamentului primi însă urbariul.

Iancu, care asculta cum se împărțesc dominii pe pielea bietului țăran, gemea ca un taur ferecat și tremura. O extraordinară nervozitate l-a cuprins. Il scuturau parcă frigurile.

Un prieten al său, Iosif Sterca Șuluț, care

era cu el, temându-se să nu intervină, îl ia cu sila de acolo.

Pe drum, către casă, Șuluț încearcă să-l liniștească.

Iancu îi răspunde :

— Frate Șuluț! nu te supăra pe mine. Ori-cât de bun Român ai fi tu, tu nu poți simți durerea ce am simțit-o eu azi. Tu și familia ta nu sunteți robi ca mine și părinții mei. Când acel nobil baron, care a vorbit ca un semizeu, a zis că nici acel pământ de trei coți, care ne va acoperi trupul după moarte nu este proprietatea noastră, era să mă arunc din galerie între ei și să-i izbesc de perete. Nu cu argumente filosofice și umanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horia.

Demonstrația republicană dela 15 Martie din Pesta și evenimentele din 23 Martie la Cluj, stârnesc în sânul studenților maghiari din Târgul-Mureș, puternice valuri de entuziasm.

Pretutindeni se țineau adunări publice extrem de gălăgioase, în care Ungurii, întrecându-se în oratorie, puneau... concluzii pentru uniune.

Dieta ungurească adunată la Pozan la 7 Noemvrie 1847, alege ca palatin al Ungariei pe Ștefan, fiul arhiducelui Iosef.

*Borșny
Borșny*

Aflând de oarecari tulburări de spirit la Viena și sub impresia demonstrației republicane din Pesta, dieta trimite o delegație la împărat, alcătuită din câteva sute de deputați în frunte cu palatinul Ștefan și Kossuth.

Delegația cerea dela Împărat :

Minister unguresc independent ;

Ridicarea censurei ;

Dietă anuală la Pesta și

Libertatea de religie, egalitatea înaintea legii.

Slavii din imperiu începură și ei să se agite contra Ungariei.

În Croația ei declarară că au dreptul a fi pe picior de egalitate cu Ungurii.

Murind banul Croației, Împăratul numește în această calitate pe colonelul Ielacici care era un patriot desăvârșit.

El declară dela început că nu recunoaște guvernul ungar, și invită poporul slav la libertate.

La aceasta s'au asociat și Sârbii din Banat, având în frunte pe mitropolitul Raiacici.

Ce fac Românii...

În complexul acestor situații care se precipitau, Românii erau oarecum lipsiți de o orientare politică, de o organizare și un sprijin material al revoltei lor.

În conștiința lor bănuiau numai lupta. Dar nu știau pe unde aveau să meargă.

La 24 Martie (1848), tinerii unguri și secui care studiau și practicau dreptul pe lângă Tribunalul regesc din Oșorhei, (Târgul-Mureș), se întrunesc pentru a formula o petiție către Împărat.

Pentru a-i deruta pe tinerii români, sau poate pentru a-i trage într-o cursă, Ungurii îi invită și pe ei la întrunire și apoi... să iscălească petiția.

Românii participă, admit chiar să iscălească petiția, cu o condiție însă : să se adauge că ei cer : desființarea iobăgiei ; să se respecte limbile și naționalitățile din Ungaria și Transilvania ; să se facă deplină egalitate civilă și politică.

Ungurii nu admit.

La 25 Martie, Simion Bărnuțiu, făcând să se sfârșească luptele sterpe de opinii, redactează următoarea proclamație în vederea adunării dela Târgul-Mureș dela 26 Martie, hotărâtă de Avram Iancu :

„Se cere :

„Congres național-român ; libertate individuală prin ștergerea iobăgiei ; libertate națională prin repunerea națiunii române în drepturile sale de a avea dregători și deputați naționali în dieta țării.

„Așa dar: nicio uniune cu Ungurii până

nu vor trata cu Românii ca națiune liberă, *pentru că și republica nu este decât un despotism afurisit fără de naționalitate.*

„Se îndeamnă toți Românii, preoții, nobili, regimente, poporul, să lucreze toți într'un cuget, într'un suflet, după ideile acestea“.

Intrunirea se ține acasă la Avram Iancu.

Participă vreo 30 de tineri români. Tinerii din alte părți erau toți informați de orice acțiune a lui Iancu.

În seara zilei de 26 Martie vine la Târgul-Mureș dela Blaj, Nicolae Bârlea, nepot al episcopului, care aduce vestea că profesorii din Blaj, împreună cu școlarii și alți intelectuali de acolo, au ținut cu o zi înainte și ținneau neconținut conferințe, spre a se consulta serios ce este de făcut pentru națiune.

Aceștia vroiau să știe punctul de vedere al tinerilor din Târgul-Mureș spre a putea luera laolaltă.

Vestea pe care o aducea acest înflăcărat sol este primită cu un extraordinar entuziasm.

În ochii lui Iancu se puteau vedea, la primirea acestei vești, — străfulgerări care înfricoșau.

Apoi hotărăște cu glas tare:

— Pe Dumineca Tomei, după Paști, toți tinerii câți se află în această mică adunare cu toți cunoscuții lor civili și preoți, intelectuali și țărani, pe câți îi vor putea îndupleca,

să se aple la Blaj, unde găsindu-ne mai mulți să putem face pașii necesari în cauza națională.

Această hotărîre o întărește prin jurământ. Avram Iancu îngenunche. După el toți tinerii.

— Ne jurăm, fraților ! ca pe Dumineca Tomei, prin foc și prin apă și prin toate pericolele vieții, vom veni în Blaj, nu numai noi, ci sperăm că și alții care vreau salvarea națiunii noastre.

Jurământul este repetat după Avram Iancu, încet, ca la o mare slujbă de altar, cuvânt cu cuvânt.

După aceea, se ridică toți și strângându-și mâna ca o confirmare în plus a tăriei jurământului ce-i unise, se despart pentru desăvârșirea lui.

Iancu, urmărea cu o deosebită atenție și consfătuirile studenților maghiari.

Intr'o seară, tinerimea maghiară se afla la o întrunire. Printre ei erau și câțiva Români, împreună cu Iancu.

Ungurii vorbeau mult, propuneau tot atât de mult și gesticulau într'o gălăgie de infern.

Se discuta în special vechea chestiune a eliberării țăranilor.

Iancu era retras de o parte și asculta cu multă atenție, când deodată, în mijlocul discuțiilor, se ridică și spune răspicat :

— Răscumpărarea eternă, fără despăgubiri, — sau moarte.

Totți împietresc. Nicio mișcare, niciun cuvânt nu se mai auzea.

Ochii lui aproape inumani și cuvântul lui de moarte stăpânesc sala.

Nicio replică n'a urmat. Tinerii unguri se retrag șoptindu-și la urechi.

Nicolae Bârlea se întoarce la Blaj imediat după ce adunarea de acasă dela Avram Iancu se sfârșește, și duce vestea cea mare.

Aron Pumnul face o proclamație, o împarte tinerilor și îi trimite peste tot cu chemarea pentru adunarea din Dumineca Tomei.

În aceeași zi, 25 Martie, încep mișcările Românilor la Abrud, Cluj, precum și în alte părți.

Până la întoarcerea lui Iancu dela Oșorhei (Târgul-Mureș), Ion Butcanu, un Român viguros și un luptător desăvârșit, ține adunări la Abrud, în munți, strigând peste tot din fundul inimii, pericolul ce paște pe Români dacă nu se unesc pentru a lupta împreună.

La Târgul-Mureș, la 25 Martie, apare următoarea circulară :

„Petițiune din partea Românilor ;

„Acum e timpul, pentru Dumnezeu ! Români — acum e timpul ! Nu mai întârziati, nu vă mai lăsați în starea apucată dela moși,

dela strămoși. Minutul binevenit iată-l. Cereți înainte de toate ștergerea iobăgiei fără nici o desdăunare ; cereți respectarea limbii voastre celei românești...

Sărmanii de noi! Nouă Românilor altă moștenire nu ne-a rămas delă străbuni, afară de singura, dar singura limba, acest neprețuit tezaur al națiunii românești.

Limba, fraților români, ascultați -- limba -- această limbă străveche, în care Enea a salutat pe Lavinia, această limbă ce se trage din zei ca și națiunea română, are o putere fermecătoare, această limbă pe care o asemana un Român cu un munte, peste care atâtea seminții străine n'au putut străbate ca să ne absoarbă, -- această limbă dulce, melodioasă, o iubiți, o prețuiți, o păstrați ea străbunii noștri -- mai presus de toate; iubirea, prețuirea limbii voastre să n'aibă margini ; așa s'o iubiți încât atunci când veți muri, să mai rămână încă în voi o scânteie -- această scânteie din urmă să fie limba cu care ați putea ațâța încă odată flacăra vieții în voi.

Acestea și alte asemeni să dorim noi Românilor delă Impărat și delă dietă, și de bună seamă vom dobândi, că pentru noi se luptă spiritul timpului, care are putere mare ; pentru noi se luptă toți oamenii cei buni.

Fiți naționaliști mari.

Când vă spune cineva să fiți patrioți, spu-

neți cu naționalismul român și patriotul în Transilvania una și aceeași însemnează.

Așa, aveți speranță de un viitor mai bun, dar de națiunea voastră niciodată să nu vă lăsați, fiți Români și credeți că Românul, Român trebuie să rămână în etern.

După sfârșitul consfăturii dela Târgul-Mureș din 26 Martie, Iancu pleacă la Abrud, unde se sfătuește cu tinerii din părțile locului despre adunare.

La 1 Aprilie este din nou la Târgul-Mureș, de unde, împreună cu Papiu Ilarian, Samoil Paruțiu și Florian Michesiu se duc la Blaj, unde iau parte la o întrunire a canonicilor și profesorilor.

Sunt luate noi măsuri pentru adunarea din Dumineca Tomei.

După consfătuire, Iancu cercetează pe fiecare în parte, îndemnându-i să aibă curaj pentru apărarea cauzei naționale.

În numele tinerimii răspunde V. Moldovan, care, cu ochii scăldați în lacrimi, îl asigură că tinerimea română, cunoscând sfintenția acestei cauze, nu va da înapoi din fața niciunei piedeci, nu va ști ce este odihna și nici moartea nu-i va putea reține dela datorie.

Emoția tuturor atinge cele mai înalte culmi. Se îmbrățișează toți, își strâng mâna, apoi

Iancu, tăcut, continuă lupta sufletului său, depărtându-se fără a mai spune un cuvânt.

Imediat după această consfătuire, Aron Pumnul răspândește o proclamație, scrisă cu toată tăria hotărîrilor lor :

„Să trăiască Impăratul, națiunile conlocuitoare în Ardeal : maghiară, săcuiască și sașă.

„Proclamăm pacea, frățietatea și libertatea și scopul suprem culmină în iubirea de aproapele.

„Dar această iubire până acum n'a existat, pentru că Românii nu s'au bucurat de drepturile de care s'au bucurat celelalte națiuni și care drepturi au fost răpite de mult națiunii române.

„A sosit timpul ca Românii să ceară și să dobândească aceste drepturi. Însă cine să pretindă, cine e îndreptățit spre acest lucru ? Episcopul nu poate cere, că el e numai părinte sufletesc al Românilor.

„Poporul român ? El nu are reprezentanți în dieta țării. Cine poate cere dară ?

„Singur universitatea poporului. Pentru aceea e de lipsă să se adune și sfătuiască.

„Este dară, datoria protopopilor, preoților și mirenilor, ca tot protopopul cu doi preoți și din tot satul doi oameni, fie uniți ori neuniți, pentru că toți sunt Români — precum și mireni, să se afle la Blaj.

„Nu așteptați să vă cheme episcopul ; el

nu poate face aceasta, dar încunoștiințați-l că veți veni și să veniți. Nu vă temeți de nimica; spuneți celorlalte națiuni cu graiul și dovediti-le prin faptă, că noi pe ei îi iubim, ca pe frații cu care locuim într'o patrie, dar dreptatea poartă ca și ei să ne iubească pe noi.

„Spuneți-le că noi nu vrem să dobândim drepturile omenesti, prin sabie, fără prin legile minții sănătoase și pentru aceea ne adunăm, ca să ne consultăm asupra acestor drepturi; pentru că dreptul câștigat cu sabia, nu este drept ci despoiere și abuz, și numai până atunci ține, până se ruginește sabia, sau se slăbește mâna ce o poartă, dar dreptul bazat pe mintea sănătoasă va dura până va dura însăși mintea.

„Românilor, uniți-vă în cuget! adunați-vă la Blaj să ne înțelegem ce să cerem dela părinții patriei.

„Acesta e modul prin care putem compune o cerere în numele tuturor Românilor și cu aceasta suntem datori patriei și națiunii, ce de nu vom face, vom deveni necredincioși țării, domnitorului și națiunii noastre; ne va timbra istoria, ba ne vor binecuvânta ori blestema strănepoții, după cum ne vor fi faptele“.

Studentii, adunați toți la o grădină numită „grădina podului“, erau toți cu proclamația în mână și cu numele Iancului pe buze.

Aci s'au decis să călătorească fiecare spre locul nașterii lui.

În mijlocul acestor consultări, un student, Tudoran, se urcă pe o bancă și spune :

— Fraților, focul aprins în mine și dorul de a vesti Românilor ziua libertății nu-mi permit ca să aștept ora în care ni se va decreta vacanța.

Sunt silit a rupe disciplina.

Adio, fraților, să ne revedem în Dumineca Tomei...

Românii își desăvârșeau acțiunea cu un curaj rar în chiar centrele ungurismului.

Orice năzbâtie maghiară era pe loc executată.

Astfel, către sfârșitul lui Martie, entuziasmul Ungurilor tot mai accentuat scornea tot felul de manifestațiuni. Orașele, pline de pancarte, era un vuet continuu : „Eljen a magyar — Eljen a magyar“.

Adrian Maronianu, care împreună cu Florian Michesiu și alții, erau la Cluj, asistând la o astfel de... demonstrație, se ridică în mijlocul lor răspunzând cu vocea lor încălzită la luptă :

— Eljen az oláh nemzet. (Să trăiască națiunea română).

Stupefacția adversarilor în aceste împrejurări era de închipuit.

Clocotul

Ungurii, consecvenți scopurilor lor, recurgeau la orice mijloc spre o țintă „sigură“.

În urma unei diete se decreteează înființarea unor „gărzi naționale“ (gărzi naționale ungurești) în care trebuia să intre toate naționalitățile, deci și Românii.

Toți membrii gărzii vor depune jurământul că vor apăra constituțiunea ungurească.

Cu alte cuvinte: Românii și Slavii, care erau invitați să intre în această „gardă națională“, depuneau jurământul că vor apăra constituția care le decreta, — nimic altceva, decât sentința de moarte.

După aceasta cele mai multe sate resping colorile și cocardele ungurești.

Ungurii începeau să se cam îngrijoreze de nenumăratele demonstrații românești. Nervozitatea în rândurile lor creștea. Mișcările Românilor le stăteau ca o sabie deasupra capului.

Primele semne ale unei noi prigoane încep: arestările printre studenți.

Este încarcerat Florian Michesia. După el mulți alții.

Avram Iancu este pândit la orice pas. Dacă ar fi căzut el — își spuneau Ungurii — sco-

purile noastre ar fi fost rapid atinse. Așteptau numai momentul.

La începutul lui Aprilie, în ziua de 8, toți cei din Blaj pleacă să cutreiere satele și să agite pe Români.

Grupuri-grupuri se desprindeau, plecând fiecare într'o parte. Călătoriile acestea îți evocau drumurile Apostolilor. Fețele lor trase de neliniște răspândeau fiorii unor revelații.

Transilvania începea să fie în fierbere pentru marea chemare.

Ungurii amenințau ; răspundeau. Amenințau chiar cu spânzurătoarea.

Momente

Vasile Moldovan, plecat odată cu toți ceilalți din Blaj, ajunge peste Mureș la Lechința, unde trage la protopopul Ioan Boeriu.

Protopopul îl primește, dar cu cele mai mari rezerve.

După ce Moldovan îi împărtășește ideia libertății naționale ce frământa inimile tinerilor, protopopul spune oftând :

— Vă iubesc din tot sufletul meu, vă admir hotărîrea, dară, de nu vă veți liniști, veți pieri pe furci.

— Domnule protopop, răspunde Moldovan, noi de nimic nu ne temem mai puțin ca de

moarte. Au nu suntem noi strănepoții aceluia erou care ținându-și mâna pe flăcări a zis : „eu tibi ut videas quam vitae sit illis corpus qui magnam petunt gloriam, et facere et pati ostia romanorum est“.

Discuția continuă vreo 2 ore cu argumente de o parte și de cealaltă. De față erau și doamna protopop cu fiul lor Alexandru de vreo 17 ani.

La plecare, Boeriu roagă pe tânărul Moldovan, pe care-l credea prea înflăcărat, să nu vorbească poporului, pentru că... s'ar putea întâmpla să-l agite. La aceasta intervine doamna protopop, cu zâmbetul pe buze.

— Eu văd că aceștia vor turbura țara ; îmi pare rău numai că Alexandru a fost de față la această conversație, căci acești oameni au puterea a trage de partea lor pe cei mai mulți.

Bănuiala Doamnei protopop n'a fost zadarnică. Alexandru a fugit mai târziu de acasă, alergând la adunarea din Dumineca Tomei și nu s'a înapoiat decât târziu, odată cu ceilalți.

Fiecare potecă, fiecare drum, era o strigare tot mai nouă, tot mai adâncă. Fiecare cuvânt al lor era o rugăciune, aceea a eliberării naționale.

„Se apropie ziua mântuirii — strigau — și pentru aceea, tot Românul credincios să se

afle pe Dumineca Tomei în Blaj, la adunare, că se ține consiliu cum să scape națiunea română de apăsarea străinilor“.

Toată țara vuia pentru strigătul nou. Era o fierbere cum nu se mai văzuse.

Guvernul, informându-se de toată această situație, destul de gravă — reacționează, încercând să împiedece, dacă nu agitația, — cel puțin ținerea adunării. Ca atare, cere coman-dei generale dela Sibiu să prevină totul, trimițând trupe la Blaj.

În acelaș timp episcopii își dau și ei contribuția lor, trimițând nenumărate circulare, prin care interziceau adunarea.

Tinerii sunt mereu persecutați, loviți, schingiuiți.

Niciunul însă n'a putut fi oprit să meargă la adunare. Gemea țara. Românismul era atunci pâinea și sarea Românului.

Era un clocot ascuns al sufletelor, care se revărsa până la o mare amenințare.

Ungurii nu puteau altceva face, decât să arunce nesfârșite calomnii prin ziare, cău-tând să atragă tot mai mult atenția asupra marelui pericol ce-i paște: daco-românismul.

Sășii, la rândul lor, se temeau de ruperea legăturilor cu Viena și de apariția unui nou Decebal.

Uncori își spuneau că, dacă prin stăruin-tele lui Șaguna, cele două biserici s'ar uni (în

paguba elementului german specific austriac), se va înălța în piața mare a Sibiului o Mitropolie pentru toți Românii din Austria și astfel, printr'o singură lovitură, Daco-România ar fi gata :

— O singură Mitropolie daco-română în Transilvania și Orientul este pierdut pentru Austria.

Wesseleny, împătimit rău de tot și îngrijorat tot atât, încearcă să facă propuneri pe de o parte, iar pe de alta, scrie în *Erdely Hiradó* tot felul de amenințări... contra „tulburătorilor poporului român“.

Zicea el că Secuii (cu care avea bunătatea să ne tot amenințe) cu Sașii și Ungurii, nu se tem de numărul mare al Românilor și că Românii se vor convinge de binefacerea unuiu-nii și „vor blestema pe amăgitori“.

La 25 Aprilie, guvernul luă măsuri extraordinare, aplicând starea de asediu, cu toate că nu se întâmplase nimic care să fi impus aceasta.

În spatele unor asemenea măsuri însă, își puteau face ei de cap, căutând să pună între legi orice mârșăvie.

Jurnalele amenințau neconținut cu Secuii, iar comisiunile de pace dela Cluj făgăduiau furcile.

Circularele guvernului pentru a împiedeca adunarea deveneau tot mai insistente.

Canonicii și profesorii din Blaj, sfătuindu-se asupra evenimentelor și mai cu seamă asupra intențiilor Ungurilor de a opri adunarea dela Blaj, hotărîră a încerca să convingă pe episcop să lupte sincer pentru cauza tinerilor, care era cauza națională.

Guvernatorul Ardealului, Iosif Teleki, cerînd relațiuni dela episcop, acesta îi trimite proclamația lui Pumnul.

Ungurii fac noi încercări : cer Românilor să „amâne“ adunarea din Dumineca Tomei, la o altă dată și în condițiunile ce le vor cere ei.

Era imposibil.

Au încercat să provoace scandaluri pentru ca astfel să justifice intervenția armatei.

Amenințările și intrigile nu le reușesc.

Văzînd că nimeni și nimic nu le poate opune, guvernul „admite“, — așa de ochii lumii, — adunarea, — dar la alt termen.

Consfătuiri pentru adunarea din Dumineca Tomei se țineau la Abrud, la Cîmpeni, peste tot.

Cele din Abrud erau animate de tînărul avocat din Zlatna, Ion Buteanu și de parohul din Roșia, Simion Balint.

La 5 Aprilie se strîng și Românii de pe valea Arieșului, la Cîmpeni.

În mijlocul unei consfătuiri apare Avram Iancu și le spune :

— De azi înainte numai de mine și de împăratul să ascultați.

Din acest moment, Iancu devine cel mai iubit om al Moților.

Guvernul transilvan, informat de influența lui Iancu asupra Moților, trimite în munti pe vice comitele George Păgănul — nobil român — de neam din Clopotiva, cu o companie de soldați, ca să pună mâna pe el și să-l aresteze.

Expediția militară a stat mai bine de o lună în Vidra de Sus, și cu toate că șeful ei a pus un premiu de mai multe sute de galbani pe capul Iancului, totuși de astădată nu s'a găsit nimeni care să fi cutezat să trădeze pe Regele Munților.

Tot timpul cât a rămas puterea armată în Vidra de Sus, Iancu a stat într-o pădure seculară de fag, dintre comunele Vidra, Blăjeni și Buljești.

Acolo primea regulat rapoartele tinerilor despre ce se petrece afară, precum și de merusul acțiunii de redșteptare inițiată de el. Preoți, studenți, țărani, reușeau să treacă noaptea nevăzuți până în bezna pădurilor ce-l ocroteau. Sfaturile Iancului de acolo se transformau ziua în literă de lege și erau desăvârșite până în cele mai neînsemnate amănunte. Nicio piedecă nu-i putea opri.

Intr'o noapte, fiind suprsins, întâmplător, un flăcău la marginea unei păduri, soldații bănuind a fi ștafetă între Iancu și cei care îi execută ordinele lui afară, îl prind și-l duc într'un desis, năpustindu-se asupra lui cu cremeni, spre a-l putea hotărî să le spună unde se află ascuns „capul bandiților” — Iancu. Flăcăul, — un flăcău din Blăgeni, sdravăn cu niște ochi ageri și sprâncene dese — a suferit bătăile și loviturile cele mai aspre fără să rostească un cuvânt. Un singur geamăt, înnăbușit târziu, când custura s'a răsucit în gâtul lui.

S'au mai ținut conferințe la Brașov, unde în ziua de Paști a fost de față și Simion Bărnuțiu.

Atunci s'a hotărît să fie chemați la adunare și Românii din Banat și dela Tisa.

Încăpățânarea Ungurilor de a zădărnici adunarea sau de a o amâna, nu dă rezultate.

Nu numai atât, dar vrând-nevrând fac Românilor — după cum vom vedea — două adunări.

Cu o zi înainte de Duminecă, satele din jurul Blajului încep să fie arhi-populate.

Guvernul trimite atunci la Blaj doi comisari: Fastá Meryhard și Miksa János, să spargă cum vor putea adunarea.

Podurile de peste Mureș și Târnave erau

AVRAM IANCU

trase; Românii, totuși, treceau apa, înnot, continuându-și calea Blajului.

De jur-împrejurul Blajului fuseseră concentrate trupe armate spre a produce spaimă.

Spaima însă, nu se produce.

Se trimite apoi informații celor care erau pe drumuri, cum că la curtea episcopului sunt tunuri, furci, praf de pușcă în butoaie mari și mașini de tortură.

Poporul ascultă, dă din cap, dar își continuă liniștit drumul.

Văzând ei Ungurii că poporul este prea însuflețit pentru ca să-l poată opri în vreun chip, încearcă să împiedece cel puțin conducătorii să vină.

În felul acesta, socoteau, poporul ar fi putut fi tras de partea lor.

Numărul soldaților din trupa dela Vidra de Sus este mărit. Sunt trimise de asemenea arme și soldați călări care să cutreiere pădurile în care știau că stă ascuns Iancu. Mai sunt trimiși civili înarmați, care din loc în loc, urcați în arbori, așteptau clipă cu clipă prada.

Iancu — socoteau ei — nu va putea ieși teafăr din cursa întinsă pe câțiva kilometri.

DUMINECA TOMEI

Din Vinerea lui 28 Aprilie era la Burcede lângă Blaj, o companie de infanterie dela Alba Iulia și la 29 a mai venit încă o centurie de dragoni Sabaudini.

O parte din intelectuali s'au cam speriat, ce este drept, de toate acestea.

Popa Simion Balint, venind la Blaj și auzind fantasticele informații ale episcopului, se înapoiază în drum spre a îmbărbăta pe cei care s'ar fi dat bătuți. Dar nu erau deloc dintre aceștia.

Refugiat într'un sat vecin, asculta cu înfrigurare strigătele de bucurie ale poporului ce sosea.

Sâmbătă către seară au fugit totuși toți intelectualii din Blaj, în satele din împrejurime.

Era de așteptat o catastrofă dintre cele mai sângeroase.

Duminecă dis-de-dimineată, viperele pândesc încă, la răscruci, întâmpinând poporul

cu minciuni și lingușiri, poate vor reuși să-i împrăștie.

Soarele abia era de o suliță răsărit. Pe la 5—6, un profesor, din partida ungurească, se tot dă pe lângă Români și le tot șoptește.

Viperele nu conteneau, încercând să-i otrăvească.

Tocmai atunci apare un cancelist, care sosisese în timpul nopții dela Blaj și se suie pe piatra dela intrarea bisericii ca să vorbească poporului.

Imediat este trimisă o trupă de linie care se așează în fața adunării.

Cancelistul vorbește :

— Stați pe loc, n'ascultați de minciunile inamicilor, nu vă temeți de nimic. Aici suntem și noi care v'am chemat.

Nu vă temeți, fraților! Cu noi este Dumnezeu, cu noi este dreptatea. Vrem dreptate și pace! Voi sunteți poporul și dacă ne veți asculta, gloanțele puștilor nu pot să pătrundă în voi.

Să aruncăm vestmântul sclaviei, să nu dăm de rușine numele de Român. Ne-am adunat ca să spunem tuturor că nu mai vrem să fim țerbi, că nu mai vrem să domnească nimeni asupra-ne.

Să trăiască Impăratul, să trăiască națiunea română.

Glasul cancelistului energie, dar cald, este

întâmpinat cu bucurie mare de popor, care izbucnește în strigăte.

Tot timpul acesta, soldații nici n'au mișcat. Parcă erau încremeniți.

De pe piatra bisericii îmbărbătările continuă.

— Salutându-l odată după atâtea secole, aducându-i aminte de începutul cel glorios al Românilor, de patimile și de jugul cel de fier sub care au gemut atâta amar de timp, ei cea mai numeroasă și cea mai veche națiune a țării, îmbucurându-l că a bătut ora mântuirii, un spirit ceresc, spiritul libertății universale ce a deșteptat toate semințiile Europei, același a ajuns și la noi și ne strigă să ne deșteptăm din somnul cel de moarte, să aruncăm vestmântul sclaviei, să sfărâmăm cuiele servituței, să nu dăm de rușine pe străbunii noștri cei mari, care înșiși ne strigă din morminte la tot pasul, unde dăm de urma mormintelor gloriei lor — să nu dăm de rușine numele Roman, să-l facem cunoscut în toată lumea ; să-l facem iarăși nume de glorie și de temere a barbarilor din secolul 19. Noi ne-am adunat, frați români, ca să dăm de știre celorlalte națiuni din țară care au domnit până astăzi peste noi pe nedrept, că șerbi mai mult nu vrem să fim, că vrem să fim liberi, noi nu vrem să dominăm peste alții, dar nici nu vom mai suferi, noi cei mai numeroși și mai vechi

locuitori ai țării, ca să se mai facă vreo lege în această a noastră țară, fără știrea noastră.

Strigătele de bucurie răsunau în toată câmpia Blajului.

Poporul, era vădit, începea să capete mare încredere în conducători. Până aci erau neobișnuiți să vadă Români în alte straie decât ale lor.

Pe la orele 9 se văd ieșind din palatul episcopiei, comisarii guvernului, care înaintau spre adunare.

Comisariiăștia înaintau, însă mai mult cu ochii în pământ.

Mulțimea adunată când îi vede apropiindu-se, întrebă, — mai întâi glasuri rășlete, apoi toată câmpia:

— Ii lăsăm să vină ?

— Lăsați-i, fraților, primiți-i cu cuviință și ascultați-i ce zic...

Ungurii, puțin înfricoșați de această atmosferă deloc obișnuită, vin, li se face loc, dar când voiesc să discute cu un tribun al poporului, mulțimea se repede la tribun și nu-l lasă să se apropie de Unguri.

— Lăsați-mă să mă înțeleg, — le spune tribunul.

— Să te înțelegi, domnule, dar nu te apropia prea tare de dânsii, nu te încrede lor nici aicea. Noi îi cunoaștem mai bine, suntem pățiți.

Tot timpul cât a vorbit cu Ungurii, tribunalul a fost ținut în brațe de Români.

Trimeșii guvernului le-au făgăduit iarăși multe, precum fericire, unire cu Ungaria și... o adunare la 15 Mai, — dar să se întoarcă acuma acasă.

Când a auzit toate acestea, câmpia era un strigăt :

— ... nu ne vindem țara, nu vrem să știm nimic despre unirea ce vreau să o facă domnii fără știrea Românilor ; noi vrem înainte de toate să fim liberi în țara noastră ; ca șerbi nu putem face învoieli cu țări străine. După ce vom fi liberi — națiune liberă, vom vedea apoi cu ce țară, ce unire avem de făcut, și iobagi, ne jurăm, mai mult nu vom fi ; ori vor șterge domnii iobăgia, ori nu ; și de dus nu ne ducem acasă, ci ne adunăm să ne sfătuim și noi, cum vă adunați și vă sfătuiți dumneavoastră Ungurii, fără să vă împiedece guvernul. Apoi ne temem că dumneavoastră, dacă ne vom depărta noi din Blaj numai așa, veți prinde pe domnii noștri. Pe 15 Mai încă vom veni la adunare. Atunci, un tribun se ridică și spune comisarilor :

— Poporul s'a adunat în pace ; se va consulta în pace.

Comisarii au văzut, în sfârșit, că intervenția lor este zadarnică. Se retrag deci fără să

mai îndrăsnească, deocamdată, să adauge ceva.

Din acelaș loc, tribunii vorbesc apoi unul câte unul cu adevărată înțelepciune.

Poporul primea cuvântările ca o hrană cerească pentru sufletul lor.

Stăteau nemișcați ca munții, cu ochii îndreptați spre biserică.

Armele sufletului nu pot fi niciodată vătămate, nu li se pot nicicând opune armele de fier și foc.

Soldații aduși de guvern pentru a sparge adunarea se înfricoșau la auzul legămintelor sfinte ale Românilor.

Rămâneau neclintiți, ca în fața oricărui strigăt al pământului și al mormintelor.

La ora 10, o mare mișcare se observă în adunare.

Sosește Avram Iancu în capul Moților.

Purta un cojoc albastru cu blană de miel pe margini, o pălărie neagră simplă și cu pene de cocoș în ea.

Înaintează cu pași mari, alături de Buteanu. Prezența lui dă adunării o măreție de sărbătoare și de luptă.

Cei care știau prețul galbenilor ce se puseseră pe capul lui și marea armată trimisă în

Vidra, aruncau cu pălăriile și sumanele în sus, strigând și cântând.

De acum Iancu nu era numai al Moșilor. Era al întregului popor răsculat din Transilvania.

Deodată se face o liniște inexplicabilă, parcă se aștepta să vorbească însuși pământul, apoi un strigăt puternic de bucurie umple câmpia Blajului.

În figura lui nu știai ce să deslușești întâi. Blândețea dintr'o icoană de apostol sau asprimă unui însângerat. Se îmbinau deopotrivă una și alta și privirile îi lunecau vii ca o cercetare a inimilor ce se frământau spre lumină.

Este luat în brațe și purtat până în fața bisericii catedralei care vuia de strigăte.

Apoi, Iancu intră în biserică la rugăciune. Soldații din trupele aduse dela Sibiu, lasă puștile jos și intră și ei să asculte slujba.

După ce iese, — ca după o consfătuire cu icoanele din care parcă era desprins, rostește câteva cuvinte, rar, și fiecare cuvânt era coborât din nu știu ce inspirație cerească.

El nu cunoaște sofisme și nici arta unui parlamentar. Cunoaște însă, ce este suferința unui popor și cuvântul acestor suferințe sfinte și al mormintelor batjocorite vorbea.

Rostește o cuvântare apoi Buteanu și după el un cleric, Vasiliu Nobili, vorbește și el în

veșmintele cele albe cu care ieșise din altar.

Mai târziu intervine și episcopul Lemeny, care suindu-se pe piatra bisericii, începe:

— Eu părintele vostru sufletesc, vă iubesc pe voi fiilor și din iubire către voi, vă rog ascultați-mă și vă duceți acasă. Tinerii care vă învață pe voi sunt tineri învățați și vă iubesc pe voi, dar ei sunt tineri și greșesc; iar voi aduceți-vă aminte de cuvintele Sfintei Scripturi: „toată puterea este dela Dumnezeu și care nu se supune mai marilor, lui Dumnezeu nu se supune“.

Un tribun îl întrerupe și îi spune: — Nu cine ascultă pe cei mari ascultă pe Dumnezeu, ci cine ascultă poporul, căci vocea poporului este vocea lui Dumnezeu.

După această întâmplare, cu toată stăruința tribunilor, episcopul n'a mai fost lăsat să vorbească, retrăgându-se rușinat.

Se face apoi cunoscută arestarea la Cluj a avocatului Michesiu, acuzat că răzvrătește poporul.

Se hotărăște să se facă o petiție, prin care guvernul să fie poftit să-l elibereze. Petițiunea este compusă de canonicul Timotei Cipariu.

Iar pe teologul Vasile Moldovan, care a fost eliminat din seminar pentru că a răspândit vestea adunări din Dumineca Tomei, îl duc în seminar în triumf.

Cu aceasta, adunarea de dimineată ia sfârșit.

În timpul adunării de dimineată, câțiva Ungurii care asistau la fluviile de entuziasm ale poporului, încremențiți, discutau:

— Ce să facem noi Ungurii cu tinerii ăștia? Nu mai cred nimic, chiar de mi-ar spune Dumnezeu Ungurilor.

— Nu, frate, poate că vița asta română e ca și a viei; că se prinde oriunde și care dacă o tai, capătă putere. Nimic nu putem face cu dânsa. Acum vor scăpa de sclavie și vei vedea ce puteri vor căpăta!

— Vom vedea poate fapte mari, care nu se vor deosebi de ale Românilor celor vechi. N'ai văzut? Detunăturile noastre nu le dau nicio spaimă.

— În zadar mai încercăm să-i facem Unguri din Români!... În zadar.

— Păi cine poartă vina asta? Cine îi deșteaptă din somn?

— Cine?

— Noi, mă amice. Noi! Noi Ungurii, în loc de a-i atrage spre noi, îi împingem alegând mijloacele aspre, amare. Frica, teroarea, relele, nicicând nu vor fi în stare a pleca Români. Ci numai dragostea, care la noi este inexistentă.

La adunarea de după amiazi, se aduce vestea că un deputat al Românilor din Sibiu se află într'un sat vecin, în drum spre adunare.

Nu știe nimeni cine este, afară de tribuni. La ora 2 sosește într'o căruță Simion Bărnuțiu.

Câteva sute de oameni se reped să scoată caii să-l ducă în triumf.

Simion Bărnuțiu caută să-i oprească, spunându-le :

— Acuma, fraților, nu este timpul ca să băgăm pe oameni în jug, ci să-i scoatem. Lăsați dară să tragă vitele, că voi ați tras destul și acuma să fim oameni liberi.

Ajuns în fața bisericii, Bărnuțiu se suie pe piatră și vorbește, îndemnând poporul spre libertate și cumințenie.

— Ca să se poată ajunge la această soartă mai fericită, se cere nu numai ca să lucre toți cu puteri împreunate, dar afară de aceasta, este de lipsă ca să se dovedească și de aci înainte o purtare atât de minunată, încât să nu vă poată inculpa nimeni că vreți să vă sculați asupra domnilor sau asupra averii cuiva.

Apoi le spune că adunarea cea mare este sorocită la 15 Mai.

— Acum toți vor merge acasă.

Indemnurile lui Bărnuțiu au mulțumit toată

lumea, chiar și pe Unguri, care începură să nu mai priceapă ce poate fi.

La despărțire, oamenii se temeau să nu li se întâmple ceva tribunilor.

Tribunii se temeau și ei ca poporul să nu sufere ceva. Așa încât cu greu se puteau despărți unii de ceilalți.

Iancu, stând de o parte și strângând în sufletul său tot ce se petrecea, primește în scris asigurarea din partea comisarilor, precum și „mulțumirea” lor de felul în care s'a ținut adunarea.

Pe la orele 3—4 mulțimea pleacă, împreună cu soldații, salutându-se unii pe ceilalți.

Tribunii i-au petrecut până în dealul Sâncelului, aducându-le aminte de adunarea cea mare dela 15 Mai „dela locul scăpării”.

Organul Luminării scria :

„Așa s'a terminat această adunare, cea dintr-un timpuri nememorate, cea mai frumoasă din câte adunări de popor s'au ținut până la acest timp în Transilvania.

Acest popor, fript de arsura soarelui și de sete, răbda ore întregi fără de a se mișca măcar o urmă dela locul său.

După adunare, Iancu se întoarce cu oamenii săi în munți.

Ungurii întâmpinau o serioasă rezistență și din partea Sașilor, care la propunerile și momelile lui Teleki, răspundeau :

„Keine Union mit Ungarn ; Union mit Oesterreich“.

Și blestemele pentru asupritorii lor nu conțineau.

Popa Simion Balint

Furia Ungurilor, după adunare, nu mai avea margini. Nu se dădeau înapoi nici dela cele mai bestiale fapte.

În orașul de munte Abrud era o neînsemnată colonie de Unguri, organizați în gardă națională maghiară.

Trâmbițând că sunt extrem de amenințați de Români și la cerere, li s'a făcut și garnizoană militară.

Intr'o dimineată, preotul Simion Balint din Roșia de Munte, plimbându-se prin piața din Abrud este întâmpinat de câțiva Unguri, care, luându-i ca trădare participarea lui la adunarea din Dumineca Tomei, încep să-l izbească.

Popa Balint asculta acuzațiile, privindu-i cu o expresie de rară blândete.

Ungurii au continuat să-l lovească, apoi l-au arestat și l-au închis.

Grănicerii secui care erau de pază în ziua

aceea la închisoare, l-au primit cu înjurături și cu paturi de pușcă.

După ce l-au introdus în beci, l-au legat, smulgându-i barba fir cu fir. Apoi l-au tuns și l-au transportat într'o boltă foarte întunecoasă.

A doua zi, un Secui se întreba dacă n'ar fi bine să-l înjunghie, și scoase eroic baioneta. Observând aceasta, un soldat polon intervine opunându-se. Iscându-se de aci un conflict între cei doi soldați, Polonezul descarcă arma asupra Secuiului, omorându-l.

Simion Balint este scos de acolo și dus într'o altă subterană, fără ferestre, fără niciun strop de lumină.

După câteva zile, casele în subteranele cărora zăcea preotul Simion Balint sunt în flăcări.

Cine este vinovatul ? Nu putea fi altul decât tot bietul preot Balint, pe care au încercat să-l svârle în foc, legat de mâini și de picioare.

În cele din urmă, „înduplecați“, l-au mutat într'o închisoare din Aiud, la un loc cu furii și cu tâlharii, unde a rămas până în Septemvrie.

La 9 Mai, apropiindu-se adunarea națională, Ungurii l-au dus pe Michesiu la Ogorheiu, temându-se de intervenția camarazilor lui.

Acolo a fost supus celor mai grozave bat-jocuri : palme, înjurături, bătăi... Dar toate le primea cu o resemnare desăvârșită. Toate erau doar pentru marea lui credință pentru națiune.

Suferințele lui Michesiu nu erau un caz izolat.

Peste tot, Românii erau schingiuiți. Ba chiar impușcați.

Mulți dintre ei nici nu s'au mai dus acasă dela adunare, pentru a ocoli toate aceste barbarii.

Văzând Ungurii că toate acestea nu-i abat deloc dela drumul lor, adoptă altă tactică.

Încearcă să compromită pe tribuni, aruncând asupra lor tot felul de calomnii și minciuni, și să-i desbine.

Zadarnic însă.

Încrederea poporului în ei, încrederea dintre ei și hotărîrea lor era de nesdruncinat. Toate manevrele acestea au căzut fără ca una singură să-și poată ajunge ținta.

În Transilvania, încă dela început, Românii au întâmpinat rezistența trădătorilor alături de a Maghiarilor.

Discuțiile continuau peste tot ; în ziare, pe străzi, la adunări.

Unioniștii argumentau : Unirea face puterea. Naționaliștii le răspundeau : unirea și puterea aceasta nu este a Românilor ci a Ungurilor.

Ungurii, alături de poziția atât de favorabilă lor, a cozilor de topor, continuau tactica făgăduind multă fericire și alegerea țăranelor români în dietă.

Bineînțeles, această alegere ar urma să se facă numai după unire.

Dar Kossuth se temea de această alegere și el a fost cel care a cerut să fie cât mai repede prinși „vreo câțiva din acești fanatici” spre a fi executați.

Balaurul Metternich

Unioniștii, spre a-și putea ajunge într'un fel scopurile lor, lipsiți de orice scrupul, propovăduiau cea mai apropiată cădere a Austriei și căutau să convingă pe unde se putea, că toate nenorocirile Românilor vin dela „balaurul Metternich”.

În concluzie, firește, să dăm mâna cu această cea mai mare minune între minuni, cu acest rai pământesc care este Ungaria.

Antiunioniștii răspundeau : răul vine dela Unguri și nu dela Metternich. Ei aveau o constituțiune după care se conduceau și el făcea legile. Austria nu va cădea, dar se poate să cadă despotismul austriac. Asta e altceva.

Lupta era mai adâncă, era totală.
Aceste discuții foloseau prea puțin.

Românii au spus de atâtea ori clar ce vor :

1. — Emanciparea națiunii românești, sau recunoașterea libertății lor politice întregi, nu numai ca persoane libere, ci și a națiunii, ca națiune românească.
2. — Emanciparea religiei Românilor.
3. — Emanciparea pământului românesc.
4. — Libertatea limbei românești.
5. — Dreptul adunării naționale, atât în materie politică, cât și bisericească.
6. — Dreptul reprezentării naționale în dieta țării, fundat pe temeiul drepturilor celorlalte naționalități și după proporțiune.
7. — Dreptul alegerii naționale atât în dregătoriile politice cât și bisericești.
8. — Dreptul întrebuințării limbii românești în treburile interne naționale, politice, bisericești și școlare.
9. — Fundarea de școale naționale românești elementare și științifice.

„Organul Luminării“ s'a făcut de atâtea ori ecoul acestor cereri.

Și iată, în felul acesta, un aspect al luptei. Iar în munți și prin fundurile fiecărui sat, fierberea creștea.

De o parte lupta intelectualilor : Simion Bărnuțiu, Andrei Șaguna, Treboniu Laurian, George Barițiu și alții.

De altă parte, forța și rezistența sufletului românesc în același marș al martiriului care îl duceau de secole, acum în frunte cu Avram Iancu.

În sufletul și în jurul lui era tot clocotul.

A DOUA ADUNARE DELA BLAJ

Toată lumea aştepta cu o mare nerăbdare adunarea dela 15 Mai.

Unii o aşteptau cu bucurie, alţii cu grijă. Tinerimea predica cu acelaşi elan evanghelia libertăţii naţionale. Şi rândurile lor se îngroşau.

„De vreţi să fiţi liberi, naţiune liberă, printre toate pericolele vieţii să veniţi toţi — toţi Românii din toată ţara, la Blaj, la locul scăpării.

„Sburătoarele de sub cer, târitoarele pe pământ, se adună spre a face împreună cât n'ar putea face singură niciuna din ele. Vă puteţi voi aduna spre a vă consulta împreună asupra binelui vostru, spre a vă apăra drepturile, a vă câştiga o uşurare a sarcinilor voastre ? Şi dacă nu puteţi, cum sunteţi voi liberi ?

„Ungurii zic că voi sunteţi liberi. Dacă suntem liberi pentru ce să nu ne putem aduna spre a ne consulta în pace asupra binelui

nostru și al țării ? Ungurii zic că voi Românii sunteți o gloată de oameni necultivați, bărboși, care de vă veți aduna la un loc nu veți putea face alta decât tulburări și veți arunca peste toată țara flacăra celei mai sângeroase catastrofe.

„Veniți dar, Români, mic cu mare — Români din toată țara Ardealului — alergați la Blaj, și să arătăm dușmanilor noștri și la toată lumea, cum că Românii, deși cei mai asupriți și mai calomniați, ei însă sunt cel mai mult popor al țării.

„Veniți la Blaj cu toții. Și să arătăm cum că cu seriozitatea adunării noastre, cu dreptatea și maturitatea cererilor noastre nu vă poate sta în față nicio adunare din câte adunări au ținut Ungurii.

„Veniți cu toții la Blaj, ca să nu poată zice străinii, cum că drepturile ce le pretind Românii, sunt numai o pretenție a unora și a altora ; ci să arătăm cum că acelea sunt drepturi de a căror necesitate sunt pătrunși toți Românii, și toți cu o gură le recheamă.

„Veniți cu toții și pe sufletul episcopilor și al protopopilor și al altor intelectuali să nu ne lăsăm, căci drepturile de libertate națională, sunt drepturi care astăzi și cel mai din urmă Român le pricepe și le pretinde.

„Pe doi-trei învățați îi pot înșela inamicii,

îi pot speria, corupe, se pot înșela și înșiși ; poporul este inconruptibil.

„Veniți, Români, la Blaj, la câmpul Libertății, printre toate pericolele ; acolo ne vom înțelege despre toate drepturile noastre și le vom pretinde cu toată energia. Vom declara că nu vom mai fi iobagi. Vom proclama că de aci înainte suntem națiune liberă.

„Veniți toți în pace, veniți însă hotărâți și nu ascultați de nimeni care v'ar îndemna să nu mergeți la adunare.

„Aceia sunt dușmani ai Românilor, fie cine va fi“.

Contele Dionisie Banffy, scrie sub titlul „Un meeting valah“, că „programul politic al acestei adunări vinovate, nu era decât întemeierea apropiată a unui stat valah, liber și independent.“

Christos a înviat

Poporul venea la adunare în adevărate torente.

Cutezanța lor inegalabilă îi mîna către această cea mai arzătoare deslegare a vieții lor.

Încă de vineri, 12 Mai, au început a veni. Sîmbătă se sește Andrei Șaguna, care nu vroia să tragă în curtea episcopescă, ci căuta

să-și facă un cort de scânduri în mijocul pieței.

Era un cer limpede ca sufletul lor și vântul abia adia, mângâindu-le obrazii arși.

Fiecare aștepta, când deodată se aude o melodie depărtată :

*Astăzi cu bucurie,
Românilor, veniți,
Pe Iancu în câmpie
Cu toți să-l însoțiți.
Spălați armele voastre,
Curând să alergați,
Din plaiurile noastre
Pe barbari s'alungați !*

Pământul parcă tremura, și ochii celor adunați se umezeau de fericire.

— Împăratul nostru, împăratul Munților.

Și toți își îndreptau ochi spre locul de unde melodia se făcea tot mai auzită.

— Cristos a înviat ! — răsună deodată un glas.

— Adevărat a înviat ! se umple câmpia de strigăte și fețele tuturor erau altele. Iancu. Era Iancu. Sosise împreună cu Buteanu în Iruntea Moților, încărcăți toți de frunze și flori de primăvară la brâu și la pălărie, peste costumele tot în alb și negru, de sărbătoare și de moarte.

Înarmați de astădată cu topoare și lănci, veneau nesfârșite rânduri, în melodia marșului și în strigătele de bucurie ale celor adunați.

Iancu era încins cu o sabie, simbol al unor alte timpuri ce vor veni și la brâu purta patru pistoale, fiecare cu câte 2 focuri.

Un tribun se ridică pe piatra bisericii și vorbește :

— Voi Români ! dacă vă va da cineva o palmă, întoarceți cu blândete și cealaltă față, până când va bate ora răzbunării celei drepte a gîntei române.

— Așa vom face, așa vom face, învățătorii noștri! erau răspunsurile.

Apoi toți câți au putut intra în biserică au ascultat Sfânta Leturghie, iar ceilalți de afară, descoperiți, nemișcați, ca niște sfinți într'un peisagiu biblic, ascultau și ei rugându-se cu capul aplecat.

Cuvântarea lui Simion Bărnuțiu

După slujbă, Simion Bărnuțiu apare în fața catedralei și vorbește.

Frați Români,

Cine să nu se închine înaintea înălțimii omenești, când se uită la această adunare măreață, care face să salte de bucurie inima fiecărui Român bun, și insuflă respect și

spaimă celor ce nu vor libertatea oamenilor și urăsc pe Români.

Cine va mai putea zice că Românul nu dorește o stare mai fericită, că pe el nu-l mișcă nici versul cel dulce de libertate, nici chiar sentința de moarte, ce i se prepară în adunările ungurești ?

Ce judecați, fraților ? Au dacă presimt rândunelele apropierea verii și a iernii și animalele furtuna cea grea, și dacă unii oameni își spun dinainte chiar și ora morții, o nație întreagă să nu presimtă pericolul ce o amenință, un popor întreg să stea nemîșcat ca piatra când îi bate ora fericirii, și să tacă ca un surd și mut, când i se trage cumpăna morții ?

Aceasta ar fi un lucru contra rațiunii și de tot cu neputință ; inima Românilor a bătut totdeauna pentru libertate, și îi vedem și acum cu multă bucurie cum s'au deșteptat și cu ce legătură minunată s'au legat că nu vor suferi să-i calce în picioare alte națiuni ; ei s'au adunat cu gândul de a-și revendica drepturile pe care le usurpă Ungurii, Secuii și Sașii de sute de ani și să-și apere de pieire acel drept de care nici Leșul nu cuteza să se atingă, nici Hunul cel sălbatic, nici Turcul necredincios, iar acum, acum Ungurii ne-o spun în față că vor să-l ia astăzi în epoca frăției și a libertății.

Și cine să nu se miște acum, care popor să nu se aprindă de acest spirit Dumnezeuesc ce anunță căderea sclaviei la toate popoarele, renașterea Europei prin libertate.

Iacă și Viena încă i se înclină și prea bunul nostru Impărat împlini dorința poporului dându-i constituțiune în 25 zile, ale lui Prieru ; câtă schimbare, ce bucurie !

Acum nu mai e cenzură, a pierit prietena întunerecului dinaintea razelor libertății și patroana despotismului s'a stins cu rușine din Impărăție. De acum înainte nu va mai aștepta scriitorul cu lunile și cu ani întregi după oricâte foi câte le dăduse în mâna unui omoritor de minte omenească. Nici poporului nu-i va mai fi oprit a se uita în cărțile dregătorilor, nici de a descoperi scăderile guvernelor celor stricătoare fericirii omenești, nu-i va mai fi de păcat ; privilegiile și monopolul vor cădea. După titluri numai Secuii vor mai umbla, legile și judecățile se vor face de aleșii popoarelor, dar nu într'ascuns, ci la vederea tuturor.

Mișcarea metropolei e mișcarea a toată împărăția. Știți ce schimbare se face și în vecina țară ungurească de vreo două luni încoace. Astăzi nu mai sunt legate mâinile Ungurilor, cum credeau ei că erau legate mai înainte, de guvernul din Viena.

Ei au acum ministerul lor, singură per-

soana împăratului îi mai leagă de împărăție.

Asta însă nimic nu-i împiedecă să sboare cu repeziciunea vulturului către ținta doririlor ungurești, către scopul cel mare al Unguririi tuturor popoarelor.

Ei au publicat că vor să reverse bunătățile constituțiunii peste toți locuitorii țării, fără căutare de religiune sau de naționalitate ; toți locuitorii țării — zic ei — vor avea voie și iertare să vorbească, să scrie, să se apere și să-și descopere sentimentele în orice chip legiuit, adică cenzură nu va mai fi, ci va fi libertate de tipar pentru toți.

Miniștrii unguri nu vor guverna țara numai după capul lor, cum fac miniștrii statelor despotice, ci o vor guverna după legile care le va pune țara în dietă.

Și dacă s'ar abate cu guvernarea dela legile și dela scopurile țării, atunci vor fi răspunzători, adică se vor trage la judecată ca și alți răi, și vor fi certați după măsura relilor ce au făcut. Apoi dieta nu se va strânge numai atunci când i se va părea principelui, ci în fiecare an.

Și în dietă nu vor șede numai comiții, baronii, prelații și episcopii, ci vor alege și vor trimite deputați toți oamenii care vor avea condițiunile cerute de lege ; și aceasta pentru aceea va fi așa, pentrucă de aci înainte toți oamenii vor fi cetățeni liberi. Până acum nu-

mai noverii și popii catolici erau liberi, de unde urma că numai aceștia pot trimite deputați.

Tot din astă cauză a libertății tuturor, de aci înainte greutățile țării le vor purta toți oamenii. Dela aceste greutăți nu vor fi scoși nici domnii, cum erau până acum. Se va ridica o bancă națională pentru înaintarea, înlesnirea și înflorirea industriei și a comerțului în toate părțile vieții de stat.

Dar mai e încă un lucru minunat, de care și morții vor sălta de bucurie în morminte, când se va înființa și pe pământul Ardealului, acest lucru e ștergerea iobăgiei.

Libertățile acestea mari se vor scrie toate în cartea constituțiunii pentru mai marea tărie.

Afară de aceste lucruri minunate, ministrul a mai publicat încă un punct : *Unirea Ardealului cu țara ungurească*. Ce fierbere și ce tulburare a cășunat în țară minunea aceasta nu e de lipsă a mai spune, că o știu toți. Asta însă bine e să o însemnăm, că această minune nu e nimic mai puțin, decât contopirea care o doresc Ungurii de mult. Adică Ungurii vor prin uniune să șteargă deocamdată privilegiile Ardealului și împreună cu privilegiile să stingă toate popoarele neungurești, ca să facă din toate numai o națiune, care să se numească : *națiunea cea mare și tare ungurească*.

Ungurii leagă toate bunătățile vieții constituționale de uniune cu Ungaria. Ei zic că în uniune se cuprind toate, și că fără ea nu e cu putință nici o libertate.

Și acum uniunea e la ușă, ce să facem ? Ca să-mi pot da părerea cum să iasă odată nația noastră din acest labirint în care au băgat-o Ungurii înainte cu vreo 900 ani, și tot mai mult o încălcesc.

Vă rog, fraților, dați-mi voie ca să spun mai înainte, pe scurt, raporturile Românilor cu Ungurii, de când sunt sub domnia ungurească, pentrucă eu consider că două popoare fac ca doi oameni.

Precum doi oameni nu se pot ajuta unul pe altul dacă nu-și cunosc lipsurile, nici nu se pot feri unii de alții dacă nu-și cunosc firea și caracterul, chiar așa vin să se considere și două popoare.

Dați-mi voie să arăt ce legătură este între naționalitatea și libertatea, cultura și chemarea și toată viața unui popor, ca de aci să cunoaștem ce să judecăm de uniune și ce să judecăm de libertatea aceea ce ne-o promit Ungurii ca preț pentru naționalitate.

O ! de v'ar face cuvântul meu ca așa să simțiți cu 944 ani de umilire și muncă la domn, în care a lucrat de dimineată până seara flămând, ars de sete și bătut. O ! de v'ați înfiora de această leșinare lungă a națiunii noastre

ca și când ar fi căzut numai ieri la râul Capusinelui domnul nostru Gelu.

Atunci eu sper că la lumina istoriei și a libertății va pieri și năluca uniunii cum piere negura dinaintea soarelui.

Acea nălucă ce ne amenință moartea națională, după o leșinare îndelungată.

Iar experiența părinților noștri cea de una mie de ani ne va arăta ce cere astăzi dela noi onoarea națiunii române și ne va învăța totdeauna ce să facem ca să punem fundamentul sacru la fericirea nației noastre pe viitor.

Senatul și poporul daco-roman ține minte cum a intrat Ungurul Tubutum în patria noastră, mai întâi ca o vulpe, după aceea ca barbarul, cu războiu, fără să-i fi dat Romanii vreo cauză de războiu. Ține minte cum a căzut Domnul Romanilor după o luptă sângeroasă și cum au legat Ungurii cu Românii alianță de pace prin jurământ, cum Ungurii l-au călcat de multe sute de ani.

Senatul și poporul daco-roman ține minte, cum au luat Ungurii pământul Romanilor din Timiș și dintre Mureș și Tisa. Senatul și poporul daco-roman n'a uitat că numai dela incursiunea Ungurilor se trag toate relele care le sufăr Ardelenii de o mie de ani. De aci se trag și suferințele Romanilor din Timiș, dintre Mureș și Tisa, dela descălecarea Ungurilor pe pământul Daciei, până în ziua de astăzi.

Însă câtă mirare trebuie să ne cuprindă, fraților ! când ne arată istoria, că Ungurii nu erau atât de sălbateci când veniră asupra pământul Românilor, cum s'au făcut după aceea mai târziu, cum că ei, putem zice, sunt mai barbari astăzi decât înainte cu o mie de ani. Căci după ce câștigară bătălia, nici măcar la atât nu-i constrâng pe Romani ca să-l recunoască domn pe Tuhutum, ei Românii și-au ales Domn de bună voie în locul Domnului lor cel căzut ; ei nu le iau nici pământ, nici drepturile politice și nu-i constrâng la datini barbare.

Românii locuiesc pe acest pământ în districtele lor românești nesupărați de nimeni, pentru că Ungurii niciodată n'au umplut țara peste care vroiau să domnească, ei au fost totdeauna mai puțini la număr și nici nu le treceau prin cap să facă persecuții celorlalte națiuni. Ba încă Ștefan, cel dintâi rege al lor, zicea că : *regnum unius lingvae imbecille est*. Atât erau de toleranți Ungurii pe timpurile acelea. Păcat însă că această purtare blândă a Ungurilor nu ține mai mult decât până la 1291. De aci înainte ei încep a fi mai tirani atât cu poporul, cât și cu alte națiuni, încât pe la anul 1437, poporul nu mai putea suferi batjocurile marilor Unguri, aleargă drept aceea la arme ca să stoarcă cu puterea respectul. Și într'adevăr, poate să creadă cineva

că Ungurii vor cugeta cum să împece animalele nemulțumite, prin ridicarea relelor apăsătoare ; ei ei lucrară chiar din contra ca să stârpească pe popor, nu cauzele răului.

Mijlocul cel mai bun la acest scop îl aflară mai marii Ungurilor, în uniunea celor trei națiuni; a Noverilor, împreună cu Secuii și cu Sașii. Când s'ar fi unit Tătarii cu Turcii asupra Românilor și ar fi chemat la acea uniune încă un popor mănecător de oameni, n'ar trebui să ne mirăm, dar când vedem că se unește astfel floarea unei națiuni creștine asupra poporului creștin, care o nutrește în pace și o apără în război: de aceasta ne mirăm.

Nimeni nu poate să ne spună relele ce s'au vărsat din astă fântână înveninată peste tot poporul și în parte peste națiunea română.

Durerile lor numai atunci le-am putea cunoaște, când s'ar scula Românii din morminte cu lacrimile pe față, care le-au stors uniunea celor trei națiuni dela anul 1437 până acum.

Încă nu se născuse Verböczi pe lume, și uniunea celor trei națiuni înflorea ; Noverii cei mari împreună cu Secuii și cu Sașii jurau mai în tot anul, că nu vor suferi niciodată ca poporul să ajungă la drepturi egale în țară. După ce văzu lumina zilei acest avocat al tiraniei, care nu trebuia să iasă niciodată din iad, cele trei națiuni îndată l-au cuprins cu brațele deschise și sărutară legile lui ca

evanghelia dreptății pe pământ ; ci poporul se îmbracă în jale, căci Tripartitul pentru popor nu e evanghelie de bucurie, ci îngerul morții celei mai rușinoase în jugul aristocraților.

Decretul Tripartit — așa se cheamă cartea legilor scrisă de Ștefan Verbăczi — pe de o parte nimicește personalitatea poporului, făcându-l sclav domnilor pentru totdeauna, iar pe de altă parte îi răpește mijlocirea de a-și câștiga cele de lipsă spre traiul vieții și așa îi stoarce toate puterile, ca să nu mai poată ieși din sclavie.

Prin legi de acestea și-au ridicat Ungurii constituțiunea lor cea faimoasă, preludiul privilegiilor sale, pe ruinele libertății poporului. În puterea constituțiunii ungurești, numai noveriuena (nobilimea) are drept de a pune legi cu popii cei mari și cu câteva urbi rău reprezentate ; poporul e scos afară cu totul, el e dator numai cu ascultare oarbă, cu supunere pasivă. Nu se afla nicio instituție rea în dreptul roman și în legile barbarilor, pe care să n'o fi luat Ungurii în constituțiunea lor.

Constituția ungurească cea egoistă și inamică libertății poporului, nimicește industria și comerțul, stinge artele și științele ; școalele care au fost până acum în tot ținutul coroanei ungurești, n'au fost decât cuiburi de neștiință

și de despotism aristocratic, în care s'au crescut împilatorii de popor.

Știți că Ungurii, mai ales de 12 ani încoace, și-au propus ca să topească într'una toate națiunile cele de sub coroana ungurească și să facă din toate numai o națiune tare și mare și un regat tare și mare unguresc.

Acesta e un lucru foarte mare, bine să însemnăm, că e mai mare decât toate victoriile lui Atila și ale lui Arpad, pentrucă aceștia au supus cu puterea niște popoare blânde și le-au ținut în ascultare tot cu puterea, până ce se stinseră ei ; după pieirea lor, națiunile acestea au rămas cu datinile, cu limba și cu religiunea lor, căci acei cuceritori barbari aveau lipsă numai de brațele, iar nu de limba națiunilor subjugate, de averea, nu de religiunea și datinile lor naționale.

De tot altminterea cugetă Ungurii din zilele noastre. Aceștia au aflat că Atila și Arpad. Sft. Ștefan și Mathia Corvin au făcut rău de ce nu i-au ungarit pe toți locuitorii Panoniei și ai Daciei, și de ce au lucrat ei după principiile : „regnum unius lingvae imbecille est“.

Așa dar Ungurii de astăzi, de oricâți ani încoace lucră la ungurirea Românilor și alții cu o însufletire care ar produce fapte demne de mulțumită omenirii întregi, când ar pune atâta osteneală pentru ca să introducă libertatea cea adevărată nu numai la națiunea un-

gurească, ci și la toate națiunile, de ale căror dreptăți nu vor să știe nimic.

Cine să nu fi auzit, cum fierb și cum se frământă Ungurii de câțiva ani, să facă școale apărătoare de prunci, în care să se ungurească mai întâi pruncii Românilor, învățând limba ungurească dela 2 ani până la 7 ani, apoi în vreo 20 de ani să se ungurească satele și comunitățile române pe calea aceasta!

Care Român nu știe, că înainte cu șase ani se accepta planul Ungariei și de către dieta din Cluj și se face proiect de lege, ca să se pună în răstimp de 10 ani națiunilor ungurești ca să învețe ungurește pentru că după aceea vor curge toate în limba ungurească!

Iacă ce voiesc Ungurii și care e scopul lor! Până în 15 Martie încă nu știau ce să facă, pentru că le erau legate mâinile și picioarele de cabinetul din Viena și nu puteau purcede în contra Croaților și a altora, cum doreau, nici nu puteau apuca toate mijloacele care erau de lipsă la acest scop.

Acum au ministerul lor, acesta cunoaște mijloacele și pot zice că locul prim între mijloacele acestea îl ocupă uniunea.

Nu e nevoie să mai adaug că:

„Uniunea Ardealului cu țara ungurească” pentru că acest cuvânt se înțelege dela sine.

Ce este Uniunea pentru Unguri? Și ce este uniunea pentru Români?

Ce se ține de prima întrebare : ce este uniunea pentru Unguri ? Aceasta o cunoaște fiecare fără să fie politic; știm toți că Ungurii vor să facă țară ungurească din pământul Ardealului. Vor să nu mai fie două patrii ungurești mici, ci să se facă din amândouă, una patrie ungurească mare.

Ungurii simt că proprietatea care și-au luat-o până acum asupra pământului Românilor nu stă pe temei sigur ; pentru că din dreptul războiului cuceritor nu se naște proprietatea, ci numai posesiunea, până se simte în putere națiunea subjugată ca să se scuture jugul.

Prin uniune vor a-i pleca pe Români, ca să-și dea din mâini proprietatea părintească, bunătatea cea adevărată pentru niște bunătăți părute și înșelătoare ; până acum numai urmele tiraniei ungurești sunt tipărite pe pământul Românilor, ca și pe fețele lor.

Dacă i-ar putea pleca pe Români la Uniune, atunci învoirea Românilor le-ar da document nou cu care și-ar consolida posesiunea cel puțin încă pe câteva sute de ani, nu pentru totdeauna, fiindcă nicio generație n'are dreptul să pună jugul pe grumazul generației viitoare.

Când ar locui pe pământul Ardealului numai Unguri și Sași și împreună cu aceștia, în loc de un milion și jumătate de Români, ar locui atâția Japonezi, sau altă limbă; atunci

eu n'as avea să zic nimica în contra unirii Ardealului cu țara ungurească ; însă pământul acesta nu-l țin Japoni, nici Arabi, ci afară de o mână de Sași și Unguri amestecați printre Români, Ardealul e proprietatea adevărată a națiunii române, care a câștigat-o cu bună dreptate înainte cu vreo mie șapte sute de ani, și de atunci până astăzi o ține, o apără și o cultivă cu multă sudoare și osteneală.

Deci eu zic, că niciunul nu poate fi nepăsător când se pune întrebarea : al cui să fie pământul acesta, care până acum a fost al Românilor ?

Nu ne este tot una și nu ne poate fi tot atât, or să fie al Românilor, or al Ungurilor.

Prin urmare, înțelesul cel adevărat al întrebării acesteia : să fie uniune sau să nu fie este : să ne dăm pământul nostru Ungurilor sau să nu-l dăm ? Să ne vindem țara Ungurilor sau să n'o vindem ? Să fim și de aci înainte numai lipiturile altor națiuni sau să fim liberi ?

Ce va răspunde adunarea la aceste întrebări, ce va răspunde tot poporul român, dacă ar fi față !

Ce este uniunea pentru Români ?

Dacă ne aducem aminte ce au folosit Românilor toate uniunile de până acum și vom considera că și uniunea cea de acum numai

spre binele Ungurilor se urzește, putem prevedea ce va fi uniunea pentru Români.

Eu zic că libertatea cea adevărată a oricărei națiuni, nu poate fi decât națională.

Libertatea fiecărui om e legată de persoana lui cu cea mai strânsă legătură, e proprietatea lui cea mai personală, și poartă tipul persoanei fiecărui om, așa încât nimenea nu se mișcă, nu cugetă, nu vorbește, nu umblă, decât fiecare în formele sale.

Acum să trecem dela persoana omului la persoana națiunii, care încă are personalitate, și zicem : că libertatea națiunii e legată strâns de persoana ei, ca și a persoanelor firești, dacă nu mai strâns; libertatea națiunii poartă tipul națiunii, cum poartă libertatea personală tipul persoanei omului ; națiunii încă i-a dat natura, forme precum persoanelor firești .

Cu persoana națiunii deodată, se naște și libertatea ei ca și a persoanelor singuratece și cu persoana dimpreună se stinge. Tot ce ajută și împiedecă persoana, ajută și împiedecă libertatea națiunii.

Ce ar face Ungurii, când le-ar cuvânta încă odată de pe tron Împăratul Iosef : Ungurilor, acum este epoca libertății, eu am pus filosofia ca să fie dătătoare de legi, în împărăția mea, fiți liberi toți, vorbiți ce vreți, însă numai nemțește ; ridicați-vă școala și învățați, însă numai nemțește ; ridicați-vă teatre și tipo-

grafii, faceți și tipăriți ce vă place, însă numai nemțește ; lepădați-vă portul național și limba voastră cea necultă, pentrucă așa cere unitatea statului, ca să fie numai o limbă în școale și în teatre, în case și în piețe, în biserici. Au n'ar ridica Ungurii iarăși furci ca să spânzure portul nemțesc, cum au făcut după moartea Împăratului Iosef ?

Acum judecați cum va putea fi Românul egal cu Ungurul înaintea legii, în împrejurări când Românul numai cu gura Ungurului va putea vorbi cu judecătorii ; și aceștia vor judeca toți după plăcerea ministrului dreptății ungurești ; acestei dreptăți de cabinet, care-i ucide de 900 ani pe Români !

Națiunea Ungurească nu poate pretinde privilegii peste alte națiuni nici în respectul limbii, ci trebuie să se mulțumească și ea cu dreptate. Numai până unde ține dreptatea e umanitate : dincolo de dreptate locuiesc fiare sălbatece.

N'are națiunea ungurească nici un scop necesar, care să nu-l aibă în aceeași măsură și celelalte națiuni.

Dacă îi constrânge natura pe Unguri cu necesitatea cea mai imperioasă ca să învețe în limba lor toate, dela alfa până la omega, tot acea natură îi face și pe Români, și tot cu aceeași necesitate și pentru același scop, — ca să învețe românește.

O natură le-a născut pe toate națiunile, o iubire le-a vărsat în inimă spre limba lor, un sentiment de onoare este în inimile tuturor și un scop le-a rămas tuturor ; acest scop nu se poate ajunge dacă va domni una peste alta, ci numai domnind dreptul egal peste toate.

Așa este, fără de naționalitate nu este libertate, nici lumină nicăiri, ci pretutindeni numai întunecare și amorțire; ce este apa pentru pești, cerul pentru sburătoare și pentru toate viețuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceea e naționalitatea pentru fiecare popor, într'însa ne-am născut, ea este mama noastră.

De suntem bărbați, ea ne-a crescut, de suntem liberi, într'însa ne mișcăm, de suntem vii, într'însa să viețuim, de suntem supărați, ne alină durerea cu cântece naționale, prin ea vorbim și astăzi cu părinții noștri care au trăit înainte cu mii de ani.

Deci să considerăm bine, dacă nu voim a lăsa atâta jale după noi, să considerăm cum au petrecut părinții și străbunii noștri sub domnia ungurească ; cum n'au vrut Ungurii a respecta drepturile Românilor niciodată ; cum s'au dat, din contră, totdeauna a-i tulbura cu tot genul de uniuni înșelătoare, cu tot genul de promisiuni mincinoase.

Ce să facă Românii în aceste împrejurări :

I. Ce se ține de întrebarea Uniunii, adunarea să răspundă sărbătorește, după datina marilor noștri străbuni.

Numai când o vor merita, atunci să lege uniune și amicitie Românii cu Ungurii, adică atunci când vor recunoaște libertatea națiunii noastre, cum pretind ei dela Români și dela alte națiuni ca să le recunoască libertatea lor.

Dacă s'ar declara Românii pentru Uniune, ar fi constrânși a merge orbește încotro i-ar duce Ungurii ; de sine n'ar putea lucra nimie pentru binele națiunii Române.

II. Națiunea, adunându-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății, arată că nu va mai fi supusă altor națiuni.

Adunarea proclamă *libertatea și independența Națiunii Române*.

III. Națiunea ajungând la conștiința libertății, de aci înainte nu mai poate fi ca servitoarea altor națiuni.

Adunarea să depună jurământ în numele a toată națiunea, cum că niciodată nu se va lepăda de naționalitatea sa, ci o va apăra în veci, cu puteri unite în contra tuturor dușmanilor și pericolelor și cu puteri unite va lucra pentru viața, onoarea, cultura și fericirea ei în toate timpurile viitoare.

Jurământul acesta nu este decât simbolul *Unirii* cu care i-a legat natura pe toți fiii na-

țiunii noastre, atunci când le-a dat aceeași limbă, arătându-le că precum sunt uniți cu limba, așa se cade să fie uniți și cu inima la toate lucrurile care sunt spre luminarea, libertatea și limba națiunii.

Așa fiind, fraților! să mai aruncăm încă o privire peste zilele Națiunii noastre de când jelește sub domnia ungurească; să reculegem cu mintea încă odată, deși este lucru trist și dureros, cum i-au asuprit și cum i-au batjocorit Ungurii pe Români cu legile, care sunt destinate dela natură spre apărarea oamenilor.

Așa, fraților! închipuiți-vă încă odată cum că această mie de ani ai tiraniei ungurești e numai o zi în viața cea dureroasă a Națiunii noastre; închipuiți-vă că dimineța ne-au legat în jug, toată ziua ne-au mînat, și acum când veni seara să repauzăm, numai pentru aceea ne iau jugul după gât, ca să ne omoare.

Care națiune de pe pămînt nu s'ar ridica dela mic pînă la mare, când își vede numărate zilele vieții?

Libertatea oricărui popor, e bunul lui cel mai înalt și naționalitatea e libertatea lui cea din urmă.

În mîna acestei adunări e pusă viața și moartea, soarta prezentă și viitoare, nu a unui om ci a unei națiuni întregi: ce va răspunde Adunarea, înaintea Națiunii, a lumii și a pos-

terității, când ar subscrie sentința de moarte asupra Națiunii sale ?

Deci, fraților, nu vă uitați la pretențiile Ungurilor cele nedrepte, nici la acei puțini înșelați și înșelători dintre noi, care în speranța legilor ce așteaptă în împărăția ungurească țin cu Ungurii și zic că apără onoarea și salvarea națiunii noastre, considerați că aceștia sunt datori a lătra pentru osul ce li-l aruncară străinii ca să latre pe frații lor și să muște națiunea și mama lor însăși! Feriți-vă de ei, căci nu sunt Români.

Cugetați că alte popoare s'au luptat sute de ani pentru libertate.

Însă când vi se va părea lupta cu neputință, când se vor ridica greutatea asupra voastră, ca valurile mării turbate asupra unei corăbii, când va deslega principele întunerecului pe toți necurații și-i va trimite ca să rupă legăturile frăției noastre și să vă abată dela cauza și iubirea Gintei voastre la idoli străini; aduceți-vă aminte atunci cu câtă însuflețire și bărbăție s'au luptat străbunii voștri din Dacia pentru existența și onoarea Națiunii noastre precum ne-a lăsat scris Bonfiniu cu aceste cuvinte:

Coloniile și Legiunile Romane, copleșite de barbari, țin încă limba romană și ca să n'o piardă cu totul, atât de tare se luptă, încât

se pare că nu s'au bătut atâta pentru ținerea vieții, cât pentru incalomnitatea limbii, căci numărând bine deseale inundațiuni ale Sarmatilor și ale Goților, apoi năvălirile Hunilor, Vandalilor și ale Gepizilor, incursiunile Germanilor și ale Longobarzilor, cine nu se va mira foarte că încă s'au ținut urmele limbii romane între Daci și Geți.

Așa, fraților! Aduceți-vă aminte atunci, că vă strigă din morminte străbunii noștri: Fiilor! Noi încă am fost nu odată în împrejurări grele, cum sunteți voi astăzi, noi încă am fost înconjurați de dușmani în pământul nostru, cum sunteți voi astăzi, și de multe ori am suferit și mai mari rele decât voi. Fost-am cu Goții, dar nu ne-am făcut Goți, fost-am cu Hunii, dar nu ne-am hunit; fost-am cu Avarii și nu ne-am avarit; fost-am cu Bulgarii și nu ne-am bulgărit; cu Rușii și nu ne-am rusit; cu Ungurii și nu ne-am ungurit; cu Sașii și nu ne-am nemțit.

Așa este, Fiilor! Nu ne-am ungurit, nu ne-am rusit, nu ne-am nemțit, ci ne-am luptat, ca Romani, pentru pământul și numele nostru ca să vi-l lăsăm vouă dimpreună cu limba noastră cea dulce, ca cerul sub care s'a născut; nu vă nemțiți, nu vă rusiți, nu vă unguriți, nici voi.

Rămâneți credincioși numelui și limbii voastre.

Apărați-vă ca frații cu puteri unite, în pace și în războiu.

Vedeți cum ne-am luptat noi pentru limba și romanitatea noastră; luptați-vă și voi, și le apărați ca lumina ochilor voștri, până ce se va restaura Capitoliul și va trimite la voi Senatul și Poporul roman pe Traian cu Legiunile peste Dunăre, ca să vă încoroneze cu laurul nemuririi pentru constanța și bărbăția voastră.

Dixi et salvavi animam meam.

După discurs, Bărnuțiu a îndemnat mulțimea să-și dea părerea.

Toate propunerile sunt admise cu nespusă însuflețire:

1. Adunarea aceasta se proclamă adunare generală națională a națiunii române din Transilvania.

2. Câmpul acesta, pe care se ține prima adunare națională română din Transilvania, pentru eterna aducere aminte a acestei lucrări glorioase, se va numi *Câmpia Libertății*, pentru totdeauna.

Aceste cuvinte, Bărnuțiu le rostește rar și cu mare solemnitate, întorcându-se în patru părți de patru ori.

3. Națiunea română se declară că vrea să rămână de-a-pururea statornic credincioasă Înălțatului Împărat al Austriei și marelui Principe al Transilvaniei și Augustei Case Austriace.

4. Națiunea română se declară și se proclamă națiune de sine stătătoare și parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertății.

Colorile naționale fluturau, strigătele puternice izbucneau din toate părțile :

Trăiască libera națiune română, trăiască !

5. Națiunea română depune jurământ de credință către Împărat, către patrie și națiunea română.

Bărnuțiu, de pe tribună, anunță jurământul. Decodată toate capetele sunt descoperite. Mulțimea îngenunche într'o mare liniște, repetând cuvânt cu cuvânt jurământul :

Eu..... jur în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Dumnezeuului celui viu, cum că voi fi pururea credincios Împăratului Austriei și Marelui Principe Ferdinand și Augustei Case Austriace. Amicilor Măiestății și ai Patriei voi fi amic, și inamicilor inamic ;

Cum ca Român voi susține totdeauna națiunea noastră română pe calea dreaptă și leală.

Și o voiu apăra cu toate puterile în contra oricărui atac și asupriri. Nu voiu lucra nicio dată în contra drepturilor și a intereselor Națiunii Române, ci voiu ține și voiu apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și frățietatea.

Pe aceste principii voiu respecta toate națiunile ardelen, poftind egală respectare dela dânsle.

Nu voiu încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voiu suferi să ne asuprească nimenea.

Voiu conlucra după putință la desființarea iobăgiei, la emanciparea industriei și a comerțului, la păstrarea dreptății, la înaintarea umanității națiunii române și a Patriei noastre.

Așa să-mi ajute Dumnezeu și să-mi dea mântuirea sufletului meu.

Amin.

După solemnitatea depunerii jurământului, adunarea se învoiește și redactează următoarea proclamație :

„Adunarea din 15 Mai e adunare generală națională a gintei române din Transilvania; adunarea generală națională română, în ziua de mâine să proclame sărbătorește libertatea și independența națiunii române, să depună

jurământ de credință Impăratului și națiunii române și să se șteargă iobăgia; Românii să protesteze în contra uniunii Transilvaniei cu țara ungurească“.

Românii, Românii întregi, plângeau de bucurie. Parcă ar fi găsit nu știu ce comoară scumpă sufletului lor. Parcă l-ar fi aflat pe Dumnezeu în mijlocul lor, arătându-le drumul spre mântuire.

Trădătorii veneau și ei, îmbrățișau pe naționalisti, profitând de faptul că erau Români.

Adunarea de dimineață se sfârșește la 3 după amiază. Toți se răspândesc la masă în cea mai perfectă disciplină, în cel mai înălțător entuziasm.

La 5 s'au strâns la sfat numai intelectualii, conducătorii, care au discutat cazul avocatului Michesiu și al preotului S. Balint, închiși prin beciuri ungurești, precum și a altor frați aruncați dușmănește în temniți.

Se desemnează o comisie care să facă o nouă cerere guvernului pentru eliberarea lor.

Va fi trimisă o delegație.

La această propunere, Avram Iancu se ridică și spune :

— Să se trimeată deputați, oameni bătrâni cu autoritate, iar nu tineri, căci de se vor trimite tineri, aceștia nu vor aștepta să li se deschidă ușa.

După aceea, unul din membrii adunării adaugă :

— Să se dea iertare și să fie reintegrați protopopii, profesorii și teologii scoși de episcopul unit.

— Aceasta este o cauză în care n'are loc iertarea — intervine Bărnuțiu — ci dreptul trebuie să fie respectat și din drept să se repună în funcțiile lor, nu din milă, pentrucă fără drept au fost dați afară.

Acum însă, tot Românul adevărat are să pună la o parte toate cauzele și interesele particulare și să stea toți de cauza națională până o vor scoate la cale.

•

Conferința de după amiază se termină.

Se face o petiție ce va fi supusă guvernului.

Cine pleacă la Viena? O delegație trebuia să plece imediat cu protestul împotriva uniunii.

Se știa că dieta dela 29 Mai va proclama uniunea.

În vederea dietei din Cluj, au venit aci dela Pesta cei mai de seamă tineri Maghiari pentru a fi de față la desbateri.

Printre ei era și un tânăr Paul Vasvâri, care se bucura în Ungaria de mare popularitate.

Era un tânăr înalt, frumos, cu o frunte înaltă și niște ochi ageri.

În luna Martie jucase un rol foarte important în „proclamarea drepturilor omului“, ștergerea sclaviei, ștergerea privilegiilor nobilimii, libertatea presei, egalitatea înaintea legii, etc.

A fost și în comitetul revoluționar și Kosuth avea o mare teamă de el.

La Cluj venit, îl întâlnește pe Șuluț. Vasvări era însoțit de trei dintre tinerii cu vază din Ungaria: Vidacs Ionas, Lisnyai Kélmán și Gojzögö Salamon.

Dela Cluj, Vasvări merge la Abrud acasă la Șuluț.

Aci, Vasvări, care părea preocupat și neliniștit, îi spune lui Șuluț că el vrea să vină să vadă locul de unde izvorăște Arieșul, unde totul se pietrifică și unde se găsește un munte întreg de melci pietrificați.

— M'ar interesa și peștera cu ghetarii ei și cu plafonul de granit.

Neliniștea parcă tot creștea în ochii lui. Șuluț a priceput intenția lui Vasvări și pornește imediat spre izvoarele Arieșului, spre pește cu ghetari, spre casa lui Avram Iancu.

Ajunși la Iancu, îl găsește în fața casei,

privind spre crestele munților și vânătaele cerului.

Sunt primiți foarte bine, după obicei.

Mai târziu se pune masa, la care se găseau ca întotdeauna, de toate: vin bun, apă de Borsec, păstrăvi, vânat, cafea. Încă înainte de masă s'a încins o discuție fierbinte între Avram Iancu și Vasvări.

După amiază s'au adus cai pentru Vasvări și Șuluț să plece spre munți.

Iancu îl conduce pe Vasvări până în curte în toiul discuțiilor.

Când era gata să încalece, Iancu îi spune lui Vasvări :

— Știi ce, Domnule, dacă m'ai onorat cu vizita dumitale, nu mă mulțumesc cu o jumătate de zi. Rămâi până mâine. Și dacă nu vrei să te mai întorci pe aici, îți dau eu conducător, care te va duce peste munți la „Fântânele“.

Vasvări n'a așteptat să-i spună a doua oară. Se învoiește și s'au întors în casă, unde discuția reîncepe.

— Ce a greșit dieta din Cluj (adică ignorarea petiției din Câmpul libertății), spune Vasvări -- va îndrepta cea din Pesta, dar „uniunea“ se va face. Dacă nu altcum, prin puterea armelor.

Abia sfârșește aceste cuvinte și Iancu sări

de pe scaun drept în sus, ca și când l-ar fi mușcat un șarpe. S'a făcut palid la față și răcni :

— Să nu vă împingă infernul la acest pas, că atunci v'a cântat cocoșul. Să știi că eu sunt nepotul lui Horia, care a crescut în casa aceasta în care ne aflăm noi, care a murit ca martir pe roată iar trupul i s'a aruncat în toate părțile. Sunt gata a-i urma lui, dar uniunea necondiționată n'o primesc.

— Ei bine, ce vreți să opuneți puterii maghiare cu care sunt însoțiți toți Românii, Slovaci și Germanii din Ungaria? întrebă Vasvári.

— Brațele noastre, îi răspunde Iancu, — coasele și fierul dela plug și vai de acela care ar încerca să supună acești munți. Acela va mușca pământul.

Șuluf intervine să curme această discuție violentă.

În ziua următoare Vasvári pleacă. La despărțire îi spune lui Iancu :

— Să ne vedem cu bine la dieta din Pesta ca deputați.

— Mai degrabă ne vom întâlni în luptă decât acolo, răspunde Iancu.

— Atunci da !

Și dându-și mâna, s'au despărțit.

Șuluf și Vasile Moga, care în ziua aceea

era acolo, conduc pe Vasvări până ce a trecut munții.

Ajunși la „Fântânele“, Vasvări exclamă :

— Ce locuri încântătoare. Aici pare că ești mai aproape de Dumnezeu. Dacă aș fi un Englez bogat, aș lăsa ca după moarte aici să mă înmormânteze !

Apoi adaugă: — Iancu ăsta e un om extraordinar. Un tânăr simpatic, cu bune maniere, ospitalier, talentat, cu sânge rece, dar când vorbește despre suferințele națiunii sale, atunci e fanatic, îi scânteie ochii și vezi în ei făclia revoluțiunii aprinsă.

La 30 Mai se deschide dieta din Cluj. Vesseleny ia cuvântul și cu gravitatea necesară momentului, întreabă :

— Spuneți, vă trebuie uniune întru înțelesul articolului de lege 7 din Ungaria?

— Da! răspund gălăgios, repetând, câteva voci.

— Nu doresc altceva — adaugă Vesseleny — decât să trăiască uniunea în veci.

Uniunea era deci votată „în unanimitate“.

Înăuntru era o larmă îngrozitoare. Bucuria Ungurilor se manifesta atât de... „esențial“, încât se simte nevoia geamurilor deschise.

Dar în momentul în care primul ochiu de

geam se dă înlături, sala cea mare este inundată de huiduielile de afară.

Poporul rezista, protestând împotriva acestei uniuni, cu tot ce-i era posibil.

Străzile Clujului erau pline de pancarte și mulțimea striga din răspuțeri împotriva acelei „unanimități”, care nu putea oferi decât spectacolul gratuit al unor clovni ce se amuzau unul pe socoteala celuiilalt.

Unanimitatea dela 30 Mai o formau câțiva satrapii încăpățânați și nepricepuți.

Între Aiud și Blaj era o comună, numită Mihalt, curat românească, — până la 1848 proprietatea unor grofi, Esterhazy.

Aci, ca în tot locul pământurilor Ardealului, barbariile și abuzurile Ungurilor căpătau dimensiuni care întreceau spațiile de proprietate ale lumii întregi.

Aici, la 2 Iunie încep primele nărtuieli și Românii dau primele avertismente.

O livadă de cosit, pe care odinioară fusese o biserică românească, devine proces de judecată între comună și familia grofilor Esterhazy.

Țăranii redobândind încrederea în ei și hotărâți spre o dreaptă împărțire a bunurilor, trimit într-o zi vitele să pască, socotind livada ca avere comună.

Familia Esterhazi îi trimite în judecată și judecata aceea le dă câștig de cauză Ungurilor.

Poporul se opune la reocupare.

În consecință, este chemată o companie de Secui, care vine de grabă în cap cu însuși prefectul comitetului, Nicolae Banffy.

Sătenii se apără, deocamdată trăgând podul de peste Târnavă și compania se retrage spre Teiuș.

A doua zi vine o altă companie și împreună cu prima înaintează spre Mihalț.

Banffy intervine, încercând să înduplece poporul să recunoască sentința judecătorei, cu vorbe mieroase, dar Românii erau de astădată cu mâna pe topoare.

Se însera, ultimele raze de soare stăteau să pice alături undeva, când sunetele clopotelor trase în dungă anunțau satelor vecine rezistența Mihălțenilor.

În timp ce trupele operau, un soldat este lovit. Cade. Soldații deschid la rândul lor focul. O comandă scurtă, o salvă puternică, după care 12 săteni cad omoriți, odată cu ultimele lemne roșiatice ale amurgului.

Iancu era la Bărnuțiu când i se aduce vestea măcelului dela Mihalț.

Stă o clipă resemnat, dar fața lui se schim-

base. Se ridică de pe scaun, privește pe fereastră, parcă trăind laolaltă viețile celor neîși, apoi se întoarce și spune lui Bărnăuțiu:

— Imi adun oamenii mei bine înarmați și merg să mă răzbun pentru sângele vărsat.

Bărnăuțiu a căutat să-l liniștească, dar ochii Iancului priveau tot afară și sufletul său nu asculta sfaturi înțelepte.

Bărnăuțiu insistă și cu mare greutate îl oprește.

— Dacă așa ziceți Dumneavoastră, ascult! Dar să țină minte Secuiei!

Uniunea este făcută deci. Impăratul o înțărăște. După toate acestea, delegația română plecată la Viena, se înapoiază.

Ungurii procedau acum după capul lor. Și un lucru nu le poate ieși din minte: agitațiile acelea ale Românilor pentru cauza lor națională, adunările dela Blaj.

Deci răzbanare. Socotelile încep: arestarea capilor care au determinat „rebeliunile”. Erau rebeli cei care își apărau sufletul și pământul.

Aflându-se că Bărnăuțiu este la Cluj, este trimis la 17 August, Kábakai, cu o companie de grăniceri, să-l prindă. Aflaseră că el ar fi la ospătăria „La curtea Mediasului”.

Bărnăuțiu, înștiințat de planul Ungurilor, are timp să fugă pe o fereastră dosnică și scapă.

La 18 August însă, au pus să fie arestați Laurian și Nicolae Bălășescu. Acesta din urmă, pentru că ar fi fost membru în guvernul provizoriu din București.

Pe Laurian l-au închis într'o cazarmă, iar lui Bălășescu i-au fixat domiciliu forțat într'o casă, punându-i o severă pază.

Românii, aflând chiar în aceeași zi, s'au strâns pe străzi manifestând pentru cei închiși și cerând eliberarea lor.

Ungurii, constrânși, îi pun în libertate.

Mulțimea îi ridică pe brațe, conducându-i la casele lor, unde sunt primiți cu muzică și flori.

Cei care s'au înapoiat de aci la casele lor, au suferit cele mai groaznice persecuții.

Regimentul II grăniceri români.

Generalii dela Sibiu erau în permanență între ciocan și nicovală.

Stăpâni la Pesta; stăpâni la Viena. Plic-tisiți de această situație, regimentul I de grăniceri hotărâște să țină la 10 Septemvrie o adunare la Orlatu, pentru ca să discute cauza națională.

La 11 Septemvrie, regimentul, de sub comanda lui Rauber, declară că vrea să rămână numai sub comanda Impăratului.

În consecință :

Nicio supunere, de aci înainte, ministerului de războiu unguresc. — Se face o adresă în acest sens Împăratului, adresă scrisă de: locotenent David Ursu, locotenent Mihail Novac, paroh Ioan Moldovan, paroh Antonie Vestemian, învățător Ioan Banciu, învățător Constantin Stejar.

Adunarea deputaților acestui regiment cere:

1. Ca nimenea să nu fie arestat fără arătarea legiuită a vreunei vini criminale; ca toate arestările câte s'au făcut până acum să se revizuiască cât mai curând și cei învinuiți după lege pentru vreo vină criminală să se tragă înaintea judecătorilor obicinuiți, să se sloboadă.

Nimenia pe viitor să nu se sustragă dela judecătorul său ordinar.

Aceste principii să-și aibă puterea lor pentru aceia care au lucrat spre ținerea liniștei, spre învățarea poporului și spre cunoașterea drepturilor sale; pentru bărbații care s'au arestat în această țară, pe când în alte țări asemenea bărbați se pun în fruntea guvernelor și sunt obiectul adorațiunii generale.

Adunarea protestează solemn în contra terorismului introdus în țară de guvernul unguresc în contra statariului cel ridicător de legi și priclitător de vieți omenești nevino-

vate, precum și în contra execuțiilor celor nedrepte care au urmat în țară din primăvara trecută încoace.

2. Fiindcă afară de plângerile pentru vătămarea libertății personale vin de multe ori și plângeri pentru alte asupriri, de aceea asemenea plângeri să se cerceteze și să se aplaneze cât mai curând în Transilvania prin comisiuni amestecate, compuse printr'un număr egal de persoane, de națiune română, germană și ungurească.

3. Cerem desființarea tuturor serviciilor personale iobăgești, desființarea robotelor și tuturor dărilor în natură.

4. Cerem dreptatea nemărginită de a vorbi, de a scrie și de a tipări, de a ține adunări și de a forma societăți, atâta timp cât mijloacele și scopul nu sunt oprite prin vreo lege.

5. Spre susținerea libertății naționale și personale, cerem ca națiunea română să aibă pe tot anul o adunare generală română și un comitet permanent ales de adunarea generală.

6. Trebile bisericesti ale națiunii române să se administreze și să se îngrijească de către un sinod general român, compus din deputați bisericesti și mirenești. Biserica română să fie și să rămână independentă de oricare altă biserică, să se stabilească o mitropolie română cu toate drepturile care le-au avut în vechime,

Preoții români să se solveze întocmai ca preoții celorlalte națiuni și confesiuni, prin monarhie.

7. Din conceptul libertății personale, urmează libertatea grănicerilor de a se forma pentru orice meserie, negustorie. Proprietatea de pământ liberă, administrarea liberă a averii comunale.

8. Spre susținerea libertății grănicerilor, cerem ca la staburile regimentelor și ale batalioanelor române să se înființeze magistrate care să îngrijească de trebile lor civile și economice mai ales pentru că în timpurile de războiu, neaflându-se acasă autoritățile lor militare, starea și averea grănicerilor se primejduiește, precum avem prea multe exemple prin războaiele timpurilor trecute, în care hotarele grănicerilor s'au ocupat de particulari.

Cele două batalioane ale regimentului II de grăniceri, au început acțiunea în toamnă sub comanda locotenent-colonelului Urban.

Urban se duce la Viena și se întoarce cu instrucțiuni confidentiale, îndemnând toată populația la arme împotriva insurgenților maghiari.

În înțelegere cu comunele și companiile regimentului I de grăniceri, hotărăște :

*noi nu voim să știm de ministerul ungu-
resc;*

*noi nu vrem, odată cu viața, să fim ma-
ghiarizați ;*

În Transilvania, cele mai nevinovate mani-
festațiuni naționale sunt amenințate cu fur-
cile; noi nu mai putem suferi.

În contra uniunii Transilvaniei cu Unga-
ria protestăm și noi, pentrucă aceasta s'a pro-
clamat în dieta din urmă prin teroare și în
contra protestului națiunii românești ;

Cele 1913 puști cu cremene care s'au luat
dela noi din porunca comandai generale dela
Sibiu și s'au dat gardelor naționale ungurești
să ni se restituie ;

În fine, cuvântul „Valach“ dând ocazie la
unele observațiuni batjocoritoare, Majestatea
Sa să binevoiască a dispune ca regimentele
românești să fie numite de aci înainte pe
nemțește: „Romänen Regimente“.

•

La adunarea Regimentului I românesc dela
Orlatu au participat și civili în frunte cu
August Treboniu Laurian, pe care militari
il scăpasera din captivitatea ungurească.

Ziarele maghiare nici nu pomeneau de miș-
cările regimentelor românești, ca să nu descu-
rajeze pe ai lor.

După această adunare, vreo 500 de inși, de astădată întrucâtva înarmați, au pornit peste dealuri și văi, în cântece, drept la Blaj.

La 16 Septembrie se găseau acolo aproape 2000 de oameni înarmați.

A doua zi sunt trimiși 2 deputați la guvernul din Cluj, să ceară eliberarea captivilor politici Simion Balint și Av. Florian Michesiu.

Prin aceeași delegație au mai cerut să fie lăsat în pace poporul să țină încă o adunare națională, în care să-și vadă de suferințele sale.

Ca răspuns la această ultimă dreaptă cerere, guvernul cere Generalului Puchner să trimită acolo un batalion de linie și două tunuri.

Comisarul guvernului a mai amenințat cu alte tunuri și cu niște Secui, vreo 6000, pentru ca să spargă adunarea.

Dar iată că vine Avram Iancu din Vidra cu o trupă bine organizată și disciplinată de Moți.

Comisarul guvernului își moaie glasul și... roagă frumos poporul să plece acasă.

Acum erau cu toții aproape 20.000. Avram Iancu și Ioan Axente Sever își depun aci toate silințele să deprindă oarecum poporul cu mânia armelor.

Dar pentrucă armele cam lipseau, se mărgineau cu mânăuirea lăncii.

La 25 Septemvrie, de dimineață, sosesc dela Sibiu : Simion Bărnuțiu, August Treboniu, Laurian și Papiu Ilarian, însoțiți de locotenentul Novac.

Se discută printre altele posibilitatea de organizare a unei gărzi naționale.

În fine, după o captivitate de 6 luni, scapă și Florian Michesiu, care este primit cu mare bucurie; cu atât mai mare cu cât la Oșorhei un „tribunal negru“ urma să decreteze sentința de moarte.

Vineri 29 Septemvrie, Avram Iancu pleacă odată cu trupa sa.

Ioan Axente și Iovin Bradu stăteau gata să pornească împreună cu cetele lor de vreo 6000 de oameni, la Sibiu. Dar în urma intervențiilor insistente ale comandantului General Puchner, se hotărăște o delegație de 22 membri, care mergând la Sibiu — la 3 Octomvrie, prezintă lui Puchner un protocol ce urma să fie imediat înaintat monarhului. Protocolul era redactat în termeni extrem de energici. Astfel :

Poporul cere :

1. Ca sistemul de teroare să înceteze și să se introducă iarăși ordinea legilor în țară ;

a) ca stoarcerile și jafurile care au urmat

din sistemul de teroare, precum închiderea vitelor, confiscarea instrumentelor de economie, a armelor și altele să se repare dându-se înapoi ;

b) cei ce au fost arestați dela introducerea sistemului de teroare, din toate clasele sociale, țărani, cetățeni, învățați și alții, să se sloboadă imediat.

2. Ca de aci înainte să nu se mai întrebuințeze de loc măsuri teroriste.

a) să înceteze prigonirile, și de aci înainte să nu mai fie nimeni încarcerat fără arestarea legiuită a vreunei vini criminale. Nimeni să nu se mai sustragă dela judecată.

b) Noi protestăm împotriva tribunalului inchizitorial care era să se înființeze la Oșorhei din poruncă ministerială.

3. Pentru siguranța publică, în satele și ținuturile românești să se înființeze acum, o gardă națională română.

Spre înarmarea ei, poporul român cere dela înaltul general comandant, atâtea arme, puști, tunuri, săbii, tobe și altele, câte s'au dat Ungurilor spre scopul acesta.

4. Să se numească o comisiune compusă din Români, Unguri, Sași, țărani, cetățeni și învățați, care să cerceteze și să judece, să despăgubească și să pedepsească toate stoarcerile, jafurile, prigonirile, arestările, violențele,

uciderile și altele câte au urmat din sistemul de teroare.

5. Să se numească o comisiune urbarială din toate națiunile și clasele de oameni, care să cerceteze și să aplaneze toate certurile și pricinile între fostul domn de pământ și între țăranul care e acum om liber.

Poporul român, răzimat pe jurământul care l-a depus la 15 Mai pe Câmpul Libertății, se ține tare de drepturile sale naturale și civile, de hotărârile celor două regimente de graniță române, întru ale sale; însă leapădă și declară nuli toți acei pași (subscrieri pentru uniune, alegere de deputați pentru dieta ungurească și altele) care i-au făcut unii oameni înșelați din acel timp încoace, în contra acelor hotărâri generale și în contra jurământului depus.

În căutarea acestora declară:

1. Că nu vrea să recunoască uniunea Transilvaniei cu Ungaria, împotriva căreia a protestat mai înainte și n'a luat parte în dietă la desbaterile acestei întrebări.

2. Că nu vrea să recunoască ministerul unguresc ca o urmare a uniunii.

3. Că vrea să stea de-a-dreptul numai sub Majestatea Sa Impăratul și subt ministerul cel împărătesc și până la altă întocmire să primească poruncile mai înalte prin Înaltul General Comandant.

4. Cere dela Majestatea Sa să i se deschidă mai curând adunarea generală, ca să se poată înțelege mai departe despre interesele sale naționale și să se întărească comitetul național care s'a ales de adunarea din luna Mai, și s'a prigonit de guvernul unguresc în modul cel mai neomenesc.

5. Cere să se deschidă cât mai curând dieta Transilvană compusă din deputați români, germani (sași) și unguri (secui) aleși după proporțiunea sufletelor fiecărui dintre numitele națiuni, spre a se înțelege mai departe despre starea viitoare a țării.

6. Poporul român proclamă constituțiunea împărătească austriacă, să aibă putere și pentru Transilvania.

Cere un guvern provizoriu pentru Transilvania, compus din membri români, germani și unguri, aleși după proporțiunea sufletelor fiecărei dintre numitele trei națiuni, care să guverneze și să administreze trebile țării până la alegerea unui guvern permanent.

Să trăiască constituțiunea Austriacă.

Poporul român adunat la Blaj.

Blaj, 25/15 Septemvrie 1848.

Luptele.

Până în Octomvrie, Români au făcut sforțări uriașe pentru ca să evite orice conflict sângeros.

Până în Octomvrie niciun Ungur n'a fost maltratat.

Au suferit Românii barbariile din Abrud, omorurile dela Sânt Craiu, măcelul dela Mihalt și cel dela Luna; au suferit întemnițările din tot cuprinsul țării. Și au suferit numai pentru că au ținut la niște drepturi elementare dar esențiale.

Românii au suferit toate acele atrocități dar le-au și ținut minte.

Răzbușnarea, deci, trebuia să urmeze.

Înainte de a ridica Românii degetul cel cămie în contra Maghiarilor, baronul George Apor, fiul consilierului Lazăr Apor, spânzurate, încă din Septemvrie, 26 de Români, așa numai din plăcerea drăcească, precum a mărturisit el însuși în scrisoarea adresată amicului său, proprietarul Ștefan Gâlfî, cu data de 2 Octomvrie 1848, adică numai cu două săptămâni înainte de a se apuca Românii să desarmeze pe Unguri, conform ordinului dat de generalul Puchner.

Nemerniciile Ungurilor nu conteneau. Comanda generală din Timișoara anunță că de nu vor înceta toate acestea, va fi nevoită să treacă la represalii.

Ungurimea toată se afla în arme.

După ultima adunare dela Blaj, se mai înarmau și Românii pe ici pe colea, în baza aceluiași drept, în puterea căruia se înarmau Maghiarii.

Lui Puchner îi venise între timp ideea nu tocmai ușor de îndeplinit, să desarmeze pe Unguri.

Să-i desarmeze Românii, precum a zis Avram Iancu.

Operațiile încep curând; întâi în jurul Blajului.

În comuna vecină Săncel, era un proprietar Alexie Gyarfaș, om îngâmfat și mare disprețuitor de Români.

O patrulă din cele multe plecate să facă puțină ordine și curățenie, îl întâlnește în afară din comună, într'o trăsură, înarmat foarte bine. I se cer armele. Refuză să le predea, încercând chiar oarecare rezistență.

Primul foc românesc. Gyarfaș este executat. Prima răzbunare.

Mulți alți aristocrați și nearistocrați ma-

ghiari au fost pe rând desarmați și conduși apoi la Blaj și la Sibiu.

Ceva mai greu a fost la Sângătin, lângă Sibiu, unde între cele 600 suflete de Români locuiau și yreo 130 de Maghiari.

Românii se prezentau cu dispozițiuni precise: să ridice armele și să le prezinte comandei generale.

În timpul acestor operații, se mai aflau acolo și alte familii de nobili dimprejur, bineînțele toate strașnic înarmate.

Nu se supun la cererile Românilor. Ba, dimpotrivă, își aleg o poziție convenabilă și trag, omorînd 4 dintre ei.

Atât le-a trebuit Românilor. Dându-și seama că rezistența lor este serioasă, ocolesc casele și le dau foc.

Flacăările cuprind imediat locuințele și Ungurii, destul de înspăimântați, au continuat rezistența până noaptea târziu.

Apoi, la amenințarea tot mai vârtosă a focului, nu se mai desluseau bine vaetele și strigătele de supunere. Armele în sfârșit sunt oferite.

O mare majoritate de Unguri au fost pe loc executați.

Maghiarii puteau învăța atunci cel puțin atât: „că și răbdarea de oaie“ a Romanului are margini și că chiar și acest Român „cu sânge

de mămăligă și de ceapă“, se poate prefăce în tigrul turbat dacă-l va sili să vadă și să miroase necurmat sânge vărsat din trupuri românești.

Prima ciocnire între Secui și Români.

Urban iese din munți cu oastea, la 14 Octomvrie.

La 16 Octomvrie, Puchner confirmă comitetul ales din nou de către adunarea din Blaj și răspândește în țară următoarea proclamație :

Românilor,

Voi ați desbătut în mijlocul fraților adunați concesiunea cea declarată de Majestatea Sa Împăratul nostru cel fericitor de popoare, adică: „la ficcare națiune din întreaga monarhie austriacă se garantează drepturi deopotrivă și respect frățesc între dânsule prin constituția destinată.

După aceasta, ați așternut rugămintile voastre înaintea tronului, ca și voi să fiți luați în seamă și ați arătat temerea voastră despre realizarea acestui dar prețios al Împăratului aici în această țară.

Voi, Românilor, puteți fi pe deplin incre-

dințați, că veți avea drepturi deopotrivă cu celelalte națiuni, precum ați cerut, deci să nu vă temeți nicidecum că vi se va întâmpla din contră și să nu arătați acea temere nici într'un chip care ar putea presupune o putere violentă. De când ați așternut înaintea tronului acele rugăminți, ați arătat plângeri că frații voștri sunt disprețuiți și batjocoriți, neapărați, apăsați de cereri nedrepte din partea asupritorilor și tratați în modul cel mai rău.

Voi ați desbătut și aceste plângeri în adunările voastre, în care unii vor să vadă un fel de cuget și porniri neliniștite în contra altor națiuni.

Nicio autoritate așezată în țară prin rândul bun și securitate publică, nu va lăsa, ba nici mai este iertat a lăsa neascultată o cerere făcută în pace și liniște de către orice locuitor al acestei țări, fie de ce națiune va fi, — trebuie totdeauna să i se dea o rezoluțiune cuvenită.

Accasta a fost părerea mea, care am spus-o unei deputații care s'a prezentat înaintea mea în zilele trecute, când aceea a cerut delamaine în numele tuturor fraților voștri Români, apărarea și protecția în contra răutăților mai sus arătate.

Eu v'am dat rezoluțiune, după care puteți

să fiți încredințați despre protecțiunea drepturilor țării și a mea, că veți fi apărați de nedreptate, de disprețuire și de batjocură și se va da respectul cuvenit drepturilor voastre încât purtarea voastră cea liniștită și omenască vă dă drept spre acestea.

Cauzele și plângerile voastre trebuie să se asculte și să se îndrepteze, sau să se înainteze mai departe de către dregătoriale civile ; însă dacă nu s'ar făcea aceasta, voi să vă îndreptați la locuri mai înalte pentru ajutorul ce vi se cuvine.

Deci fiți încredințați de protecțiunea cea dreaptă sub condițiunile ce vi le-am făgăduit și care voi să le împliniți. Și nici să vă abateți la neorânduieli, care ar putea să primejduiască securitatea personală și averea cuiva.

Plătiți bucuroși dările voastre, care vă sunt cunoscute ; nimic nu vi se va cere cu nedreptul.

Acesta e sfatul meu cel prietenesc și părintesc.

Dacă veți urma după dânsul, zilele cercării celei mari care amenință toate popoarele le veți petrece cu cuviință, cu cinste și cu credință și prin urmare cu ușurința în Domnul, spre înseninarea și luminarea viitorului vostru cel mai fericit.

Purtarea voastră să fie povățuită de în-

credințarea în providența Dumnezeiască și în autoritățile țării voastre.

Aceasta este dorința mea pe lângă sfatul de mai sus.

BARON PUCHNER

Feldmareschal locotenent General
comand. din Ardeal

Sibiu, 9 Octomvrie 1848.

Această proclamație a fost răspândită la 13 Octomvrie și cu ea, Generalul Puchner a rupt orice relație cu guvernul din Cluj și cu aristocrația ungurească.

*

La 10 Octomvrie, Kossuth dăduse și el o proclamație „Poporului Românesc“.

La 9 Octomvrie, voluntarii unguri prind pe teologul Vasile Pop, fiul parohului gr.-cat. din Nasna, îl conduc în bătăi cumplite la Oșorhei, unde-l spânzură la 16 Octomvrie. Sunt de asemenea prinși încă mulți alți Români pe care întâi îi chinuesc, apoi îi omoară.

O fată de Român, o fată de toate frumusețea, este prinsă, legată fedeleş, apoi o batjocoresc pe rând. După aceea îi fac în glumă semnul crucii și o taie în bucățele cu săbiile.

La 10 Octomvrie, adică în ziua proclamației kossuthiene, partizanii săi au prins și au

arestat pe juriștii români Bătrâneanu și Simonis, pe care i-au omorît.

În comuna Barci au mai omorît încă 6 Români.

Să nu uităm și să adăugăm aci și atrocitățile baronului George Apor.

În urma tuturor acestora, Puchner se hotărăște să înlăture formele și, smulgând din mâinile guvernului puterea, pune Ungaria și țările împreunate sub legea marțială.

Generalul Puchner adresându-se Românilor, le spune :

— Voi sunteți tari și numeroși. Sculați-vă unul pentru toți și toți pentru unul. De partea voastră este sfânta dreptate, care sub scutul lui Dumnezeu nu va apune.

Tot la 18 Octomvrie este răspândit și următorul manifest :

Sibiu, 17 Octomvrie 1848

Scularea gloatelor

Terorismul amenință lumea cu nimicirea. Să ne lăsăm noi să ne sperie !

Nu ! este răspunsul credincioșilor împăratului constituțional Ferdinand I. care garan-

tează libertatea tuturor națiunilor și le dă drepturi deopotrivă la toate.

Deci dacă vrem să scăpăm de nimicire trebuie să ne adunăm cu mulțimea.

De vor năvăli vrăjmașii asupra noastră, trebuie să ne luptăm !

Fără rânduială nu poate fi unire, și fără unire nu se poate câștiga biruința.

Deci să ne rânduim sculara generală. Aceasta trebuie să se facă în chipul următor : fiecare sat sau oraș să-și numere oamenii cei harnici spre luptă, — să-i armeze cu puști, cu lănci, cu coase și furcoale, să-i pună în despărțituri ce vor fi formate în 2 rânduri, să le dea un căpitan peste toți și mai mulți vice-căpitani peste despărțituri.

Aceștea le trebuie un căpitan, care împarte trupa în 4 plutoane și le pune vice-căpitani.

Nicio turmă de oameni să n'aibă mai puțin de 150 până la 200 inși, însă nici mai mulți.

Pușcașii se așează împrejurul turmei. Dacă satul va avea mai puțin de 150 oameni harnici spre luptă, atunci aceștia se unesc cu turma satului vecin.

Pentru trei turme așezate în rând de bătaie trebuie un tribun.

Dacă se mai află pedestrime sau călărime împărătească sau gardă națională armată după regulă, atunci oamenii răsculați se

unese cu dânsa și se supun poruncii comandamentului aceluia.

Cu modul acesta trebuie să năvălească și să dea una după alta asupra vrăjmașului de câte ori este nevoie.

*

La Sibiu se ține un sfat al conducătorilor în care se tot discutau măsurile ce urmau să fie luate.

Iancu, care era de față, părea foarte neliștit, refuzând să discute ceva.

Rând pe rând, Șaguna, Barițiu, Simion Bărnuțiu, făceau socoteli care mai de care mai înțelepte, aducând mereu în discuție omorurile din ultimul timp ale Ungurilor.

Iancu se scoală deodată și spune :

— Domnilor, vorbiți înainte, eu plec în munți și fac revoluție.

Și punându-și pălăria pe cap, iese fără să mai adauge un cuvânt.

A doua zi este răspândit un alt manifest :

Către Români,

Fraților Români, știți bine și voi, și încă istoria arată îndeajuns câte rele au suferit Românii dela domnii unguri, și cât suferă până în ziua de astăzi, așa încât putem zice

că în tot decursul timpului de când locuiesc Românii împreună cu Ungurii, viața lor fu numai o vale de lăcrămi, o stare mai rea decât moartea și chiar mai nefericită decât iadul.

Românii, de atunci până în ziua de astăzi, n'au avut zi bună, n'au avut dreptate nici milă înaintea domnilor unguri.

Românii au purtat toate greutățile țării pentru domnii lor, i-au hrănit și i-au îngrășat cu sudoarea lor, ei au fost zid de apărare în contra Turcilor și ai altor vrăjmași și totuși pentru atâta credință către patrie și domnii lor, ei în loc de dragoste împrumutată n'au dobândit decât numai ura domnilor lor și în loc de recunoștință, batjocura.

Căci chiar legile ungurești care ar trebui să apere pe toți locuitorii țării deopotrivă, acelea îi osândesc pe Români, ca aceștia cu toată națiunea lor să fie numai suferiți în țara lor.

Numai de când a venit Ardealul sub stăpânirea Augustei Case Austriace, au început Românii a mai răsufla și ei.

Se mai îndreptaseră cei ce se gârboviseră mai înainte sub greutatea jugului unguresc: ei au început a se deștepta pe încet din somnul cel de moarte, în care-i cufundase tirania ungurească.

Impăratul Leopold I, Carol I, Carol VI,

Maria Tereza și nemuritorul Iosef al II-lea și-au întins grija și dragostea cea părintească și spre națiunea română cea batjocorită de legile Aprobatorilor și Compilatelor ungurești.

Domnii unguri nu vreau să știe de o naționalitate română, ei nu vreau să cunoască cum că sunt și alte națiuni afară de cea ungurească, nici nu vreau să știe de o constituție ca aceea care dă drept nu numai națiunii ungurești ci și altor națiuni.

Frați Români, numai un mijloc este de a ne apăra dreptatea când o calcă în picioare cei blestemați. Acest mijloc este puterea.

Toată națiunea română este în primejdie. Legea noastră cea sfântă e batjocorită de păgâni.

La arme dar, fraților, ca să faceți o putere de care să se sperie păgânii.

Comitetul pe care voi, fraților, îl cunoașteți, vă dă de știre să primiți armele dela mai marii oștilor împărătești.

Alergați la arme, Români tineri, pentru ca să vă luptați odată și pentru neamul vostru, căci pentru străinii cei nemulțumitori v'ați luptat destul. Luați arme cât puteți și câte voți, pentru ca să apărați părinții și frații și prietenii voștri.

Auziți, fraților! Cum au ucis la Români toată vara o ceată de Unguri turbați, cum i-au chinuit și cum i-au spânzurat acum de

curând pe acei Români nevinovați care n'au voit răul nimănui.

Auzit-ați la câtă răutate au ajuns chiar orașele cele mai de frunte ale Ungurilor, în care ar trebui să fie cultura cea mai mare.

Ungurii spânzură oameni nevinovați și calcă în picioare sfânta cuminecătură.

La arme dar, fraților. La arme.

Comitetul națiunii Române : August Treboniu Laurian, Simion Bărnuțiu, Nicolae Bălășescu, Florian Michesiu, Timotei Cipariu, Ioan Bran.

Acum cuvântul și mâna lui Avram Iancu încep să arate, deopotrivă cu sufletul lui, sufletul Moților.

Și cuvântul lui este ascultat.

Avram Iancu dă ordine pentru organizarea militară a gărzilor.

Tot Ardealul este în mișcare. Poporul își caută rostul național prin rostul focului, organizându-se aproape fulgerător în legiuni.

Intr'o lună de zile nu era om să nu-și cunoască locul în unitățile hotărâte de Iancu. Este ascultat orbește.

Preoții s'au așezat de-a dreapta lui, studenții la stânga, poporul tot, înflăcărat, privindu-l ca pe un zeu, îl urma fără șovăire.

Bătrânii și becisnicii cârteau :

— Fanatism.

— Nebunie.

Dar acestea au scăpat de atâtea ori dela rușine, nenumărate neamuri. Acestea au scăpat dela disperare sufletele căutătoare de lumina libertății și de lumina aceea izbăvitoare a Dumnezeirii.

Căpitanii oștilor acestora țărănești — generali, cum își ziceau și cum li se zicea — erau tineri cu ochii și sufletul de limpezimea și dimensiunile cerului. Alături de ei, preoții. Deși toți aceștia nu cunoscuseră până aci de loc meșteșugul mînuirii armelor și numai dragostea lor de țară îi sili să devină mari conducători de oștire și să câștige bătălii.

Dacă peste tot începea să se simtă mirosul prafului de pușcă și organizarea militară continua, în biserici, acciași preoți din rândurile prime de bătaie, ridicau rugăciuni în cântece de mare salvă :

„...pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm“.

În sfârșit, poporul român din Transilvania este organizat militărește.

Cincisprezece legiuni sunt gata să răspundă asupraii ungurești cu sângele lor.

Generalul Puchner nu-și respectă făgăduiala și nu dă armele, încercând o anumită politică.

Hotărârile Românilor nu erau condiționate.
Vor răspunde Maghiarilor cu furcile.

— Ungurii să bage de seamă : aceasta este
cea din urmă vorbă părintească cu care se
îndreaptă Românii către ei. De aci înainte
vor pași la fapte.

*Sus pe vârful dealului
In cetatea lăncului
De trei zile de trei nopți
Cântă o sulă de preoți
Și se roagă și se 'nchină
Pentru tabăra română.*

De acum comitetul național era considerat drept guvern și plângerile Românilor la guvernul lor nu conteneau.

La 23 Octomvrie, Românii pleacă la Zlatna să desarmeze Ungurii de acolo.

Prefect pentru acea regiune este numit Petru Dobra.

Petru Dobra pleacă imediat. Pe la amiazi, este acolo. Dă ordin Ungurilor să depună armele.

Aceștia însă iau poziție de atac.

Urmează o discuție între Români și Unguri și la propunerea celor din urmă se stabilește un armistițiu.

Ungurii înșală buna credință a Românilor și comandă *foc*!

După prima salvă de puști sunt omorâți câțiva Români. Românii se retrag pentru un

moment. După puțin timp se înapoiază, mai numeroși, năvălind cu furie.

Tocmai în momentul acestei ofensive românești vine vestea că în apropiere se află în marș Avram Iancu, în fruntea Moților.

Ungurii numai la treaba asta nu se așteptau și intră într'o mare panică.

Românii, îmbărbătați, dau un atac scurt, după care Ungurii, buimăciți, sunt împinși la fugă spre Aiud.

În retragere, după sistemul lor, dau foc locuințelor românești și bisericii române din Zlatna.

Iancu, ajuns la locul operațiilor, intervine imediat, străduindu-se în tot timpul acestui atac să înfrângă pasiunile, pentru a scăpa de pârjol orașul.

După puțin timp, Iancu primește aci o scrisoare dela locotenentul Șiandru, prin care-i cerea ajutor proaspăt contra Maghiarilor care se preparau să lovească din nou lagărul dela Cricău.

Iancu rezolvă imediat situația din Zlatna, trimite ajutorul cerut locotenentului Șiandru, apoi pleacă la Alba Iulia, unde fusese chemat de urgență, printr'un curier, de comandantul acelei cetăți.

În drum spre Alba Iulia, în fruntea Moților săi, face un popas în comuna Șard, unde

toemai în ziua aceea Românii operau desarmarea.

Abia descălecaser, când vine la el o Unguroaică al cărei bărbat fusese ucis cu câteva clipe înainte, cerându-i ajutor. Femeia era gata să nască.

Iancu îi acordă imediat protecția lui. Și cum, în timpul cât a rămas la Șard, femeia a născut, i-a botezat copilul sub privirile de mirare ale tuturor.

Apoi pleacă.

Iancu a înțeles să lupte tot timpul ca supus al Împăratului, primind chiar, mai târziu, delegația în munți a Căpitanului delegat Ivanovici.

După ce se duce la Alba-Iulia, de unde primește instrucțiuni noi, se înapoiază la lagărul din Cricău.

Aci, căpitanul Gratze îi aduce porunca să opereze cu poporul armat către Aiud, Vințul de Sus și Turda.

Operația începe întocmai.

După ce Aiudul este pacificat, înaintează în fruntea oștilor către Vințul de Sus, unde găsește cea mai mare parte a orașului arsă.

De acolo trece la Turda, unde, înainte de a intra în oraș, le iese înainte o delegație a orașului. Ascultând condițiile de pace, ace-

știa le primesc, Iancu și Moții stând gata să-i apere de furii.

Apoi întâlnește corpul de armată comandat de generalul Gedeon, cu care fuzionează.

Ungurii din Valea Mureșului, și mai ales din regiunea Aiud, au comis cele mai grave barbarii împotriva Românilor.

Totuși, Românii, la intrarea în Aiud s'au purtat cu multă omenie. Niciun cetățean n'a avut nici cel mai mic motiv să se plângă.

Gardiștii sași însă, care au mers în Aiud în urma Românilor, pentru ca să stea acolo în garnizoană, s'au făcut vinovați de cele mai spurcate fapte.

Dregătorii orașului au adus la cunoștința comandamentului general toate acestea, printr'o reclamațiune scrisă.

Ungurii au vrut să arunce în seama Românilor și incendiul dela Vințul de Sus.

Adevărul este că atunci când au ajuns Românii acolo, au găsit orașul ars și evacuat.

Zeci de Români erau morți, aruncați unul peste celălalt în niște gropi cu var.

În alte părți, erau preoții români ciopărțiți și aruncați în șanțuri sau în mijlocul drumurilor chiar.

Pentru a arăta adevărata disciplină și omenie a Românilor, trebuie subliniat amănuntul că Ungurilor care au fugit din Aiud și Turda și care voiau să se înapoieze acasă, li s'au

dat, la cererea lor, gardiști români, din bravii Albăceni, pentru apărarea persoanei lor.

Însuși generalul Wardener a cerut dela Iancu, prin locotenentul Topoviczo, gardiști români, cu să apere curțile și averile aristocraților.

•

Dela Turda, Iancu merge la generalul Wardener la Cluj. De aci este trimis la colonelul Lesenau, pentru a lua instrucțiuni noi! Se dă poruncă să plece, cu poporul lui armat, în ajutorul armatei imperiale care opera la Huedin.

Intrucât însă, oamenii lipsiseră prea mult de acasă și suportaseră atâtea suferințe, Iancu dă ordin să plece fiecare la vetrele lor, spre a se odihni și a-și aproviziona casa cu cele necesare unei ierni care putea fi aspră și încărcată de evenimente.

2 Decembrie.

Împăratul Ferdinand abdică. La Olmütz se face, cu ceremonialul deosebit, instalarea pe tron a arhiducelui Francisc Ioséf.

9 Decembrie.

Generalul Puchner convoacă pentru ziua de 28 Decembrie două adunări de Români:

una la Blaj, alta la Sibiu. Adică exact după planul Ungurilor, din Mai.

La Sibiu adunarea e prezidată de Andrei Șaguna. În comitet: August Treboniu Laurian, George Barițiu și alții.

29 Decembrie.

Membrii comitetului sunt chemați de urgență la Puchner.

Pe scări apare secretarul Glanz cu figura foarte congestionată, care îi întâmpină înspăimântat.

— Meine Herren, viele und schlechte Nachrichten (Domnii mei, știri multe și rele).

Comitetul află că: *a)* oastea austriacă a pierdut bătălia dela Ciucca; *b)* Bem a recapat Clujul; *c)* Generalul Wardener, lovit de gută, a căzut de pe cal și a rămas mort.

Despre Urban și brigada sa nu se mai știe nimic.

Ungurii înaintau.

Ce să fie cu toate acestea? Care ar putea fi explicația? Sau aceste informații au anumite dedesubturi?

•

Lunile Ianuarie, Februarie, Martie, trec într-o oarecare liniște, dar în mare mizerie și suferință, mai ales pentru cei din munți, care n'aveau nici sarea necesară traiului zilnic.

Comandantul insurgenților maghiari, Bem, începuse să-și dea seama de răul covârșitor al fraților români luptători, și serie lui Kossuth să încerce a-i îndupleca să treacă de partea Maghiarilor.

Cu toată liniștea, aparentă numai, a lunilor Ianuarie, Februarie și Martie, Avram Iancu continua pregătind o mare luptă.

Contactul lui cu tribunii și prefecții era neconținut.

În același timp Iancu se informa de situația politică din toate țările, încadrându-și astfel lupta lui într'un mare principiu. Cei din Sudul Carpaților îi cer și ei ajutor.

La 18 Ianuarie 1894 primește dela Alecu Golescu o scrisoare :

Frate Iancule,

Scrisoarea ce am primit dela dumneata avea în ea scrisoarea dela Belgrad (în Serbia), Constantinopole și Paris. Știrile ce am căpătat sunt foarte serioase.

Nouri grei, amenințători de catastrofe în Europa, au întunecat orizontul oriental. Acel rebel în Orient, de care s'au sguduit toate puterile Europei și pe care l-au conjurat aliații puterilor la 1840, când toate s'au unit spre a ține integritatea imperiului otoman, este în ajunul deschiderii lui. La 1840 Franția, sprijinind pe

rebelul pașă al Egiptului, vroia ruinarea Turciei și înființarea în Staturi independente libere toate națiunile din Turcia, națiuni care să fie bariera civilizațiunei și apărarea Europei libere de năvălirea barbarei ginte dela Nord. Acum în 1849 Rusia voiește ruinarea imperiului otoman, pășește pe calea ce au apucat dela 1710 de a stânge românismul și de a cuprinde pentru dânsa principatele și pentru Panslavism pe celelalte țări. Așa, din Serbia fratele nostru Bălcescu ne scrie, că Rusia s'a înțeles spre a revolta Serbia, Bulgaria și Bosnia, făgăduind tronul Bulgariei lui Milos Mihael, ce au fost în Petersburg, și Serbiei întinderea ei.

Puterile Europei, Franca și Engliera, sprijinesc Poarta de a cere ca Rusia să evacueze Principatele. Poarta nemulțumită de Ruși și de boieri pentru simpatiile ce au contra inamicilor ei, prin comisarul nostru din Constantinopol ne poartă de a merge acolo spre a reprezenta interesurile țării. Poarta dând Românilor Constituțiunea lor și uniunea Moldovei cu Valachia, prin noi poate căpăta ajutorul și simpatia celor 4.000.000 de Români din Principate. În interesul dară al populației române noi ne-am hotărât de a pleca, sperând a vă ajuta și pe voi cu arme și muniție din armata amică cu noi, adică dela Turci. Voi aveți nevoie de arme, de ar-

mele mântuirii și cu ducerea noastră la Constantinopole vi le putem da.

Iată, frate, că atâta ne-am încrezut în tine cât ție descoperim tot secretul în interesul principatelor, la tine o să venim, ca să-ți arătam și scrisoarea comisarului nostru prin Paris în interesul Românilor din Austria, care ca și Turcia amenințată de dismădulare, numai în românism poate afla integritatea sa scăpată și de elementul slav și de cel român prin Holieni și de cel german și de cel maghiar. În amestecătura aceasta grozavă, misiunea noastră este a scăpa Românismul, a asigura pe cei 8.000.000 de Români, și a ta este a constitui pe cei 4.000.000 de Români de sub Austria.

Frate Iancule, în tine punem astăzi speranța ce o avem în Magieru care în curând cu persoana sa o să se ivească în principate cu armata turcească, precum tu vei putea fi aci cu acca austriacă.

Frate, noi suntem răspândiți în toată Europa și cu toți trebuie a ne aduna la Constantinopole, ca de acolo cu Turcii să lucrăm în țară, însă suntem lipsiți de bani pentru a lucra în atâta, cât cei din Paris n'au avut cu ce tipări memoarele pentru cabinetele Europei, da decum să poată călători.

Noi am scris D-lui Bărnuzi rugându-l să dea ajutor întru a cere mila Ardelenilor pen-

tru cauza noastră (a celor de sub Turci) și aceasta în neputința, în care ne aflăm, de a străbate în Bucovina, unde găsim bani. Așteptând răspunsul său, noi te rugăm și pe tine, ca sau prin o colecție secretă să cerem mila Ardelenilor în favoarea celor 4.000.000 de Români sau prin un împrumut pe ipotecă de moșii în țară și pe garanția a toți pentru unul și unul pentru toți a celor 22 de Expatriati, capi ai revoluției și ai partidei turcești.

De poți face ceva, acum trebuie să faci, căci pentru românism acum sau niciodată pentru cei 4.000.000 de Români din principate noi facem demarș, dar pentru ceilalți de aici trebuie să dați și voi din mână.

Iată ce ar trebui să faceți după socotința Românilor din Paris: „Românii din Transilvania n'au făcut pasuri destule către Austria. Ei au pus pe Sași să vorbească pentru dânsii, tot tutela altuia ! Nu zic că trebuie să ne sfiim de Sași, dincontră multă încredere să le arătăm și adevărată frăție, ca să recomandăm tuturor românismul și să facem ca periodul său de desvoltare să nu fie privit cu spaimă și ură de celelalte nații ale Transilvaniei. Noi să nu ne asemănăm cu Maghiarii, ci să facem ca chiar Sașii să trăiască în pace cu Românii. Așa urmând, românismul se va arăta tuturor cu culoare frumoasă și nu întunecoasă ca maghiarismul, însă tu-

telă să nu primim ! Ce mare lucru, să fi trimis și Românii din Ardeal, Banat, Oradia, Bucovina, câte un deputat cu mandat la Francfort și la Viena, precum au făcut Sașii din Transilvania.

Frate Iancule ! Românii din Ardeal sacrifică viața pentru naționalitate și ei nu caută să trimeată oameni în Paris, Berlin, Viena, Francfort, spre a culege rodul ce trebuie să iasă din lucrările făcute cu sângele a mii de Români și cu averea a sute de zate pustiite. În zadar va semăna cineva dacă nu ne vom gândi și la secerat ! Anghel Moldoveanu n'ar putea lucra în capitalele Europei, cum ar putea lucra în alte capitale un Laurian și un Cipariu. Acum sau niciodată putem face și treaba noastră, făcând pe aceea a altora. Astă împrejurare favorabilă este trimisă de Providență Româanismului. Să căutăm ca Românul, murind pentru Impărat, să moară și pentru națiunea sa, încât precât este de însemnătate mare a avea arma în mână și a onora cu triumfuri pe bravii noștri apărători, omorîndu-ne noi înșine când onorăm bravura și eroismul în Iancu, pe atâta este și pana în mâna omului ce nu cere decât pânea de toate zilele, spre a stoarce foloasele bravurei pe calea diplomatică. Salutea și frăție,

Alecu Goleșcu

Refugiații din Țara Românească, în urma ratării revoluției de acolo, nu cunoșteau, de sigur, situația din Transilvania, atunci când cereau lui Iancu să se alieze cu Ungurii împotriva Rușilor.

Insuși Bălcescu era unul dintre cei care credeau posibilă o asemenea cooperare militară și politică.

Bălcescu stăruise în acest sens, încă din toamna trecută, pe lângă comitetul național român. Dar la insistențele lui Bălcescu de a face propagandă împotriva Rușilor, Românii ardeleni răspundeau „să cheme să vie Muscalii“ că-i prăpădesc Ungurii.

În timp ce „22 expatriați, capi ai revoluției și ai partidei turcești“ — printre care era și Alecu Goleșcu, — făceau socoteli oarecum pripite, numai după „socoteala“ din Țara Românească, Avram Iancu va rezista și va birui în munți, nu numai pentru Transilvania, dar și pentru Țara Românească, pentru toată suflarea românească și poate chiar pentru cei „22 expatriați capi ai revoluției și ai partidei turcești“.

Rezistența dela ei de acasă, din munți, era tot ce puteau trimite în sudul Carpaților și celor de peste hotare.

Și va fi destul.

12 Februarie 1849.

Ungurii își continuă politica lor de ură. Iar Românii pe aceea de rezistență militară și mare ofensivă națională.

Mișcările Ungurilor impun lui Iancu noi măsuri de organizare.

La 12 Februarie scrie preoților, cerându-le intervenția :

Iubite Părinte,

După primirea orânduiei aceștia, îndată să scrii, pe toți ficiorii din parohia Dumitale, dela 18 ani, până la 50, cu cea mai mare luare de seamă, să nu se facă ceva mișălătate pe cum până acum se făcea, cu grabă să se facă con-scripția aceasta și să se trimeată în jos.

*Iancu, general
Corcheș, maior*

Câmpeni.

În Martie, Bem reușește să alunge din Transilvania armatele imperiale.

La 25 Martie, „Alföldi Hirlap“ din Debre-tin, publică un comunicat extrem de optimist al comisarului Moise Berde din Cluj, asupra operațiunilor militare ungurești.

În aceeași zi la Brașov apărea *Espatriatul* lui Cezar Boliac, prin care înfățișa pe generalul Bem ca pe un arhanghel al libertății și dând sfaturi Românilor să priceapă adevărul că „astăzi este o singură luptă în toată Europa: este lupta între libertate și tiranie, între popoare și dinastii. Dinastiile se strâng și își dau mâna din toate părțile spre a-și propti tronul ce se surpă, și toată speranța ce le-a mai rămas este neînțelegerca și învrăj-birea popoarelor între dănsese. Când odată popoarele își vor cunoaște adevăratul interes, atunci lupta va înceta“.

•

La 14 Aprilie, Ludovic Kossuth prezintă în sedința comitetului revoluționar, un proiect de lege prin care se declară independența Ungariei de Austria.

Francisc Iosef I este declarat uzurpator. După un foarte înflăcărat discurs al lui Kossuth, proiectul este votat în camera deputaților, apoi și de casa magnaților.

După toate acestea se fac noi încercări pentru a îndupleca pe Români la... supunere. Pe de altă parte sunt trimise făgăduieli, pe de altă parte amenințări.

Întru realizarea acestor proiecte, să fie trimis unul dintre deputații „comitetului revolu-

ționar“, în calitate de agent, la prefectii legiunilor românești din comitatele Zarand și Alba Iulia, spre a negocia cu dâșșii.

Ca să știe pe cine trimite în munți, Kossuth se informează despre ținuta politică a deputaților de naționalitate română.

Oamenii de încredere propun trei candidați: Sigismund Pop, Alexandru Buda și Ioan Dragoș.

După multe, foarte multe socoteli, misiunea aceasta importantă îi este încredințată lui Ioan Dragoș.

Alexandru Buda se supără tare de neîncrederea ce i s'a arătat.

Kossuth, observându-l atât de înfuriat, caută să-l consoleze :

— Nu ambiționa o misiune atât de periculoasă precum este aceea a lui Dragoș și primită de el. Eu, în împrejurările astea nu aș putea garanta nici pentru viața lui, nici pentru a oricărui altuia care ar cuteza să ia asupra lui o misiune atât de grea.

Gândește-te bine, Alexandru Buda, Dragoș se duce în munții lui Iancu Avram, unde moartea îl poate pândi după orice vârf de stâncă.

Alexandru Buda pare a fi convins de pericol și cedează.

Trădarea.

Ioan Dragoș, oarecum înfricoșat, își ia rolul în serios și scrie la 19 Aprilie o scrisoare „amicului” și compatriotului său Buteanu, întrebându-l, pe el și pe Iancu, nu cumva ar voi prefectii să stea de vorbă la o conferință cu dânsul ?

Buteanu îi raportează lui Iancu. Se sfătuiesc. Niciun prefect nu avea vreo nădejde dela această întrevvedere. Au admis-o totuși, pentrucă, izolați cum erau, puteau afla în modul ăsta ceva vești din afară.

La 25 Aprilie pleacă la Mihăileni, Avram Iancu, Ion Buteanu, Petru Dobra, Vlăduțiu și vice-prefectul Boieriu.

În aceeași zi sosește la Mihăileni Ioan Dragoș. A doua zi se întâlnesc.

Discuția începe direct. Dragoș era extrem de fălos. Plin de misiunea lui.

Apoi, cu un aer de supremă nemulțumire, spune :

— Așa! să se bage dracu' în politica voastră, că v'ați aliat cu Sașii, cel mai egoist popor de pe fața pământului.

— Ba să se bage dracu' în politica voastră a Românilor din Ungaria, că v'ați aliat cu Maghiarii, cel mai neîmpăcat inamic al libertății naționale, — îi răspunde cu același ton Buteanu.

— Voi nu cunoașteți Ungurii din Ungaria! Aceia sunt în adevăratul înțeles al cuvântului liberali.

— Da? Sunt liberali? Și de liberali mari ce sunt, nu pot tolera națiunile română, croată sârbă și altele.

Ați fost orbiți de Dumnezeu!

Discuția continuă cu oarecare violență. Sensul misiunii lui Dragoș se desvela bine:

— Voi Ardelenii v'ați făcut o idee fixă cu naționalitatea voastră și ignorați drepturile cetățenești.

— De-ar avea liberalii voștri puterea să-mi dea paradisul și mi-ar răpi limba, eu aș renunța la paradis.

— Lasă, că v'ar fi dat vouă neamțul naționalitatea, pentru că ați adoptat negru-gălbînismul, căci principiul vostru este negru-gălbînismul.

— Principiul nostru nu este negru-gălbînismul, ci este libertatea națională, ori moarte. În cazul însă când Casa Domnitoare nu ne-ar îndestula aspirațiunile și speranțele noastre, mai bucuros susțin pe umerii mei un despot decât 3-4 milioane de despoți. Căci fiecare liberal de-ai voștri este un despot tiranic.

— Fanatism! strigă Dragoș.

— Acest fanatism sacru, această nebunie dacă vrei, a transplantat din generație în generație vieața în România, până în ziua de astăzi, răspunde Buteanu.

— Măi! Kossuth este supărat, ba chiar mănios pe tine, pentrucă ai caracterizat într'o scrisoare a ta pe Unguri cu epitetul de „bűszke porósz”. Dar nu fără temei e supărat, că, precum văd, tu nici acum nu dorești sincer pacea cu Ungurii.

— Ba doresc sincer, dar doresc o pace cu care să nu-mi fie rușine a sta înaintea istorici.

Iancu asista la acest duel între Buteanu și Dragoș, fără să spună un cuvânt, dar ochii lui străfulgerau revolta.

În cele din urmă, prefectii, ca să-l controleze pe Dragoș, cer un armistițiu.

Dragoș sare deodată și se scuză.

— Amicii mei, eu nu sunt autorizat pentru armistițiu, dar voiu serie și voiu întreba.

Buteanu, întorcând privirile dela Iancu, îi răspunde cu violență :

— Noi știm! Libertatea voastră sunt furcile, egalitatea drepturilor stă într'aceea ca celelalte neamuri care locuiesc cu voi într'o țară să le topiți în elementul maghiar. Treziți-vă, mai este încă vreme, și nu vă pătați caracterul național, căci sunteți făloși și de multe ori fala cea proastă mult strică unei nații, și o politică rea și smintită pe un neam îl poate răsturna în mormânt.

Dragoș ascultă și pleacă imediat fără să mai adauge ceva.

La câteva zile după ce Kossuth trimisese în munți pe Dragoș, același Kossuth îi scria lui Hatvani următorul ordin, de care, de bună seamă, Dragoș nu era străin.

„Guvernatorul țării, către domnul comandant de trupă Emerie Hatvani.

În urma adresei d-tale cu data 6 l. e. No. 73, te încunoștințez, că după ce sub comanda d-tale de până acum sunt concentrate trupe regulate de oștire și peste tot o astfel de putere, care recere un membru expert în arta războiului, ca comandant, ministerul de războiu a fost îndemnat ca locul maiorului Csutak, să-l suplinească cât mai curând prin un ofițer de stab de rang mai înalt, căruia și d-ta vei fi subordonat.

„Raportul d-tale cu privire la procedura deputatului Dragoș îl privesc cu mulțumită și te încunoștiințez că și eu împărtășesc părerile referitoare la acela; iar la raportul lui Dragoș trimis prin ștafeta d-sale, am răspuns că nu mă supun la niciun fel de tocmeli cu rebelii, nici nu mă las în explicațiuni de amnestie. Cui îi trebue grație, să o ceară. Guvernul va ști să grațieze unde va fi locul.

Totodată te îndrumez ca sub pretextul armistițiului cerut, ori al tocmelii, să nu sistezi în niciun chip războiul.

Aceasta ți-o împărtășesc ca până la sosirea urmașului d-tale să-ți continui activitatea

în înțelesul acesta și încă cu deplină energie, nebăgând în seamă niciun interes lateral.

Guvernatorul țării,
LUDOVIC KOSSUTH

Dat în Debrețin 1849.

Dragoș se întoarce cu o scrisoare dela Kossuth cu data de 26 Aprilie. Adică în aceeași zi în care s'a ținut conferința lui cu prefectii la Mihăileni.

Telegraf nu era. Deci, cu ochi și cu sprâncene, totul era regizat.

Dragoș vine de astă dată la Abrud și cere să vorbească el poporului, că „poporul poate vrea să depună armele și să se supună guvernului revoluționar”.

Ii este îngăduit și vorbește. Dar nu obține niciun rezultat. Protestările poporului erau furtunoase.

La 6 Mai, când tribunii se consultau cu Dragoș asupra armistițiului, vine vestea că Ungurii se apropie de Abrud.

— Ne-ai trădat, câine! răsună aspru observația lui Buteanu.

Iancu, fără să miște, calm, întreabă pe Dragoș :

— Dumneata ce știi despre treaba asta ?

— Nu știu nimic — răspunde Dragoș. Și aici nu cred. Despre armistițiu sunt asigurat prin parola lui Kossuth. Fiți liniștiți că în toată Ungaria nu s'ar afla un suflet de cm, care să îndrăsnească a compromite pe Kossuth.

Apoi adăugă în glumă: — De nu aș fi eu sigur despre încetarea armelor pe timpul cât voi petrece la voi, nu aș intra așa de liniștit în munți și nu m'aș da așa zicând în mâna voastră.

Iancu îl întreabă:

— Cu această ocaziune, așa dar, se vor ridica vedetele și tot lagărul de aici. Să știi însă, că de se va întâmpla ceva mișelii din partea Ungurilor nu-ți mai duci maselele dintre munți.

— Ați cuteza voi — răspunde Dragoș, a pune mâna pe mine? Să știți că pentru cea mai mică vătămare ce mi s'ar face, tot Bihorul s'ar scula asupra voastră.

— Noi, când am luat arma în mână, ne-am decis a da piept cu toată Ungaria, nu numai cu Bihorul vostru — sfârșește Iancu cu vocea tremurândă de revoltă.

— Voiu scrie imediat lui Hatvani.

Dragoș pleacă.

Ceilalți prefecți, împreună cu Iancu, rămân mai departe acolo. Posturile de observație române aduceau vești în intervale foarte scurte.

Maghiarii erau în marș asupra Abrudului, înșelând și de data aceasta, cum de atâtea ori în trecut, buna credință a Românilor.

Deodată intră în cameră o fată și-l cheamă pe Iancu afară. Ii spune că Hatvani este la marginea Abrudului cu trupe, stăruind să plece imediat să nu fie prins.

Iancu ezita, vrând să dea lupta cum va putea, aci. Plecă el însuși în sat, dând ordine personal pentru a-și aduna oamenii. Iohana Farkaș pleacă, revine, îl urmărește peste tot stăruind să plece. Iancu privea cu oarecare indiferență alarma ei. În cele din urmă se înapoiază, șoptește ceva prefectilor Buteanu și Dobra și încălecând pe calul său Brutus, dispare.

În Abrud larmă. Toți fugeau în toate părțile.

Numele de trădător al lui Dragoș era tot mai mult auzit.

O femeie în vârstă, mama lui Șuluț, îi iese înaintea lui Dobra :

— Ce credeți? Comandantul fortăreței din Belgrad a trimis Iancului un sac cu praf de pușcă. Am auzit că năvălește Ungurii și atunci, înspăimântați, au aruncat sacul în curte la noi și au fugit. Au golit sacul și l-au aruncat într'o groapă.

Cerul se acoperea de nori groși. Un vânt puternic îți da impresia că netezește pământ-

tul! Apoi o ploaie torențială și mirosul prafului de pușcă aruncat în groapă se răspândește peste tot.

Atmosfera de groază stăpânea întreg Abrudul.

Târziu, în puterea nopții, Iancu este văzut călare, scăpărând scântei în drum spre tabăra dela Câmpeni.

Purta o căciulă neagră, încins cu sabie, iar de oblâncul tarniții atârneau două carabine.

Gardiștilor români pe care îl întâlnea le reamintea datoria și jurământul lor.

Și dispărea apoi în noapte, ducând cu el la inimă, jurământul cel mare al nației.

În Abrud alarma ia proporții.

Dragoș, înfricoșat, oferă asigurări peste asigurări, și peste ele scuze. Scuzele ucigașului.

— Nu știu nimic, să mă credeți, vă asigur însă pe onoarea mea și chiar în numele guvernului maghiar, că chiar în cazul că Hattvani intră în oraș, puteți fi fără nicio grijă. Nu vi se va întâmpla nimic. Niciun fir de păr nu va fi clintit din capul vostru.

Îi tremurau mâinile și ochii parcă i se întuneceau de nemernicie.

Unii, prudenți, au fugit. Singurii care rămân încrezători în promisiunile lui Dragoș sunt prefectii Dobra și Ion Buteanu.

Ungurii pătrund în Abrud. Devastează tot

ce le iese în cale. Se întăresc cu Ungurii de acolo.

Dobra este prins, arestat și pus sub pază în casa lui Șuluț, unde sunt lăsați 10 husari și un sergent.

Dragoș observă lipsa lui Iancu. Află că este la Câmpeni. Asta nu-i convenea de loc. Atunci îi trimite o scrisoare prin vice-tribunul Nicolae Begnescu, rugându-l să se înapoieze la Abrud că nu i se va întâmpla nimic. Iancu nu răspunde.

A doua zi îi trimite prin tribunul Mihail Andreica o nouă scrisoare :

Avramului Iancu și poporului,

Așa mi s'au dat înainte, cum că iar au vrut veni soli dela frăția voastră spre pace și văzând tulburarea în orașul Abrud s'au întor-
nat, iată vă scriu pricina tulburării. Un om dela Roșia mergând acasă, sau pușcat și prin cineva și cei ce mergeau cu dânsul spăimân-
tați fugind la oraș strigară în lungul uliței, că vin Moții, vin Românii, vine Iancu cu popor
armat, asupra orașului, de femeile și copiii
începură la vacte și se făcu un sgomot groaz-
nic, în care sgomot precum se obicinuește la
așa întâmplări, unii oameni, fugând pe munți
de frică prin forpoaste se socotiră vrășmași
și se prăvăliră. Aceasta este întâmplarea. De

cumva Iancu trimetea mai degrabă vestea, nu era de loc sgomot.

Acum iarăși e sgomot, dar nu ca ieri, căci acum se dădu poruncă cătănească, ca tot omul Român sau Ungur să șadă acasă. Sgomotul îl face aceeași veste cum că Românii retrăgându-se în păduri, acum cu arme petrec către Roșia.

Eu nu cred să fie drept, precum și pe frăția voastră vă socot oameni de pace, de este așa, iată vă trimit soli cu scrisoare și pe lângă paza dâșilor fără arme veniți aici. Să vină însuși Iancu, nu-i fie frică de nimic și să sfârșim starea asta rea, că este acum urâtă și lui Dumnezeu și oamenilor.

IOAN DRAGOS

ablegat

Iancu nu răspunde nici la această scrisoare.

Dar îi serie imediat prefectului Axente Sever să se prezinte cu oaste.

Arestările în Abrud continuă. Buteanu este și el arestat. Cu el odată mulți preoți și mireni.

Trupele maghiare erau într'o bucurie indescriptibilă. Chioteau de se rupea pământul, dându-se la cele mai grozave sălbăticiuni împotriva Românilor ce le ieșeau în cale, — prindeau fetele pe care le batjocoreau, devastau gospodăriile.

După ce au ajuns la această interesantă formă a delirului, ce aveau mai mult de făcut ?

Un Român care-i întâlnește în piața orașului, îi întâmpină :

— Nu vă bucurați prea de timpuriu, boierilor. Mai întâi așteptați să vedeți ce va spune Iancu și Moții lui.

Hatvani, infuriat, poate și pentru că i-a reamintit o realitate ce se apropia și pe care o prevedea, scoate însuși sabia și o învârt furios în mădularele Românului.

•

Dragoș e neliniștit și el de rezultatele misiunii lui, scrie o a treia scrisoare lui Iancu, îmbiindu-l să vină și să depună armele.

De data asta Iancu îi răspunde :

— *Între noi numai sabia va decide !*

În munții Iancului.

La Câmpeni, Iancu strânge poporul și în genunchi, sub cerul liber, în vecinicia munților, depune jurământ.

Pareă se sfâșia lumina de tăria legământului pe care-l făceau acum în fața morții.

Poporul armat este împărțit apoi în șase coloane, cărora Iancu le fixează pozițiile.

Trei coloane au fost așezate în dreapta iar alte trei la stânga drumului de țară ce duce dela Câmpeni prin Abrud, la Zlatna.

Ungurii sunt în felul acesta încercuiți. Comanda trupelor este încredințată tribunilor Nicolae Corcheșiu și Aiudeanu Russu.

Coloanele din stânga, cu dealurile către Roșia, erau comandate de Mihail Andreica.

În fața Abrudului, tribunul Faur cu buciurmanii.

Celelalte înălțimi din fața celor ocupate de Aiudeanu și Russu, erau sub conducerea preotului Vlăduțiu.

Axente Sever, după scrisoarea primită de la Iancu, pleacă de îndată și informat de planul hătăliei, ocupă drumul de munte la Dealul-Mare.

La 9 Mai dis de dimineață, a început focul. Pe drumul care duce către Câmpeni, lonvezii se duceau și veneau neîntrerupt.

Au încercat de trei ori în după amiaza acelei zile să respingă pe Moți de pe drumul de către Câmpeni, dar de trei ori s'au întors înfrânți.

A treia oară, înainte de a pleca husarii, sergentul stabilit în casa lui Șuluț spune bătrânci Șuluț și celor din casă :

— Dacă ne vom întoarce și acum, să vă pregătiți de moarte. Vă voiua spânzura pe toți.

Apoi adaugă cu un ton ironic :

— Știți că... am mai făcut de petrecanie astăzi câtorva din ai voștri. Le-am scos întâi ochii să nu vadă moartea, să nu se sperie.

Fapte ce păreau că nu înspăimântă în prea mare măsură.

Apoi sergentul și husarii lui pleacă. Dar nu trece nicio oră și calul sergentului intră în curte singur, într'o fugă sălbatică și plin de sânge.

După altă jumătate de oră, vin trei husari tot în fugă mare.

— Ce s'a întâmplat? întrebă aproape glumind bătrâna. Ce-i cu dumneavoastră?

— Fugim! Noi ne-am luptat cu fel de fel de soldați regulați și pe toți i-am bătut. Dar întâi că mocanii ăștia ne-au făcut de râs. Țștia's draci, nu oameni. Iși trag pălăria pe ochi ca să nu vadă moartea, apoi urlă de ți se pare că s'a deschis iadul și dau năvală.

— Dar unde-i sergentul? întrebă bătrâna.

În grabă strângându-și „uneltele“, abia mai puteau răspunde :

— Pe el și pe alți trei husari i-au înconjurat aproape de o moară și i-au tăiat pe toți.

*

Ungurii, observând încercuirea, își caută drum de ieșire, spre a putea primi trupele ce urmau să vină dela Brad.

Tribunul Aiudeanu previne lovitura luptând înverșunat. Ungurii sunt respinși și puși pe fugă.

A mai fost în aceeași zi o încercare asemănătoare la Roșia.

Hatvani trimisese acolo două companii care au depus eforturi enorme să-l atace prin surprindere pe Andreica.

Lucrul acesta nu prea era posibil.

Andreica și trupa lui le-au ieșit înaintea și, aruncându-se deodată asupra lor, i-a împrăștiat într'un timp foarte scurt.

Ungurii, înspăimântați, n'au mai avut timp nici să fugă.

O companie întrecagă este împresurată, apoi aproape toată ucisă.

Consiliul de războiu.

Ungurii, înfuriați rău de aceste înfrângeri una după alta, se dădeau la cele mai desperate acte. În Roșia au dat foc tuturor caselor românești. O companie de Români, înaintând până în mijlocul trupelor maghiare, îi surprinde cu această îndeletnicire și, împresurând, îi măcelărește.

Eroismul acestor oameni, insuficient înarmați și desbrăcați de mizeria câtorva secole, era înfricoșător.

Hatvani făcea și el ce putea. Prindea Românii ce-i găsea fără apărare, „răsleți“, și îi ucidea după îndelungate torturi.

În sfârșit, după toate acestea, Iancu se hotărăște pentru măsuri decisive.

Convoacă pe Simion Balint și Vlăduțiu și ține în ziua de 9 un consiliu de războiu.

Consiliul durează câteva minute. În aceeași zi la ora 3 se va da un atac general.

— Atac primul în aripa stângă cu coloana lui Andreica, — spune răspicat Iancu.

Și după asta nu mai putea urma decât atacul. Balint și Vlăduțiu sunt trimiși la locurile lor.

Iancu trece în fruntea trupe, Andreica ajutând după niște dealuri dinprejur.

Românii înaintează. Aceeași operație se execută în toate liniile deodată.

Andreica îi cere lui Iancu un tun pentru ca să tragă din deal asupra împrejurimilor orașului. Tunul îi este imediat trimis. În mai puțin de o oră se afla pe înălțimile din fața Abrudului. Tunul era mănuit de însuși Andreica.

Cele trei coloane din aripa dreaptă, care atacaseră dintr'odată, s'au apropiat atât de mult, încât Maghiarii au fost siliți să se retragă la toate punctele, dinaintea trupelor românești.

În toiul luptei, Iancu primește vestea că Petru Dobra, care fusese prins de oamenii lui Dragoș, a fost omorât. Își face cruce, trecând apoi mai departe la operațiuni cu mai multă îndârjire.

Intrucât Ungurii puteau ușor ataca pe la spate înălțimile stăpânite acum de Andreica, Iancu îndeamnă pe căpitanul din armata imperială, Ivanovitch, care se afla acolo — după câte știm — ca trimis special, să se pună și el în mișcare cu trupa principală și să atace.

A fost imposibil să fie înduplecat. Nu s'a mișcat din loc o clipă.

Aiudeanu cerea și el ajutor, fiind în pericol să piardă pozițiile ce le câștigase până aci.

Trupa principală trebuia să intre și să dea imediat atacul.

După ce orânduiește totul în aripile celelalte, Iancu aleargă îndată la trupa principală, unde este întâmpinat de Vlăduțiu.

— Am vrut să atac în câteva rânduri. Am fost permanent împiedecat de Ivanovich.

— Să-l lăsăm — răspunde Iancu — pe acest Ivanovich în liniștea sa. Atacă singur.

Vânătorii înaintară. Trupa comandată de Iancu, în masă, câștigă imediat mari avantaje strategice. Ungurii sunt fulgerător respinși.

Reculegându-se după o bătaie atât de scurtă și de violentă, încearcă un nou atac împotriva centrului.

Vânătorii nu-și părăsesc niciunul locul.

Iancu se aruncă vijelios cu sabia în mână împotriva puterii principale a Ungurilor.

Moții năvălesc după el. În strigăte asurzi-

toare, lovese în toate părțile. Iancu, în frunte, despica grosul armatelor.

Ungurii sunt din nou ciopârțiți. Resturile scăpărau de fugă, înapoi.

Andreica, Aiudeanu și toate celelalte coloane execută atacul în același timp.

Strămtorați din toate părțile, Ungurii sunt strâns blocați în mijlocul armatei românești.

Noaptea trece în această situație, Românii păstrându-și intacte pozițiile. De jur-împrejur se vedeau focuri pe toate dealurile. Melodia unui fluier străbate liniștea nopții și vieța focurilor

Ungurii nu mișcau din cercul de fier.

La 10 Mai dimineața, Hatvani, ajutat de o negură deasă și de ploaie, încearcă să fugă la Brad, sacrificându-și trupele care luptau în jurul orașului, cărora nici nu le anunță intențiile viteze ale retragerii sale.

Pentru a masca această fugă, Hatvany ia cu sine cele mai multe familii maghiare de acolo și chiar familii românești pe care urma să le opună în foc, focului Românilor.

În retragere însă, este observat și atacat. Lupta este și de astădată înverșunată. După o apărare disperată a pielei sale onorabile, Hatvany reușește să scape cu câteva neînsemnate resturi ale trupe sale la Brad.

Orașul era în flăcări. Focul era pus în mai multe locuri deodată.

Furia trupelor românești crește. Și-au mai amintit aci și de vânzarea lui Dragoș și strigau după el, căutându-l peste tot.

După puțin timp îl găsește o patrulă, ascuns într-o pivniță. Pedecapsa îi este dată imediat, tăindu-l cu lăncile în bucăți. Moartea lui Dobra este răzbunată.

La fuga din Abrud, Hatvany a făgăduit Ungurilor că în 3 zile se va înapoia.

Pentru ca să-și țină cuvântul, își adună bruma de armată ce-a mai rămas și cu alte elemente noi, formă o trupă de vreo 2.800 oameni și 4 tunuri.

La 16 Mai pleacă prin Blăjani la Abrud.

Neputându-i-se opune imediat o putere prea mare, ocupă orașul.

Câteva familii maghiare din Roșia au fost convinse să meargă cu compania de honvezi la Abrud.

În drum însă, au fost atacate pe dealul Popa Zacheu și puse pe fugă.

În acelaș mod au fost atacate și răspândite și patrulele de recunoaștere care au dat foc la câteva case din Corna și Buciumani.

Iancu este înștiințat de întoarcerea lui Hatvany.

Buciumul se aude din nou, prelung, rostogolindu-se peste munți și văi.

Românii din toate comunele se strâng re-

pede în ordinea stabilită și într'un timp foarte scurt, fiecare la locul lui.

La Roșia s'a dus tribunul Andreica pe aceleași coline ca și la prima bătălie.

În direcția Corna-Buciumani au fost ocupate punctele cele mai nimerite, de fostul prefect Vlăduțiu, cu tribunul său Olteanu și frații Faur. Ei formau aripa stângă.

- La așa numitul Știurtiu, își luă Simion Groza poziția sa de până acum, iar mai departe, spre Cernita, se așezară Macarie Moldovanu, fost mai înainte prefect la Cetatea de Baltă, tribunul Clement Aiudeanu, fost prefect dela Cluj și Boteanu cu tribunii Boieriu și Rusu. Aceștia formau aripa din dreapta.

Afară de asta, Iancu adună la Câmpeni un corp de rezervă spre a putea fi întrebuintat după împrejurări.

La 17 Mai, dimineața, lupta începe. Mai fierbinte în aripa dreaptă.

Ungurii sunt bătuți neconținut în ambele aripi, cu pierderi considerabile. Sunt respinși și în oraș.

Bătălia durează până seara târziu.

18 Mai.

Lupta începe imediat după răsăritul soarelui și după o jumătate de oră era generală.

Ungurii luptau mai ales spre Roșia, căutând

să-și asigure drumul spre Zlatna. Nu reușesc. Preotul Groza, într'o vârtosă luptă, îi aruncă înapoi.

Infuriat tare de această nouă înfrângere, Hatvany ordonă să fie spânzurați în cimitirul românesc vreo sută de Români căzuți în captivitate și mai multe zeci de copii și femei. Execuția începe. Deasupra mormintelor, un alt cimitir se întinde dela un capăt la celălalt. Copii, femei, bărbați erau spânzurați unul lângă altul. Femeile erau atârinate cu picioarele în sus, după ce mai întâi le batjocoreau și le ucideau cu sabia.

În ziua aceea, căpitanul Ivanovich se hotărâște să iasă din Câmpeni.

A venit până la Cărpiniș, aproape de locul bătăliei. După câteva ore, observând ce este pe acolo, luptă și numai luptă, se înapoiază în bârlogul lui în aceeași noapte.

Iancu dă atunci porunci severe, ca nimeni să nu cuteze să se sustragă dela luptă.

Incredințând după aceea trupa dela Câmpeni bătrânului său tată, aleargă în noaptea de 18 spre 19 Mai în câmpul de luptă al aripei stângi.

19 Mai.

Soarele era sus și bătălia, continuată în tot cursul nopții, nu înceta.

Iancu, ajuns aci, ordonă lupta, decisivă. Este chemat și Popa Balint.

Intre orele 8—9 atacul general începe.

La amiazi, Hatvany este sdrobot și gonit din nou până în oraș.

Bătălia asta a durat dela 18 Mai dimineța până la 19 Mai la amiazi, 30 de ore neînterupt.

Hatvany se vede pentru a doua oară pierdut. Se decide să-și ia calea fatală pe drumul țării către Zlatna și dă trupelor sale repaos de o oră.

Pe la 1 după amiază, o companie de honvezi înainta cu scopul de a-l încercui pe preotul Groza.

A doua companie se întoarce în stânga, pe așa numitul deal al Băieșilor, în direcțiunea Roșia.

După ce sunt luate aceste măsuri, Hatvany își îndreaptă, între orele 1 și 2 după amiazi, „marșul” său spre Zlatna, după ce mai întâi a avut grijă să dea ordin să fie împușcat tribunul Morariu Popovici.

Hatvany luă și de astădată cu sine familii maghiare din Abrud, cea mai mare parte oameni bătrâni, femei și prunci.

În timp ce unele companii de Români se aflau în luptă cu trei companii de honvezi rămași în urmă, este observată noua încercare de fugă a lui Hatvany.

Cu munții însă nu se poate glumi. S'au trimis trupe să-l ia la goană cum se cuvine. O parte ocupă poziții nimerite pentru a-l strânge din lături; altă parte pleacă pentru ca să ajungă înaintea lui pe o cale mai scurtă.

Strâmtorat în felul acesta, ajunge până la gura Cornei, unde este atacat de Români din două părți. Mai ales Buciumanii de sub comanda lui Vlăduțiu erau foarte îndârjiți.

Toemai acum și toemai aci apare și Popa Balint, pe înălțimile de către Corna. Avea trupe proaspete.

Observând treaba asta, Ungurii au aruncat copiii și femeile de pe cai, încălecând ei, să scape mai ușor.

Printr'o împrejurare ciudată, se ivește aci compania a 6-a din legiunea germană, numită „Cap de mort“, care formând un cerc, ajutată de patru tunuri, se străduia să risipească companiile românești.

Această intervenție produce consternare. Motii nu mai aveau de loc muniții. Rămân totuși gata de bătaie.

„Cap de Mort“ înainta amenințător cu cele patru tunuri.

Motii îi lasă să se apropie, apoi svârlindu-și pălăriile și sumanele, s'au aruncat din toate părțile, în șiruri dese, asupra companiei și asupra tunurilor.

Nemții n'au mai avut timp să se gândească

ce s'a întâmplat. Cele patru tunuri sunt luate și îndreptate spre ei. Încearcă să reziste, dar după puțin timp sunt pur și simplu măcelăriți. O parte foarte mică dintre ei sunt făcuți prizonieri.

Un soldat, înspăimântat de furia Moșilor, se sinucide.

Un altul, ținut strașnic legat de un Moș, îi vorbește :

— Să nu mă omori, că eu sunt German din Viena, de unde stă Impăratul.

— Eu nu mă mir de tine — răspunde Moșul — că, precum spui tu, ești Neamț din Viena și totuși te bați în contra Impăratului. Și cine te-a adus pe tine în munții noștri spre a ne jefui și omori pe noi ? Și pentru ce porți tu capul de mort pe pălăria ta ? Tu ești vrednic de moarte.

Și, înfigându-i sabia, îl ucide.

Din compania aceea, numai șase Germani au mai rămas cu viață, care au fost duși în captivitate la Zlatna, de unde au fost eliberați mai târziu de Maghiari.

Hatvany, cu câțiva călăreți, au trecut peste podul numit „La Balfu“, cu câteva clipe înainte de a fi ocupat de Buciumani.

În timpul când honvezii, — înainte de a veni Buciumanii, treceau podul, Buciumanele, urcate din vreme pentru pândă pe culmea

Balfului, rostogoleau bolovani peste cetele dușmane.

Hatvany scăpă cu vreo 400 de oameni pe drumul lateral din dreapta.

În fugă, au trecut pe la satul După Piatră, unde și aici așteptau femeile pe culmea dealului cu pietre, iar mai departe, de vale, la o strâmtoare, Simion Groza cu o trupă înarmată cu puști și lănci.

Trei sferturi din armata maghiară este nimicită.

Hatvany scapă, ducând cu el ca prizonier pe Buteanu, pe care îl spânzură la 23 Mai.

În timpul pregătirilor de spânzurătoare, Buteanu era de o seninătate care îi făcea mult sânge rău lui Hatvany.

Buteanu privea zâmbind. Apoi, după ce i se înfășoară și ștreangul pe gât, spune :

— Eu mor liniștit, pentru că moartea mea este răzbunată în deajuns prin cele două înfrângeri ale Maghiarilor la Abrud.

În ziua următoare înfrângerii lui Hatvany, Iancu trimite ordin ca 2 batalioane armate, sub comanda preoților Simion Groza și Gombosiu, să intre în comitatul Zarandului, pentru a urmări mișcările ulterioare ale dușmanului înfrânt și să aducă de acolo proviziile ce se vor găsi în magazine.

Cea mai mare parte din Unguri fugiseră din Zarand.

În Hălmagiu se mai aflau câteva posturi de pază, care au fost alungate.

Provizii s'au găsit în cantități enorme și au prins foarte bine înfometăților locuitori ai munților.

22—23 Mai.

Iancu se consultă cu Balint, Vlăduțiu și Moldovanu asupra posibilităților de a sparge impresurarea cetății Alba-Iulia.

Este invitat și domnul căpitan Ivanovich la această consfătuire. El nu voia însă să știe nimic și regreta că i se tulbură liniștea.

Iancu este de părere ca, în înțelegere cu Axente Sever, să se întreprindă dintr'odată un viguros atac din trei puncte diferite.

Se fixează ziua de operațiuni pentru 29 Mai.

Aripa dreaptă îi este încredințată lui Vlăduțiu, la Portus. Centrul, lui Axente Sever, la Barabanti, către magaziile de pulbere.

Cartierul aripei stângi, la Teiuș.

Se așteaptă ca cei dinăuntru orașului să sprijine această operație.

Ceea ce nu s'a întâmplat.

Atacul a fost totuși dat în ziua hotărâtă. Neprimind însă niciun semn dinăuntru, se retrag fără nicio reușită.

Ofertele de pace.

În tot timpul și după sfârșitul ultimelor lupte, Maghiarii „ofereau” prin toate mijloacele, pacea.

Nădejdea lor de a supune munții începe să piară. Cu toate că vor mai încerca să dea lupte și vor da lupte din cele mai disperate.

Pacea pe care o doreau și pe care o cereau, nu era decât o șiretenie dintr'un lung lant de șiretenii.

La 21 Iunie, Iancu primește dela deputatul bihorean Ioan Cozman o scrisoare cu noi suze și amenințări :

Domnule Prefect Avram Iancu !

Tractatul împăciuirii între Dragoș și domnia voastră s'a întâmplat după dorința noastră a ablegaților români la dieta țării, de unde puteți fi convinși că intrarea lui Hatvany a fost causalistică, de a cui urmări s'a intristat Kossuth, dieta și noi Românii toți împreună. Asupra lui Hatvany, pentru îmbulzirea lui, prin care sperata pace s'a îndepărtat, la ședința dietei, care în 2 zile se va începe, noi Românii vom cere pedepsă.

Noi ablegații Români cu sângerate anime auzim lupta domnia voastră, însă nu credem, că domnia-voastră au ați fi oameni Camaril-

lei, au ați fi așa de împietruți, cât nicidecum nu ați voi restaurarea harmoniei cu țara ungurească, de unde dară convorbindu-ne și cu Bălcescu, mădularul fostului guvern în țara românească, care pe noi în Dobrițin ni-au cercetat, dorim ca domnia-voastră să ne descoperiți durerile și poftele, precum și modalitatea tractamentului, prin care pacca cu deplină securitate se va întemeia.

Noi ablegații Români dintru ambele țările, cu cea mai mare dragoste și însuflețire vom fi intermediatori între domnia-voastră și dieta țării, numai spuneti-ne să știm, ce vă doare și ce poftiți; ce ușor puteți face, după ce ați cedit amnestia guvernului nostru, după ce Camarilla și prin denegarea armelor și prin aceea încă v'au înșelat, ca în regulamentul dela Kremamir, nici că și-a adus aminte de naționalitatea Românilor; nu aveți mai multă pricină pentru care ar trebui să ridicați arme sângeroase asupra țării noastre, și dacă noi existența noastră națională pe calea păcii o putem câștiga, pentru ce să ne batem cu frații unguri și pentru ce să ne debilităm unul pe altul, când în contra tiranilor avem lipsă de puteri unite? Domnia-voastră sunteți o parte mică a țării, și așa domnia voastră sunteți îndatorată a vă așterne petițiunile înaintea dietei.

Românii din Ungaria ne aflăm în prietenie

cu Ungurii de accia, că aceștia sunt mai fundați liberaliști, decât cei din Transilvania, de unde sperăm, că dieta va aduce favorabilă sentință în privința domniilor voastre, care ce se va determina prin dietă, va fi și sta-tornic.

Doresc dela domnia-voastră răspuns mângăitor și petițiune la dieta țării care noi ablegații le vom căpăta prin vice comitele dela Biharia. Gh. Sânta și Kossuth singur încă bucuros va primi epistola domnia-voastră.

Nu așteptați să se răscoale toată țara asupră-vă, nu rămâneți instrumente oarbe în mâna Camarillei, ci căutați în spiritul Europei și la libertatea comună.

Serisei în Vaskoh, 21 Iunie 1849.

IOAN GOZMAN m. p.
reprezentantul poporului din
Biharia

La 27 Iunie, Iancu răspunde „Românului”
Ioan Gozman :

Domnule Gozman !

Tractatul împăciuirii între noi și Dragoș, intrarea cea căsnită și silită de superbiă înaintea de timp a lui Hatvany, precum și alte înșelăciuni, ca atâtea plăgi fatale, în analisi ne sunt cunoscute; suntem convinși și despre în-tristăciunea președintelui Ungariei Ludovic Kossuth, dar ne e doloare de un așa bărbat,

care își cauzează întristări, contrazicându-și sieși; nu e statornic în propusuri; promisiunile cele mai temeinice de azi, mâne sunt revocate și nimicite prin alte decrete ale domniei-sale. Noi credem, că prin providența divină suntem mântuiți, de a nu fi noi cauza principală a cotropirii națiunii noastre, cănd în săptămânile trecute începurăm a trata cu domnia lui; — dar prin asta ne făcuse mai atent pe viitor. Domnia lui înainte de a primi în dreapta toiagul fericitor de popoare, trebuia să alerge la exemplele celor mai statornici bărbați din veacuri, care au făcut, ce are de a face în prezent domnia lui.

Eară domniilor-voastre, vă mulțumim și nu vă rugăm să cereți pedeapsă asupra lui Hatvany, că cu ce i-am fost datori, i-am plătit, nimic rămânându-ne înapoi de-a mai pretinde.

Domniilor-voastre, ca unor organe a corpului Românilor, care tot ne aruncați că suntem oarbe instrumente a Camarillei, vă propun și vă poftim a ne deslega aceste chestiuni:

Camarilla precum vă place ne asigură naționalitate atunci, când frații Maghiari ne sbiară „egy magyar nemzet, egy magyar haza“, apoi despre Români nu le plăcea a vorbi, nici ca despre „nép“. Acum ce era mai consult? A da mâna cu aceia, care nu vreau să știe de tine! sau cu acela care îți promite

implinirea rugămintei ! Deci vă îndreptăm
aceea rugare frățească, să nu fiți mici la cre-
dință, înșelându-vă, că noi am fi oarbe instru-
mente a Camarillei și că principiul nostru ar
fi singur negru-gălbînism, după cum vă place
a crede. Nu, domnilor, nu! Noi suntem *oame-
nii libertății*. Pentru asta am revoltat, pentru
asta ne-am vărsat și suntem hotărâți a ne
vărsa sângele până la ultimul Român. Bra-
țele noastre din 15 Mai al a. tr. până la ora
cea fatală, deschise au stat, ne-am oferit fra-
ților maghiari de cei mai sinceri amici pen-
tru toate adversitățile timpurilor viitoare, nu-
mai să ne garanteze naționalitatea, pe temeiul
dreptului egal. Dumniilor însă, în loc de a ne
dobândi inima prin aste mijloace, în loc de a
dobândi inima unui popor compact din mai
multe milioane, întrebuintară sbieciul terori-
stic și așa siliți ne retraserăm îndărăt, promi-
tându-ne casa domnitoare cererile căreia spre
mulțumire suntem îndreptați prin firea noa-
stră. Eată dară nodul, care nu puteți sau nu
vreți a-l deslega.

Domnia-Voastră, ca delegați la dieta țării,
ne scrieți, că veți fi intermediatori între noi
și dietă, numai să vă spunem ce ne doare și
de ce avem lipsă. Noi din parte-ne cu cea mai
adâncă durere am cetit aceste ordine când
domnia voastră, ca reprezentanții unei na-
țiuni, nu știți care sunt durerile ei, spre a

căroră vindecare ziceți că sunteți trimiși la aceea dietă. Trebuie să fie cunoscute domniilor voastre doririle națiunei, concepute într'una petițiune la 15 Mai a. tr. în Câmpul Libertății și așternute la dieta țării în Clușiu și Buda-
pesta; s'au mai adaus acestcia mai multe plân-
sori tot ale aceleiași națiuni dar durere, nu am
fost atât de norociți, să cetim vreodată în
vreun articol al aceleiași diete, pomenirea
despre naționalitatea Românilor 'Transilva-
niei. Punetele petițiunei noastre așternute la
aceiași dietă le cereați, spuneti lui Kossuth ș.
ca reprezentanții națiunii, așterneți-le înain-
tea măritei diete manifestând, că dela acelea
nu ne putem abate, nici alte puncte a face nu
suntem în stare, deoarece aici noi nu formăm
națiunea întreagă, iar ca parte al aceleiași, la
astfel tractate nu ne putem slobozi, temându-
ne de înșelăciunile, cari într'atâtea rânduri ne
plesni fruntea.

Rămânem dară statorniei pe lângă punctele
petițiunei din 15 Mai al a. tr., alcătuite de
toată națiunea. Acestea văzându-le cerculând
în ochii Europei prin articli de lege, le pro-
mitem cea mai sinceră fraternitate și vom
avea aceiași amici și inamici, iară până atunci
ne vom defenda în contra oricărui atac al lor
eroicești și îi vom declara de inamici și opri-
matorii libertății noastre.

Domnule Gozman ! îți mai place a scrie să

nu așteptăm răscularea întregii țări asupra-ne și să nu fim instrumente, înțelegând libertatea comună. Noi la punctul întâiu îți răspundem, că cu toată țara vom ține atac, cât se poate mai eroicește până la non plus ultra, spre noi totuși sperând o căutare a popoarelor civilizate. Dar domnia voastră ar trebui să vă deșteptați din somn, să nu vă sculați în contra-ne, ci să vă răsculați în contra aristocraților conservativi, care nu voesc libertatea practică între națiunile Transilvane ei și acuma, pe aripile superbiei sboară după o supremație absurdă; asupra acestora vă sculați, pe aceștia îi bateți cu toiagul gurii, cu condeiul și cu sabia îi debelați, că aceștia sunt răsturnarea acestor două straturi, care se laudă cu aceleași popoare și prapuri.

Ne ziceți să nu fim instrumente oarbe. — Vă zicem să nu fiți instrumente oarbe! Căutați celea trecute, analizați celea de față, căutați rana unde se află și nu stricați medicina, acolo unde nu are loc.

În urmă, precum și mai înainte, vă scriem că nu suntem în contră ba dorim ca fiii aceleiași mame, să avem acelaș amic și inamic cu Maghiarii, dară condițiunile atinse le pretindem realizate, fără de acelea a muri mai bine suntem rezoluți.

AVRAM IANCU

Câmpeni, 27 Iunie 1849.

Alt viteaz : Kemeny Farcaș.

Abia începuseră să se retragă prefectii dimprejurul cetății Alba Iulia, când primează știrea că Lupu Kemeni (Farkas), pătrunde în comitatul Zarandului.

Ungurii, cu toate marile înfrângeri suferite până aci, cu toate ofertele de pace trimise, stăruiau demonic în planurilor lor.

Vroiau ei neapărat să supună munții, pentru a stăpâni fortăreața dela Alba-Iulia.

Baronul Kemeny Farcaș, plin de titlul și misiunea lui, vine cu 7000 soldați de infanterie, un escadron de cavalerie, 19 tunuri de calibru variat și baterii de rachete.

Toate acestea vor fi îndreptate, desigur asupra centrului munților. La un loc cu insurgenții care operau împotriva Românilor, formau o trupă de 15.000 oameni.

Pe drumul dintre Cluj și Oradea Mare, operațiile erau conduse de Kossuth cel mic, cum era poreclit Paul Vasvari.

Posturile de pază românești erau din vreme ocupate de femei care luptau cu un curaj neînchipuit, mai cu seamă Buciumanele, care băgaseră groază în soldații maghiari, din luptele de până aci.

La 5 Iulie, Iancu se duce la Câmpeni cu vreo 80 de oameni de-ai lui înarmați cu puști

și baionete, și sfătuește familiile de acolo să se refugieze într'un munte ascuns, bine cunoscut de el, — Bistra, pentrucă a doua zi lupta va porni de aci.

— Se poate prea lesne întâmpla — zicea el — mâine să fâlfâie în Câmpeni steaguri maghiare în locul celor împărătești. Dacă voi cădea în luptă, vor cădea și munții în mâna Maghiarilor, dacă nu voi cădea și mă vor învinge, eu voi încerca să străbat prin munți până în România.

După ce i-a prevenit pe toți cu nenorocirea ce se poate abate asupra Câmpenilor, încalecă și pleacă cu oamenii lui.

În fruntea lor, Iancu pusese toboșar un copil de 12 ani, care luase parte la toate luptele din munți. Multe bătălii au fost decise de el.

La câteva clipe după plecarea lui Iancu peste păduri, din pădurea de brazi a Arieșului, o ceată de vreo sută de femei alerga călare într'un vuet infernal. Multe țineau în brațe copii mici și desagii atârneau de o parte și de cealaltă a cailor. Din desagi se vedeau capete de copii, miei, capre.

Cele mai cumplite sbierete se auzeau de peste tot. Năvăliseră Ungurii.

Femeile tinere au rămas să lupte și fuseseră

orânduite mai cu seamă la paza strămtorilor din munți, la Fântânele.

— Rele zile am ajuns. Munții noștri cei liniștiți, unde numai fluierul și tulnicul se auzea. Acum parcă se apropie sfârșitul lumii, — se tânguia o femeie.

Răsunau văile și stâncile. Mugete înfricoșătoare străbăteau din toate părțile.

La marginile codrilor, fiarele sălbatice speriate fugeau.

Vulturii sburau în cercuri, simțind leșurile.

— Vor putea ai noștri să învingă pe Unguri ? se întreba un boier, fără rost.

O bătrână răspunde :

— Da ce gândești, domnule, bărbații și feciorii noștri sunt oameni, nu tufe.

— Dacă ne vor învinge ce vom face ? leșina o altă femeie.

-- Bateți gura, femeie slabă, nu te teme : n'ai auzit preotul ce a zis către bărbații noștri când au pornit la bătaie și i-a binecuvântat : „Oameni buni, să nu vă uitați că Ungurii sunt mai mulți, mai bine îmbrăcați, armați și hrăniți, că noi ne batem pentru casa și brazda noastră, pentru acele locuri sfinte unde sunt îngropați părinții noștri, că Dumnezeu e cu noi și dacă n'au putut străbate acești munți, Turcii și Tătarii, nu vor putea nici Ungurii“.

Preotul Groza își ia poziția în strâmtoarea dela Buceșiu. Așteaptă. Oastea maghiară trece. Părintele Groza ocupă strâmtoarea, prinzându-i în clește. Bate o companie de honvezi care escorta un transport cu hrană. Luă două care încărcate cu pâine și grâu, desface cleștele armatei sale și-i gonește înapoi la Brad. Operația a fost simplă și fulgerătoare.

Kemeny își întărește poziția pe muntele Vulcan. Pe acolo se aflau și trupe românești.

La 8 Iunie încep atacurile, pe la orele 1-2 după amiază. Românii cedează puterii covârșitoare a dușmanului.

La 9 Iunie lupta începe de dimineată. Ține până seara după apusul soarelui, fără ca Ungurii să mai câștige vreun avantaj.

La 10 Iunie, zi de duminică, sunt numai ușoare ciocniri de patrulare.

În ziua asta ajunge și preotul Simion Balint cu trupa sa armată.

A doua zi, Kemeny se afla în Abrud. Pe la ora 1 începe atacul Românilor. Kemeny era la masă și aude bubuitul tunului :

— Acei nerușinați nu-mi lasă măcar atâta repaus, să prânzesc în liniște, — sbiară ei și sculându-se dela masă încalecă și pleacă pe câmp. Nu ajunge bine pe câmp și era să fie răpus de un glonț care-i taie frâul din mână.

Tocmai atunci Românii sunt informați că

un Sas i-a dus lui Kemény poziția și efectivul armatei.

Sunt nevoiți, în felul acesta, să se retragă din fața trupelor ungurești.

Preotul Groza continuă să stăpânească cu tărie strâmtoarea Buceșiu. Pe acolo nu se poate trece. Chiar în ziua asta, alte două companii de Secui, escortau un transport mare de hrană ce-l aduceau dela Brad. Preotul Groza, dintr'o singură lovitură confiscă cele 38 care cu pâine și două de slănină, bate cele două companii silindu-le să fugă înapoi.

12 Mai.

Iancu ține un nou consiliu de războiu la Câmpeni, unde avea cartierul general. Hotărâște să dea un atac mare din mai multe părți.

Face o nouă împărțire a trupelor. Dă ordin preotului Groza să lase numai o parte a trupelor sale la strâmtoarea Buceșiu, iar el cu restul trupei să vină sus.

Kemény îi scrie lui Iancu să depună armele, împreună cu prefectii și tribunii ;

Iancu răspunde :

— Intre noi numai sabia va decide.

13 Iunie.

Lupte înverșunate toată ziua. Către seară, insurgenții se retrag în oraș și în împrejurimi.

Căpitanul Ivanovici iese din când în când „la aer”, fără să se arate o singură dată pe câmpul de luptă.

Românii prind o scrisoare adresată lui Kemény de ofițerul însărcinat cu transportul hranei. I se raportează că a fost bătut de... preotul Simion Balint. Roagă pe Kemény să-i indice alt drum, pentruca să poată aduce mâncarea.

Ungurii nu mai aveau deloc pâine și erau oarecum izolați. Își astâmpărau foamea cu târâțele și cu boabele de cucuruz ce le-au găsit prin casele părăsite ale locuitorilor din Abrud.

— Dar acum și astea-s pe sfârșite.

Kemény îngrijorat îi serie lui Vlăduțiu, chemându-l la o înțelegere.

Vlăduțiu răspunde: Nu.

Face atunci o nouă încercare. Trimete un Român la Simion Balint să-l invite la o conferință în Abrud, sau ori unde ar vrea.

Balint răspunde: Nu.

Aflându-se într'o situație extrem de gravă, Kemény cugeta serios ce ar fi de făcut. Hotărăște pentru ziua următoare un atac.

Iancu fixase și el pentru aceeași zi un atac general.

La 15 Iunie, Kemény nu așteaptă atacul Românilor și începe.

Trimite mai întâiu 1000 de oameni contra Buciumanilor care-i dădeau atâtea nopți de nesomn, unde comanda Balint.

La 5 după amiază, Ungurii sunt zdrobiți și gonțiți, după mari pierderi, până la Abrud.

În aceeași zi, la ora 1, a fost atacat și din centru de preoții Gomboșiu și Fedoreanu, iar din aripa dreaptă de Vlăduțiu.

Către seară era respins din toate punctele.

Preotul Groza ajunge prea târziu la poziția destinată de Iancu, așa încât Kemény îi opune către seară o putere ceva mai serioasă.

Lupta a ținut până noaptea târziu.

Kemény l'arcas suferă aci cea mai mare pierdere și cea mai adâncă descurajare.

— Dracu' să se mai bată cu popii ! a strigat el îngrozit.

16 Iunie.

Alt consiliu de războiu la Câmpeni. Un mare atac general este plănuț. Nu va mai fi însă nevoie. În chiar ziua aceea, din ordinul lui Kemény se dă un atac... „general“ împotriva preotului Groza, iar el, ajutat de o negură groasă ca odinioară Hatvany, fuge la Zlatna.

Buciumanii observă retragerea insurgenților la Valea Cerbului. Aleargă după ei cu puști, cu lănci și coase.

— Oda vagyunk, oda vagyunk! (suntem pierduți, suntem pierduți!) se auzeau răsunând piepturile maghiare. Sunt uciși aci 145 Maghiari. Și așa s'a terminat bătălia cea de 9 zile cu Kemény.

Luptele dela Merișeni și Pântâncle

La partea din spre Cluj a munților, cum apuci în stânga pe Someș, în sus de orașelul Gilău, — unde a fost Castelul utimului „duce” român Gelu, omorât în anul 904 de ducelă maghiar Tuhatum — înainte se aflau douăzeci de comune situate pe un teritoriu aproape în întregime muntos și împădurit, cultivat numai în partea din spre Nord.

Locuitorii acelei comune, mai toți Români, vreo 14.000 de suflete, trăiau în mari greutate și se ocupau mai ales cu creșterea vitelor și a păsărilor, cu strângerea și vânzarea de nutret și, pe cât era posibil, cu exploatarea pădurilor.

De când cu furiile Ungurilor însă, nu mai mergeau la oraș pentru comerțul lor.

Locuitorii Clujului, 18000 câți erau, și trupele mereu înfometate ale insurgenților aveau nevoie de carne, lemn, nutret.

Pentru a căpăta toate acestea, căutau pre-texte și năvăleau să confişte bunurile.

Aşa s'a întâmplat și cu locuitorii comunei Merişelu, care, împotriva cordonului de invaziune al Ungurilor, opuneau și ei un cordon de apărare.

Femeile de aci, luptau — ca peste tot în munți, — alături de bărbații lor cu cel mai mare eroism.

Toate încercările făcute aci de Unguri au fost respinse fulgerător.

La 2 Iulie, pentru ca să răzbune atâtea înfrângeri una după alta, dau foc comunei Merişel.

Un bătrân prins pe o stradă este aruncat în niște lanțuri prea grele și prea puternice pentru rezistența unui bătrân și este apoi omorît, tăindu-i-se cu sabia pe rând, urechile, mâinile, nasul și cu sabia ruginită i-au spintecat inima, răsucind-o înăuntru ca într'un măr.

În acelaș loc sunt mai târziu aduse vreo 20 de femei cu pruncii lor, dela 2 luni la 2 ani. Sunt omorîte întâiu mamele. Când sângele gâlgăia afară din răni, le puneau pruncii la sânul rece și-i lăsau acolo până se sfârșeau.

Sălbăticiunile Ungurilor nu aveau margini.

Românii erau puțini. Pentru ca să poată înfrânge aceste mult mai numeroase hoarde,

femeile se organizau înșile, participând în cea mai mare măsură la toate luptele.

Aci au fost organizate sub comanda mamei centurianului Roșia, Pelaghia.

Iși puneau pe cap pălăriile bărbaților și încălecau pe cai în cea mai frumoasă ordine. S'au suit pe muntele Grotolu, de unde se putea vedea orice mișcare a dușmanului.

De aci vor da semnalul.

Ajunse sus, s'au așezat în așa fel să nu fie văzute de dușman.

Numai Pelaghia Roșia și-a ales poziția pe un loc mai înalt.

Când Ungurii au ajuns în apropiere, Pelaghia sună puternic în bucium, oștile de femei călare au ieșit din toate părțile strigând din răspuțeri.

Merșelenii auzind semnalul, s'au aruncat din toate punctele asupra dușmanului înmărmurit de această situație.

Lupta a fost scurtă. Ungurii sunt înfrânți. Pierderile lor enorme.

Intr'o zi, pe la 4 Iulie, Iancu, însoțit de Șulău, era pe malul Arieșului, discutând de situația ultimilor lupte și de mizeria pe care trebuie s'o îndure Moții lui.

Când Iancu se apropie de izvor să bea apă, observă un Moț care ținea în mână o bucată de mălai uscat.

O umbră neagră parcă acoperi fața Iancu-
lui și căutând să întoarcă ochii, spune oftând :

— Oamenii mei desculți și flămânzi. Lăptă
oamenii mei.

Apoi, cu un ton de puțină seninătate, dar
foarte sever :

— N'ai căpătat poruncă să iei merinde pe
patru zile.

— Ba da — răspunse Moțul — dar muierea
mea e bolnavă și nu mi-a putut face. Mălaiul
ce-l aveam l-am lăsat copiilor.

— D'apoi lance nu ai ? Cu un par vrei să
mergi la bătaie ?

— Sunt om sărac, casă n'am, bani tocmai
n'am.

— Dar cum până acum nu ți-ai putut căș-
tiga vreo armă ?

— Am, domnule, acasă două puști de hon-
vezi, din bătaia dela Abrud, dar n'am ce să
bag în ele, n'am fișiaguri. Nu te supăra, dom-
nule, că le voiu căpăta cu dela dușmani, nu-
mai de nu mi-ar muri biata nevastă și copiii
de foame.

Și se depărtează Moțul, ducându-și umbra
dintre vâltorile apei pe muchile creștelor în-
vingătoare.

Fântânele.

Aducându-și aminte de promisiunea dată
lui Iancu în Martie 1848, Paul Vasvări a

organizat o legiune maghiară pe care a numit-o „Bocs-Kaycsapat“ și pleacă la 6 Iulie în munți.

La ora 11 erau la Fântânele. Companiile românești erau conduse de Iancu și Corcheșiu. Își dădeau seama Românii că n'au îndeajuns munițiuni.

Se dă ordin companiilor să se culce la pământ și să stea nemișcate până ce oastea lui Vasvări va fi în imediată apropiere.

La o mică distanță de acolo, femeile așteptau la rându-le, înarmate cu... frigări și coase.

Paul Vasvări venea cu alaiu mare. Avea un efectiv de 3000 oameni și 5 tunuri. În drum nu întâlnesc niciun soldat român, nicio rezistență.

Iancu așteaptă până la o distanță de vreo 80 de pași apoi dă ordin să deschidă focul de pe brânci, cum erau, pentru ca să nu-i ajungă ghiulelele tunului. Gloanțele lor nu cădeau în gol. Vasvări își reînnoiau mereu primele rânduri decimate. Corcheșiu trimite apoi două companii de vânători în ambele laturi ale dușmanului. Un strigăt asurzitor se aude.

— Înainte !

Companiile românești se aruncă toate de odată. În 10 minute desordinea în armata lui Vasvări era aproape generală. Când femeile meriselenе s'au aruncat și ele, spaima Ungurilor devenise comică. Vasvări este învins.

Din Câmpeni se auzeau strigăte și impușcături cumplite.

— Ungurii sunt triumfători. Impușcăturile lor sunt de bucurie, — gândeau Câmpenii.

Răgnetele erau din ce în mai tari.

Parcă se apropia de sat câmpul de bătaie. Un ofițer ungur ce se afla acolo trăgea concluziile satisfăcut.

— Au învins, au învins Maghiarii.

Deodată se vede venind dintr'o vale o ceată de Unguri.

Iancu este recunoscut dela o mare distanță. După el Ungurii.

Ofițerul intervine :

— Căpitanul ăsta de bandiți este în sfârșit prizonier.

— Domnule, mie mi se pare curios spune Șuluț, — Ungurii triumfători vin în frunte și după ei o grămadă de Români.

— În urmă vei vedea o altă grămadă de Maghiari, răspunde ofițerul. Acei Români sunt prizonieri.

Apoi cu un ton de mare siguranță și nestăpânită bucurie adaugă :

— Nici nu puteau rezista puterij maghiare.

Când s'au apropiat la zece pași, Iancu exclamă :

— Fierbinte zi am avut.

Apoi către Șuluț :

— Frate Șuluțu, Românul e drac, nu e om
Am luptat unul contra zece.

Ofițerul, rămăsese înlemnit, cu niște ochi
bolbați privind împrejur.

— Și tu ești acum prizonier ? îl întreabă
Șuluțu.

— Ce vorbești, am învins ca totdeauna.

(Viteazul ofițer maghiar dispăruse între
timp fără urme.)

— Dar trupa aceea ungurească ce însem-
nează ?

— Aceștia 's Români îmbrăcați în veșmin-
tele Ungurilor căzuți.

Mulți soldați purtau pe umăr câte două și
trei puști ungurești.

În timpul acestei discuții, un soldat român
se apropie și-i înmână lui Iancu un inel găsit
pe câmpul de luptă, pe care era gravat: „15
Martie 1848“, era al lui Vasvări. Gravase pe
el această dată în amintirea zilei în care-l cu-
noscuse pe Iancu. Fusesse doborât de pe cal de
o lance.

Avram Iancu, recunoscându-l, se întristează
mult :

— Aș fi dat zece ani din viața mea pentru
el să-l fi putut mântui. Pagubă de el ! Ce
tânăr talentat a fost.

Piața din Câmpeni gema de răniți. Zeci

de Români stăteau pe pietre și-și scoteau gloanțele cum și-ar scoate boierii tăpligile.

Lângă apa care curgea prin sat, un soldat vienez dădea apă cu lingura unui tunar ungur.

Șuluțiu, apropiindu-se, îi întreabă în limba germană, ce fac.

Neamțul lămurește că tunarului i-a intrat un glonț prin gură și i-a ieșit prin ceafă și că e Român.

Tunarul, îndreptându-se către Șuluțiu, îi spune sufocat de sângele care îi gâlgăia în gură :

— Sunt ăla de pe Ariceș, când erai cu Domnul Iancu.

Și își dă sufletul.

După această nouă biruință românească, Iancu trimite un manifest Ungurilor :

Libertate, egalitate, frățietate.

Fraților maghiari !

Ascultați cuvintele, purcese din adâncul sufletului unui Român sincer. Aceste sfinte principii ne trezără din adâncirea, în care ne apăsără varvari sute de ani; pentru acestea am ridicat cereri la locurile cuvenite ; pentru acestea, ca să ne fie recunoscute, am ridicat armele, ne-am vărsat sângele, și a ni-l vărsa pentru libertate suntem siliți, până va mai curge sânge în vinele noastre. Deie-și părerea

Europa, judece popoarele civilizate, noi ne luptăm pentru libertatea noastră cea asuprită, de a veacurilor nedreptate.

Fraților ! Credeți-ne nouă că noi prea luminat vedem, și prea hotărît credem, că în aceste două patrii surori, Maghiarul de existență și viitor nu poate vorbi fără Român, nici Românul fără Maghiar.

Credem și prea luminat vedem, că peste noi și peste voi, azi mâne vrea să dea mâna un element gigantie, care în scurt timp ne va înnece, și nu vor rămânea altele decât urmele existenței noastre. Amândouă părțile vedem că pericolul ne amenință, încă de aproape, și totuși nu ne putem înțelege. Nu știu din ce pricină, pisma, sau doară superbia își învârt sabia între noi și voi, ca nici în agonie să nu putem vorbi de aproape. Noi cu durere privim la scena, ce s'a întâmplat în această patrie, și în care și noi am fost siliți a lua cea mai mare parte, însă să credeți domnilor că răscularea noastră nu s'a întâmplat prin amăgirea Austriei (după cum D-voastră rău sunteți informați), ci pe noi ne-a răsculat nerecunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile conservatorilor și aristocraților transilvani, Maghiari, cari, poporul în această epocă nu le-a mai putut suferi și de care inteligența s'a scârbit cu totul — am fost siliți a ridica arme, a le purta în contra aceluia care mai departe le tirănește, și se

vede a ne apăsa existența politică, despre ce va mărturisi istoria, punând vină, cui va fi drept.

Ne provocați în numele națiunii maghiare, să depunem armele, ba să le ridicăm împotriva tiranilor și asupritorilor comuni. Crede-ne, frate, că cu cea mai mare sfâșiere a inimii trebuie să mărturisesc, că noi armele până acuma pe drept le-am întrebuințat în contra apăsătorilor noștri, însă prin aceasta nu vrem a dezonestă caracterul întregii națiuni maghiare, nu, de aceasta ferească Dumnezeu popoarelor. Ci voim a vă trezi pe voi, și a vă arăta, că între voi este viermele care vă roade rădăcina și vă sapă temelul unui viitor, pe care vi-l puteți promite etern. În Senatul vostru s'a ivit pisina întrupată și sicca clodiana, sub veșmânt își imprăștie veninul său, ca să nu vă puteți câștiga simpatia unui popor dela natură compact, spre a nu se putea nimici un moment și nici în timp, și ca să nu vă puteți însuși sincera prietenie, a unui popor din secol virtuos, după cum l-ați putut vedea, și cu mâna lipsită de arme, și după cum vi-l vor mai dovedi vouă timpurile cele critice, care vă amenință în viitor.

Fraților ! Spiritul de care e pătrunsă și însuflețită Europa cu un impuls mai elastic străbate la sufletul nostru, decât la a oricărei națiuni, care a mai văzut până acum raza li-

bertății. Libertate, egalitate, frățietate, aceste principii sunt deviza noastră, acestea tezaurul și cel mai scump obiectiv, pentru care și eu care trăind suntem gata a da mâna cu cei mai nedumeriți vrăjmași ai noștri, și a le promite cel mai sincer ajutor, ce se poate aștepta de la vreun popor European, iar de aceste principii lipsiți, cu cea mai bărbătească seriozitate suntem hotărâți din început, a ne bălțui sângele până la cel din urmă Român.

Însă aceste principii le pretindem dela origine, garantate pe temeiul existenței națiunilor, și nu suntem îndestulați, văzând însemnate numele lor pe scrisori private, nici auzindu-le numai sunetul cel dulce, pe la urechile noastre, ca un echo fără simțire. Voi ne îmbiați mărinimositatea națiunii noastre, ne somați la reîntoarcere, făgăduindu-ne drepturi și iertarea păcatelor politice (atâta, încât nu ne-am putut, ba nici nu ne vom putea convinge că păcatul politic ne-ar îngreuna vr'odată), însă din contră, de nu vom voi, sau mai bine zicând de nu ne vom convinge, estirpațiune prin foc și fier! (Focului și ferului cu mijloace omogene vom păși în contra!)

Noi, fraților, într'atâta suntem de sinceri, încât toate promisiunile voastre private le credem, însă — durere! — când târziu sunt astfel de promisiuni către noi îndreptate, după ce cercându-le nu le-am dobândit, cău-

tându-le nu le-am putut afla, după ce ne-am macelat, după ce preoțimea și partea inteligentă s'a debilitat, jertfindu-se nu prin arme, după cum poftesc legile unui războiu uman, ci prin furci, după ce în poporul nostru a apus spiritul amicitiei către voi și s'a incubat o aversiune în contră-vă într'atâta, încât el, fără de amăgirea cuiva, mai voește a primi sabia oricărui tiran din Europa de ajutor împotriva voastră, cu cari firea ne-a așezat în una patrie, ca împreună să asudăm cultivând-o și împreună să gustăm dulceața fructelor ei. Durere, de trei ori durere că voi, cari cu pași uriași credeți că stați înaintea noastră în cultură, acestea nu le-ați prevăzut, și în loc de a vă câștiga amici sinceri cu mijloace blânde și dulci, ați răpit în dreapta sabia teroristică neroniană și ați primit modul de trădare al infernalului Calligula. Totuși, vă spunem cu cea mai umană sinceritate, nu ar fi târziu a ne dobândi de amici, dacă ați pipăi odată calea prin care se poate asta, dacă ați dovedit în practică mărinimositatea, despre care atâta vă place a predica. Însă noi, spunând adevărul limpede, ne cam temem a vă crede dumneavoastră, deoarece aveau ne-am înșelat. Crezut-au bravii noștri bărbați Buteanu și Dobra, și căzură jertfă ascuțitului teroristic. Cu adevărat, ați putea voi înnoda aci o scuză, că căzură din furia soldaților, sau

neghiobia lui Hatvany pricinui aceasta — însă această scuză e deșartă și fără de temei, deoarece nu Hatvany ne înșela pe noi, ci acela întru care voi v'ați odihnit, căruia voi cu crezământ deplin i-ați pus fericirea în mână, ca să o așeze pe viitor.

Acela, care e capul vostru, și președintele țării ungare, acela, acela vezi ne înșală pe noi, și acela e Ludovic Kossuth. după cum puteți vedea aci din aclusele și exdiametro opusele lui două scrisori, semnate cu literele a și b, cari au de a trece și prin un examen critic european.

Acum oare nu cu drept cuvânt am putea striga cu poetul: „accipe nunc danaum insidias, et crimine ab uno disce omnes“, — însă noi nu voim să facem salt în concluziile noastre, ci mai dorim să ne convingem din contră, ce iarăși dela voi atârână.

Pe scurt voim iară a vă spune, și exclamăm: de credeți în cer un Dumnezeu și pe pământ o patrie, luați alte mijloace de a trata cu noi, convingește-ți deplin, că între noi și voi armele niciodată nu pot hotărî, însă nu întârziați ca să nu se împlinească în voi cuvintele scripturei: că va intra mirele, și voi nu veți avea untdelemn în candelilele voastre“.

Dat în Câmpeni 15 Iulie 1849.

AVRAM IANCU

Sfârșitul războiului — începutul revoluției.

Cu ultimile lupte, războiul „civil” este oarecum sfârșit. Credința Românilor în dreptatea împăratului rămâne intactă. Ungurii sunt pur și simplu înfrânți. Începutul lunii August înseamnă, — după expresia unui comandant maghiar, — „*finis Hungariae*”. Planurile de expansiune și violență ale lui Kossuth, exponentul politic al Ungariei, au adus consecințele cele mai dezastruoase. „Cauza națiunii maghiare” este pierdută.

Prefecții și tribunii români și-au încetat orice acțiune militară, nădăjduind la o dreaptă judecată a Împăratului, căruia i-au rămas cu atâta devotament alături.

Cererile lor, așternute în nenumărate rânduri la picioarele tronului, nu căpătau însă niciun răspuns. Românii cereau: „unirea tuturor Românilor într-o națiune independentă ca parte întregitoare a monarhiei”.

Împăratului i se oferea chiar titlul de „mare duce al Românilor”.

Dar rezoluția Majestății Sale Împăratului întârzia. Și Românii se luptau doar și mureau pentru el.

Rând pe rând, petițiile din 25 Februarie, 4 Martie, 26 Iunie, 30 Iulie, sunt ignorate.

La 3 Iulie, Șaguna a mai cerut înaltului

Minister învoire pentru a înființa un corp de voluntari români, sub conducerea excelențului lor comandant Avram Iancu; pentru apărarea comunelor de furiile rămășițelor oastei maghiare, care, organizându-se în bande, jefuiau populația Ardealului.

La 1 Septemvrie a fost trimisă o nouă petiție Ministerului Cultelor, prin care se făcea cunoscută situația învățământului public din Transilvania. Pe când Sașii și Ungurii dispun de condițiunile necesare nevoilor lor culturale, Românii, care formau majoritatea populației, nu se bucurau nici de cel mai infim avantaj. Pentru aceia se cerea înființarea unei Facultăți juridice la Blaj, pe cheltuiala Statului.

Pe lângă aceeași Facultate, să se înființeze și o catedră pentru studiul „religiei neunite“.

Și această cerere, ca toate celelalte, rămâne fără rezultat. Românii mai fac Ministerului Austriac o altă petiție, la 24 Octomvrie, prin care cer independența Bisericii ortodoxe române, față de Mitropolia de Carlovăț.

În zadar toate acestea. Starea de asediu proclamată după sfârșitul războiului, a fost mai aspră pentru ei Românii, decât pentru cei care au luptat împotriva Impăratului.

Imediat după sugrumarea, peste tot, a revoluției ungurești, comandantii armatei austriace au desarmat și pe Români în tot cuprinsul țării.

Generalul Carol Ludovic Wohlghemuth, în calitatea sa de guvernator militar și civil, luând instrucțiuni secrete, ținea cu orice preț să desființeze îndată orice comitet național sau politic, încât să nu mai rămână nici urmă.

Drumul Românilor până la Împărat era înțesat de funcționari străini intereselor poporului nostru și în special de Sași care priveau cu mare îngrijorare renașterea unui popor atât de numeros ca al nostru.

Guvernatorul Wohlghemuth se lasă influențat de intrigile acestora și înscenează o serie întreagă de urmăriri, în urma cărora tribunii și preoții temuți cu puțin înainte, sunt târâți în închisori și batjocoriți, ca niște câini.

Jertfele de până aci ale Românilor se prefac, deci, în nimica; sângele lor vărsat cărei diplomații servește?

După „pacificarea țării” propusă de guvernul Austriac și „înfăptuită” de Wohlghemuth, — primul a fost arestat Ioan Axente Sever.

Avram Iancu, retras în munți, primea zilnic tot felul de cereri ale Românilor. Casa lui era un veșnic du-te-vino de oameni necăjiți, iar Avram Iancu le mângâia sufletele, căutând să-i întărească în credința către Împărat Uneori. Alteori însă, i se ceteau în ochi cele mai mari tristeți.

Adesea își părăsea casa și pleca singur în păduri unde rătăcea zile întregi.

La 6 Decembrie pleacă fără niciun rost, la Hălmagiu.

Era zi de târg.

Imbrăcat în costumul obișnuit, se plimba singur pe ulițe. Puțin le-au trebuit Românilor să-l afle acolo și se țineau după el să-l salute, să-l vadă.

Deodată apare o patrulă de poliție care întreba peste tot de Iancu.

În apropiere era un Român, Fodor, pe care poliția, confundându-l cu Iancu, îl declară arestat. Fodor protestează cu violență, gesticulând :

— Nu sunt Iancu. Eu sunt Fodor.

Când iată-l pe Iancu apropiindu-se. Aflând că soldații voiesc pe el să-l aresteze, le spune tare :

— Fiți liniștiți ! Merg eu de bună voie, eu sunt cel pe care-l căutați.

Patrula îl declară arestat și îl duce sub o puternică escortă. Când s'a răspândit vestea că Iancu a fost arestat, s'a făcut în târg întâiu o liniște de mormânt. Apoi într'un haos de strigăte se reped toți la garduri, rup ulucile și pomii și năvălind în clădirea în care era arestat, l-au cerut pe Iancu afară.

Căpitanul care comanda miliția de acolo s'a înspăimântat rău de această neașteptată in-

tervenție a poporului. Se duce imediat la lăncu și-l roagă să-i domolească :

— Arestarea s'a făcut din greșală. N'avem nimic cu dumneata.

lăncu se supune acestei explicații, iese afară și urcându-se pe o buturugă de lemn, le spune:

— Fiți liniștiți. Nu sunt în niciun pericol. De ce ați venit cu toții aici să faceți tulburare? Duceți-vă la trebile voastre !

Apoi încalcecă repede pe calul lui de culoarea porumbului și dispare într'o clipă.

La Viena, intrigile împotriva Românilor nu se mai sfârșeau.

Se cerea cu mare insistență arestarea conducătorilor poporului.

La Sibiu, de asemenea, „Siebenbürger Bote" cerea cu tărie furcile, pentru tribunii și prefecții din timpul războiului „civil“.

Wohlghemuth scria la Viena că nu e timpul potrivit să-i aresteze pe tribuni și prefecți și roagă Ministerul să amâne această măsură.

Eforturile intelectualilor români, erau pentru ea să lămurască toată lumea despre dreptatea cauzei lor.

Până la urmă, reușesc chiar să lumineze și capul lui Wohlghemuth, pe care-l câștigă de partea lor.

Dar din momentul în care baronul Wohlghemuth câștigă simpatia pentru cauza Românilor, încep intrigile împotriva lui.

Șașii l-au denunțat la Viena că ar fi devenit un „Wallachischer Tribun“.

În Martie 1851 Wöhlghemuth pleacă la Viena spre a pune capăt calomniilor. Moare însă pe drum.

Intelectualii, în frunte cu Șaguna, văzând că toate drumurile lor sunt zadarnice, încep să se gândească la alte soluții. De pildă: ce-ar fi dacă s'ar prezenta la Împărat însuși Iancu.

Ce-ar fi dacă s'ar prezenta „prea plecat“ Împăratului acest Rege al Munților.

Ce ar fi adică, dacă Iancu, Avram Iancu, s'ar duce să cerșească drepturile sfinte ale nației lui, pentru care înțelesese că poate muri ca Horia și pentru care drepturi se jertfiseră atâți frați de-ai lui.

Cu mare greutate, Iancu este în cele din urmă convins. Când a primit, avea în ochi flacăra luptelor trecute.

— Voiu pleca, răspunde Iancu scârbit.

La 20 Februarie 1850, Iancu sosește la Viena, însoțit de preotul Simion Balint, spre a se înfățișa tânărului Francisc Iosef și numai spre a șterge în persoană calomniile ce erau asvârlite asupra activității militare din munți a prefectilor.

Se prezintă Împăratului abia la 8 Martie însoțit de Simion Balint și Maiorescu.

GABRIEL BALANESCU

Iancu înaintează în fața Impăratului foarte calm, fără să-și îndoiască un milimetru spinarea.

Il salută în latinește, apoi îi face o expunere foarte concisă a situației din Munți.

Impăratul îi răspunde :

— Libenter accipio et gratulor, multa fecerunt, valde multa fecerunt.

Apoi discuția continuă în nemțește, Impăratul adăogând :

— Es freuet mich sehr, sie haben viel geleistet, Iancu hat sehr viel geleistet.

Iancu, ne mai având ce adăuga, după raportul odată făcut, — pleacă.

Rămâne în Viena, face vizite câtorva mărimi, dar Impăratul nu vedea cu ochi buni prezența lui acolo.

Temându-se de oarecare tulburări, se hotărăște să-i confere Iancului o decorație (ordinul Francise Iosef) pentru a scăpa de el.

După mai multe întâlniri cu studenții români din Viena, Iancu se prezintă din nou Impăratului la 10 Martie, înfățișându-i o petiție care cuprindea toate punctele cererilor de până aci.

Impăratul îi răspunde binevoitor și solemn.

— Dreptele cereri ale națiunii române se vor împlini ; — aducându-i totdeodată la cunoștință decorația ce i-a fost acordată și care îl așteaptă la... Alba Iulia.

O clipă, Iancu rămâne mut, apoi, — respingând decorația, — strigă :

— Nu ne-am luptat pentru jucării, — vrem drepturi, Majestate !

Plăpândul Francisc Iosef rămâne înmărmurit de marea revoltă a lui Iancu care spărsese zidurile Castelului Imperial, ba chiar zidurile prea strâmte ale întregului imperiu, și se așează pe un scaun ce-i era mai aproape.

Poate că pentru prima dată și-a dat seama Împăratul de lupta veacurilor românești. Numai acum, poate, Împăratul a putut deschide puțin ochii la furtuna sufletelor Românilor, care ușor se putea ceta în privirile Iancului.

Iancu, deloc impresionat de invitația ce a fost făcută pentru Alba Iulia, continuă să mai rămână la Viena. În cele din urmă plictisit de insistentele somații ale poliției se hotărăște și pleacă.

Ajuns în Transilvania, Iancu nu-și mai găsea liniște.

Iși amintea adesea primirea Împăratului și cuvintele lui ; „*cu plăcere primesc și mulțumesc. Multe au făcut, într'adevăr multe au făcut*“.

Apoi... decorația. Era cernită de durere fața lui. Se interesa totuși îndeaproape de toate cauzele, până la cele mai mărunte, ale

Moșilor. Mergea peste tot, unde le susținea cu toată autoritatea care îi era îngăduită, dar cu toată autoritatea lui Avram Iancu.

Se depărta însă de oameni; de cele mai multe ori putea fi văzut în Munți, unde, singur, pe o piatră, cânta din fluier, strângând în cântec toată jalea care se consuma la picioarele lui, la poalele vârfurilor pe care le stăpânea sufletul său.

Se ferea și de poteci. Căuta numai drumul ascuns oricărei lumini.

Ce tristețe frământa atât de chinuitor inima acestui mare învingător ? Era poate întrebarea cu care îi întâmpina înfățișarea oricine îl întâlnea rătăcind.

Cele două puști și cele 4 pistoale cu câte două focuri le-a înlocuit cu două fluieri de care nu se mai despărțea.

Lupta pentru nația lui s'a încununat doar cu rodul prea greu al însângेरărilor și al jertfelor, din care munții și-au adăpat ființa măreată și aspră.

Lupta pentru Impăratul lui, ... a fost la el și l-a văzut după lupte pentru Impăratul, dar ce se petrecea dincoace de ochiul Impăratului, era tot una cu făgăduiala mereu neîmplinită a lui ?

Și el i-a fost câinele cel mai credincios. Câinele în care s'au deșteptat toate inimile câinilor care băteau pentru Impărat cîstindu-l.

Vizita Impăratului.

În vara anului 1852, împăratul își anunță vizita în Transilvania.

Iancu află drumul pe care-l alege și se întristează că drumul acela nu trece prin munții lui.

Drept aceea, pleacă la 6 Iulie, împreună cu Simion Balint, la guvernatorul de atunci al Transilvaniei, contele Carol Schwarzenberg, să stăruie pentru a schimba ruta Impăratului.

La 11 Iulie, Iancu pleacă din nou, de astădată în fruntea unei delegații la Deva, pentru acelaș scop.

În sfârșit Impăratul sosește în Transilvania, și aducându-i-se la cunoștință dorința Moșilor și a lui Iancu, admite.

Ajuns acolo Impăratul, s'au dat nenumărate serbări însoțite de însuflețirea poporului, care era urma însuflețirii Regelui Munților.

Unul singur era absent: Avram Iancu.

Foștii luptători, observând lipsa comandantului lor, priveau cu sprâncenele încruntate toate acestea.

Alexandru, tatăl său, alcargă de îndată, să-l găsească și să-l convingă să vină.

Laurian și Bărnuțiu s'au dus și ei. Iancu nu vroia să vină. Când l-a întrebat Bărnuțiu de ce nu vine, îi răspunde:

— Toate sunt în zadar. Un nebun și cu un mincinos nu se pot înțelege...

În fața casei de piatră, acoperită cu șindrilă, din Vidra, nu aștepta decât tatăl Iancului, întinzând un pahar cu vin oaspelui.

Carol Schwarzenberg, observând și el lipsa lui Iancu, îl întreabă pe Simion Balint cu teamă :

— Suntem siguri aici ?

— Stăm buni cu capul nostru, — răspunde scurt Balint.

Absența lui Iancu totuși mărește neliniștea. Se fac noi încercări pentru a-l aduce ; toate zadarnice.

Îi privea pe toți cu ochi mari, fără să i se mai poată scoate un singur cuvânt.

În cele din urmă fuge în fundul pădurilor cu fluierul lui.

Călătorii întârziați, după ceasul încropelii amurgului cu noaptea, puteau ușor desluși undeva în liniștea de mormânt a pământului o melodie sfâșietor de tristă.

— Iancu...

Și nimeni nu cuteza să pătrundă până acolo. Decorația dela Alba-Iulia rămăsese la Alba-Iulia, iar promisiunile Împăratului milostiv, se plimbau în alaiu cu serbări și chiote, peste suferința și moartea care cutreiera ca un vuiet surt, locurile pe unde împăratul se delecta cu milostenia.

*Dar faci, faci, inima mea,
Taci și nu mă mai durea,
Că va trece-o zi ori două
Te-i topi ca și o rouă!*

Zilele trec de acum grele.

— Eu nu mai sunt Iancu. Sunt numai umbra Iancului, — le răspunde celor care-l întâmpinau cu ochii plini de lacrimi și cu capul descoperit, ca pe un rege.

Zilele trec tot mai greu și tot mai apăsătoare pentru Iancu și nu-l mai întâlneai decât rar și numai prin păduri, singur pe o buturugă, pe o piatră, cu o carte de rugăciuni sub ochi. Este cartea de care nu s'a despărțit tot timpul luptelor din munți.

— Ce faci ? Il mai întreba câte un prieten care se întâmpla să-l întâlnească.

— În timpuri grele precum sunt și acestea prin care străbatem — răspundea Iancu — singura mângâiere îți este credința și speranța. Te rogi pentru tine, pentru ai tăi și pentru sărmana ta națiune... căreia dacă nu-i poți ajuta, rogi pe bunul Dumnezeu ca să

ajute dreptății și să nimicească pe dușmani.

Prezența lui în inimile Moșilor era atât de vie, încât dărzenia lor nu cunoștea nici piedecă, nici compromis.

Guvernul austriac, Impăratul pentru care au luptat și au murit Moșii, nu vedeau cu ochi buni această mare influență a Iancului.

Ii incomoda libertatea lui, îi incomoda tăria de caracter și tăria de luptă de care Iancu a dat nesfârșite dovezi. În drumul nedreptăților care colindau imperiul, tolerate, încurajate și înfăptuite de mai marii zilelor, Avram Iancu le era o piedecă. Oricând s'ar fi putut ridica el și cu el poporul, și nemerniciile — cine știe — s'ar fi putut prăbuși. Deci, ce aveau de făcut? Să-l aresteze. Ordinul de arestare nu întârzie.

Iancu este prins în Septemvrie și sub o puternică pază, ca pe un borfaș, l-au escortat și l-au încarcerat la închisoarea din Alba-Iulia (închisoarea în care odinioară au fost târâți Horia, Cloșca și Crișan).

La închisoare îl ia în primire supraveghe-torul arestului, funcționarul Höhn.

Iancu intră, fără ezitare, pe poarta cea mare a închisorii, cu pași mari, aceiași pași siguri din munți, purtând în mână cartea de rugăciuni și în ochi misterul și freamătul pădurilor și al vârfurilor.

Celula în care este introdus este plină de

întunerec. Și afară era soare mult pentru Împărat. Iar înăuntru, întunerec pentru Iancu.

Paznicii închisorii l-au palmuit și l-au pus în lanțuri. Lanțuri grele și întunerec și palme, pentru cel care de atâtea ori salvase cetatea imperială de pe Mureș.

Lanțuri și palme și întunerec pentru Regele Munților și pentru credința lui.

Din lumina de afară auzeau câteodată soldații melodii triste întrerupte.

Și noaptea târziu, înăuntru nu era dimineață și ziua, noaptea, în miezul nopții, cântecul străbătea zidurile, străbătea și munții.

Paznicii erau înfricoșați. Garda se dublează. Noaptea și ziua, câte-o linguriță de apă și de lumină abia mai intrau. Nu pentru Iancu, acum, ci pentru cântecul lui.

Zidurile reci, picurau, se topeau în întunerecul liniștii dinăuntru.

„Libenter accipio et gratulor, multa faciunt, valde multa fecerunt“. Un răs înăbușit se aude dintre ziduri ! „Iancu a făcut cel mai mult“, Împăratul i-a spus-o, primind cu plăcere „dreptele cereri ale națiunii“.

Lupte grele, munți neînvinși, nădejdea cea mare și susurul apelor, erau acum strânse în lanțuri, în întunerec.

Răsplata credinței. Da ! Răsplată împărătească.

*Frunză lată de pe baltă,
Fostu-mi-a și bine-odată,
Dar s'a întors frunza pe lău
Ș'am ajuns l'atâta rău.*

*Vai, vai ! inimă, vai !
Peste câte tu nu dai !
Și eu câte știu de tine,
Tot nu te mai spun la nime.*

*Dar taci, taci, inima mea,
Taci și nu mă mai durea,
Că va trece-o zi ori două
Te-i topi ca și o rouă !*

Auziți cântecul din întunerec al Regelui.
Il păzesc soldații Impăratului acum. Și cântecul și Regele.

Și Regele a luptat pentru Impărat cu sabia și cu munții, cum se luptă pentru Impărat și pentru Dumnezeu.

Ușile închisorii se deschideau peste cântecul Iancului.

— Cine este acolo ? Hei n'auzi !

Din întunerec abia se auzea.

— Avram Iancu...

Câteva palme puternice pe care Iancu le primea cu resemnare și după aceea, din nou fluierul pătrundea prin ziduri, până în zidurile munților, dar nu până la inima Impăratului.

Târziu, când s'au înspăimântat prea mult de cântecul lui din miezul nopții, l-au luat de

acolo ca pe o bucată de stâncă, și în lanțuri îl duc la Sibiu.

Un locotenent, Șiandru, îl escortează și-l predă autorităților militare.

Dar și cei de aci se înspăimântă de prezența lui; să-l „îmbuneze“ deci.

Colonelul, baron Heidte, îi oferă o funcție de stat, în Sibiu sau la Viena, Regelui, cu 1800 sau 2400 fiorini pe lună.

Iancu îi refuză.

Motii se interesau neconținut de el. În fiecare zi, o delegație a lor sosea la Sibiu să-l întrebe ce face și dacă „nemții nu voiesc să-i ascundă soarele“.

Iancu îi primea cu destulă liniște și multă seninătate. Rămânea cu ei puțin de vorbă și îi lăsa, îndemnându-i să se înapoieze. Parcă ar fi fost pe altă lume, așa erau ochii lui de străini.

Heidte, aflând că Iancu ar fi făcut oarecare datorii, îl întreabă ce sumă avea să dea.

Iancu răspunde ca și cum vorbea cu gura altuia.

— 100 fiorini.

Datoria era cu mult mai mare. Heidte scoate și îi întinde 500 fiorini. Dar Iancu îi refuză cu un gest de despreț.

Principele Schwartzenberg informat prin Heidte de atitudinea lui Iancu, îl cheamă la el.

Iancu se duce. Schwartzenberg îi strânge mâna și îl poartă ceremonios să stea pe un scaun.

— Also was wollen din Rumănen ?

Iancu zâmbește și răspunde :

— Serenissime, o Academie de drepturi la Sibiu și-o baie de aburi la Vidra !

În acest moment ochii Iancului se turbură, gesturile lui reținute nu mai au totuși nicio legătură, cuvintele lui se rostogolesc fără șir, fără sfârșit. Statura lui numai, se menține mărească, ca o mușcă de munte pleșuvă peste care mulți nori și multe furtuni au fost abătute. Fața lui aspră dinainte, dar pe care seninătățile imense ale cerului se îmbinau, capătă acum o expresie înfricoșătoare.

Deodată se oprește. Privește atent pe fiecare în parte pe cei din jur. Se uită amănunțit la jilțul în care Principele Schwartzenberg stătea răsturnat, aruncă ochii încă odată înlături, apoi din nou la jilț și un hohot nestăpânit de râs îl cotropește. Schwartzenberg nelămurit se ridică. Iancu stăpânindu-se îl prinde cu mâna de umăr și-l așează pe scaun.

Apoi amintindu-și de Arieș, povestește ceva fără înțeles și pleacă. Numele Arieșului revenea în povestea fără înțeles, ca un refren.

La Sibiu a fost găzduit tot timpul de un

prieten al său, Ilie Măcelar, cu care se ducea adesea la baia de aburi.

Prietenul său în afară de baie nu-l mai întâlnea decât noaptea târziu, când venea să se culce. Înainte de-a se culca, în fiecare noapte seria „ordine” pentru oamenii lui, îndemnându-i acum la cuminenie, dar să nu se lase înfrânți de fâlii și opresiuni. Ordinele acestea le găsea Ilie Măcelar dimineța răspândite prin casă, după ce el cu noaptea în cap dispărea, Dumnezeu și amărăciunile lui știu pe unde.

Îl întâlneau uneori soldații Impăratului care-l descoseau de toate câte nu putea răspunde Iancu. Le primea întrebările le asculta cu atenție, fără să răspundă și întinzându-le mâna le da binețe trecând mai departe, mut. Niciun singur cuvânt, nicio explicație. Câteodată mirosea alcoolul tare pe care-l consuma fără să-l vadă nimeni. Iar nopțile târzii, unele peste altele, îl prindeau la aceeași laviță de scânduri de brad, încercând numai să trimeată Moșilor lui îmbărbătare din amărăciunile și nedreptățile nației lui, care-l doborâseră.

Iancu nu era nici acum un resemnat. Ci din toate acestea, uneori, puterea credinței lui, adevărul inconștientului răscolit de patimile pământului românesc, alcătuiau o mare lumină de nădejde care-l orbise.

Cu ilustrele autorități ale Sibiului nu s'a mai întâlnit, ocolindu-le pe mari distanțe, distanțele spațiului dela nebunia lui până hăt departe la sfârșitele lupte apuse în mantia Impăratului.

După vreo două luni de pribegie în Sibiu, vine bătrânul său tată, care văzând jalnica stare sufletească a fiului său, îl ia acasă în creierul munților pe care îi iubea atâta.

*„Aerul din case era stricat și eu
am venit ca să mărgărit să le curățesc”.*

De acum înainte faptele și viața lui Iancu nu mai au altă explicație decât aceea a unei frunze de stejar care tremură la orice adiere, a frunzelor toate prea sensibile către toamna ce le va coborî viața în noaptea anotimpurilor.

Liniștea n'o mai găsea decât în rătăcirii. Inserările niciodată nu-l vor mai prinde în același loc.

Bunul său prieten Ilie Măcelar îi scria adesea îngrijorat și Iancu îi răspundea întotdeauna, tare, sever, cu inima lui încăreată de desnădejdi.

Dar Iancu își păstra verticalitatea vieții lui de luptător și de Rege al celor mai înfricoșătoare înălțimi, al celei mai violente vieți de imperiu mare, necuprins, în care spiritele morților lui, ale fraților lui, se întâlneau la sfatul mormurelor și al nopților închegate material peste veșnicie.

Nu știa cum trec anii, și treceau mulți, fără ca vreun răboj să-i mai amintească.

Oamenii lucizi, prea lucizi, care se simțeau obligați să-i acorde „asistența” atenției lor, împietau asupra liniștii Iancului atunci când cu înțelepciunea lor intrau ca niște vulpi și-rete să-l surprindă :

— Ce mai sperî și ce mai crezi? Cădea întrebarea ca un butoiu gol.

— Ce mai sper și ce mai cred eu ? — Iată, îți răspund că timpul speranțelor mele a trecut și credința mea e ca a șarpelui căruia natura îi impune să-și apere capul. Să nu crezi că spun acestea fiindcă mi-aș teme viața mea nenorocită, nu, căci această viață mi-am expus-o în mai multe rânduri pentru iubita mea națiune și pentru credința către împăratul, — ci înțeleg iubita mea națiune care suspină de atâtea dureri și pentru care m'ar durea inima, dacă prin mărturisirea credinței adevărate o aş duce într'un pericol și mai mare.

Când alte și alte întrebări veneau să-i răscolească visele lui și ale fluierului, Iancu le răspundea :

— Aerul din case era stricat și eu am venit ca un uragan să le curățesc.

Nu știi de unde vine acest glas și cu ce adevăr păstrat sus se împreună.

Nu știi dacă acesta e glasul Iancului sau al pământurilor. Toată viața lui era acolo, în viforele revoluției pentru neam.

Foștii prefecți și tribuni se întâlneau adesea în casa lui Axente Sever, discutând problemele naționale pe care Iancu le-a pus odată cu sabia.

Pe Iancu nu-l mai puteau găsi ușor și atunci când îl găseau nu-l puteau hotări să mai coboare.

În 1860, la o întâlnire numeroasă a tinerilor, își propune toți să-l aducă.

După mari stăruințe ale câtorva tineri plecați în munți, făgăduiește.

Dar aflând Moții, s'au strâns toți și cu strigăte, blesteme și amenințări, s'au împotrivit plecării Iancului. „Tu să rămâi la noi și să ții cu noi, nimeni să nu te ducă de acil!”

Cu mare greutate i-a convins și a putut pleca pentru ca să-și țină cuvântul.

Întâlnirea lui cu foștii camarazi de luptă, va căpăta aspectul cel mai măreț.

Entuziasmul tuturor la gândul că Iancu va fi în mijlocul lor, era nemărginit. Casa lui Axente Sever capătă atmosferă de mare sărbătoare. Alba-Iulia toată aflase și toate florile se culegeau pentru Iancu.

Sosește călare. Axente Sever plânge. În ochii tuturor erau lacrimi.

Iancu descalecă, indiferent, cu ochi fieși de mort. Pareă nimic nu s'ar fi petrecut în jurul lui. I-au ținut tinerii discursuri. Pareă nu auzea, nu vedea nimic. Era nelămurit, ar

fi vrut să treacă mai departe. I-au cântat cântece de luptă, cântece vesele și triste. Dar Iancu era absent. Niciun gest, niciun zâmbet, nicio singură vorbă. Măreț în înfățișare, îmbrăcat elegant, nu știa din ce basm a coborât.

În ziua aceea casa lui Axente era înțesată de lume. Tineri, țărani, și bătrâni, intelectuali, toți veneau să-i cadă la picioare și să i se închine.

Iancu le răspundea tuturor cu amintiri, căutând parcă uneori să ascundă ceva care nu trebuia desvelit aci, la bucuria aceea care în nici un caz nu poate fi a lui.

Foștii glotași din lagărul lui, care scăpaseră cu vicață, erau toți prezenți, să-i sărute mâna.

Iancu vorbea cu fiecare în termeni scurți și nu punea deloc întrebări, ci numai răspundea :

— Este bine în munți. Românu' e bun la inimă, mai bun ca alții.

Glotașii stăteau descoperiți și plângeau. Iancu le spune cu acelaș ton sever :

— Pune pălăria pe cap ! Ștergeți lacrimile ! A trecut mult de atunci !

Nu sfârșește bine și intră pe ușă o fată care mergând către el îi întinde un buchet de flori.

Iancu îl primește, sărută buchetul, prinde

din el o roză mică pe care o pune la butonieră, apoi îi dă fetei buchetul.

— Las să împodobească sânu-ți fecioresc.

Ora prânzului. Bucatele încep să vină unele peste altele.

Iancu se așează tăcut. Lângă el, fata, care-i dăruise buchetul și roza.

Când Iancu vede păstrăvii lui favoriți, i se deschide o lumină în ochi.

— Cunoști Munții Apuseni ? Acolo se află această cea mai fină speție de pești. Au fost prinși în munți. Mi i-a trimis fratele meu care e preot la Vidra.

— Cunosc și eu o parte din Munții Apuseni, îi răspunde fata.

— Dar Arieșul ? Nu este râu mai limpede ca Arieșul, popor mai frumos și mai bun ca Motii, nu sunt femei mai frumoase ca Buciumanele, soldați mai voinici ca Vidrenii și Scărișoreni și pești ca păstrăvii.

Am doi frați și două cumnate, așa de bune, care se bucură când sunt acasă în Vidra, unde cel mai mult timp îl petrec prinzând pești. Și ce frumos e acolo !

Se îndreaptă apoi către fetiță și avea în ochii lui o mare duioșie :

— Dumneata semeni cu o fetiță, care avea un frate cu mine la școală în Cluj și la drept în Oșorheiu. Fetița aceea era ceva mai voi-

nică decât dumneata. Am petrecut multe zile bune ca jurist în casa lor.

Un suspin adânc îi taie șirul vorbei.

Cei dela masă îl priveau toți pe Iancu atenți la fiecă cuvânt rostit.

Axente Sever îi spune ceva în glumă, observând că eroul este prea ieftin la vorbă de data asta.

Iancu îi răspunde printr'un zâmbet rece care încrețește frunțile tuturor.

Apoi continuă :

— Cum ține omul minte ! Era cam așa ca dumneata; cu fratele ei eram bun prieten.

Nu mult după aceea, Iancu dispăre dela masă.

Către seară, Axente Severu află că a fost văzut călare în drum spre munte.

Nu-l mai reținea nimic pe Iancu în mijlocul oamenilor.

Pădurea numai, freamătul pădurii și crestele munților îi topeau tristețile lui, poate în firea păsărilor sălbatice, poate în nostalgia sabiei și în conștiința morții.

Niciun loc nu mai era pentru el. Și, cândva, toate le stăpânea sabia lui.

Ia locul sabiei, fluierul de cireș desăvârșea un destin și apropia ochii lui Iancu de ochii nevăzuți ai cerului.

Statura lui continuu măreață, era statura unui stăpânitor și nu statura rătăcitorului.

Dar ochii și gândul stăpânitorului cu conștiința morții rătăcitorului, ce căutau oare ?

Ce ascundea Iancu în cutele fiecărei zi ? În cartea lui de rugăciuni ce mai putea găsi ? Cartea de rugăciuni n'avea prea multe rânduri albe pentru albele zile și grele ale Iancului ? Ceremonia pustietăților pe care Iancu le asista cu ochiul rătăcitorului.

De ce l-au împuns oamenii și Împăratul ? Când el i-a iubit și le-a zis frați ?

Împăratul avea un guler de purpură la o haină foarte strălucitoare, și cu acest guler de purpură prijonea credință și simboluri pe care le-a mistuit. Când credința era credință și Iancu le-a înțeles, și pe el l-a mistuit tot mai mult. Umbra se răspândea și cu cât se răspândea, creștea credința și cuprindea țara.

Umbra avea rădăcina în chiagul munților și tot acolo era și durerea umbrei pe care n'o mai poți prinde, n'o mai poți vedea.

Inserările o surprindeau întotdeauna la marginea pădurii în care pogărară curcubecele și șoapectele.

Iancu asista ceremonia pustietăților și gândul sabiei lui se ducea prins de purpura Împăratului.

Și numai gândul cântecului, al rătăcirilor, mai rămânea, rugă fierbinte, alături de ruga Iancului.

Cu ea vor trece de acum ani nenumărați, uitați pentru Regele Munților și pentru Împărat.

Sfârșitul se apropia și fluierul lui se auzea tot mai rar. Gorunii, stejarii, brazii erau și ei părăsiți. Iancu mergea acum din casă în casă, flămând, desbrăcat și dormea mai mult pe la un covrigar din Baia de Criș pe o targă din fața cuptoriștei.

În primăvara anului 1867, înspăimântat de înfățișarea lui, îi scrie Împăratului :

„Către Majestatea sua C. R. și Apost. Francisc Iosef I-ului ces. Austriei, Reg. Ung. în Viena.

Prea iubitul recursu a lui Avram Iancu Generalul Munț. pentru o grațioasă agiutorintia sau subvențiune.

Majestatea ta C. R. Apostolica !

Luând în prea înalta gracioasa considerare starea mea prezentă, nu prea favoritoare, ci cu tot dreptul vrednica de a se numi misera, precum aceasta Majestăți Voastre vă poate fi bine cunoscute, îmi iau prea umilita îndrăzneală a recurgie, și prin aceasta și recurg la grație Majestății Voastre, să vă îndurați spre a mă putea ușura și întrucâtva a îmbunătăți soarta, a mă subvenționa cu vre-o agiutorintia sau remunerațiune, după aceia înalta grația amesuranda.

După care umilita mea rugare, încredințat

și recomandat Clementei C. R. și aple a M. Voastre rămân.

Halmagiu, 24 Martie 1869, cel mai devot și aplecat credincios supus.

AVRAM IANCU GENERAL

Dar scrisoarea asta de „agiutorintie“ către M. S., Iancu a făcut-o? A făcut-o la îndemnul cuiva.

Sau dacă el a făcut-o, ce se va fi petrecut în mintea și inima lui și cum va fi purtat mâna lui obicinuită cu spada, cum va fi purtat această mână condeii care-i cere aceluiși Impărat căruia i-a întors spatele, clementa?

Va trimite Iancu această scrisoare Impăratului?

Tulburarea în care se sbate va fi înfrântă? Sau îl vor înfrânge pe el nemerniciile mai marilor stăpânitori de coroane împărătești?

Ce-l va îndemna muntele, ce-l vor sfătui mormintele Moșilor care-i apasă greu ochii jumătate închiși?

Din noaptea în care intrase, doar reacțiuni de acestea la gesturile lumesti mai puteau trimite la lumină realitatea vie a ființei lui neîndoite. Și scrisoarea nu a trimis-o. O păstra ca o amintire poate. Sau ca un nou protest. Ca o revoltă pentru care s'ar fi putut mișca toată Impărăția și s'ar fi slobozit mii de salve de pușcă.

În mintea Iancului, Împăratul continua să rămână Împăratul. Căruia-i rămânea *cel mai devotat și aplecat credincios supus*, cu toate că i-a întors spatele pentru minciunile lui, i-a refuzat mâna întinsă pentru necredința lui față de sbuciumul și jertfele Românilor.

Împăratul era acolo la Viena și pentru Iancu însemna ordine și credință numele lui. Și aceasta stăruia în mintea Iancului.

Sfârșitul se apropie.

Intr-o dimineață a început Iancu să verse sânge. După ce și-a cântat melodiile sale triste, dureroase, din fluier, l-a apucat o tuse grea, care parcă măcina inutilitatea vieții cineștie cărui pustnic. Sângele îi curgea și pe nas și pe gură. Ochii i s'au împăienjenit. N'a cerut niciun ajutor nimănui.

Numai fluierului său de cireș i-a mai spus o melodie, o melodie din alte vremi, povestea morții care se apropia, a pădurilor topite în întunerecul ochilor.

Câțiva oameni l-au dus pe brațe la spital, unde Iancu nu putea rămâne și n'a rămas. Întors de acolo, își păzește cu strășnicie singurătatea.

Se înapoiază la targa din fața cuptoriștei covrigarului din Baia de Criș și de acolo se aud din nou aceleași melodii, tot ca niște stri-

găte surde de moarte, tot ca o chemare mai mare a pustietăților, a vârfurilor de munte, a săbiei, a dreptății pe care o aștepta și care nu mai venea.

Din când în când seria celor care îi credea de vorbă cu poporul lui.

Astfel îi trimite câteva rânduri și redactorului „Gazetei“.

Stimate Domnule Redactor,

Mai săptămânile trecute, nu numai natura vegetală, fără însăși firea omenească, îmbrăcase un doliu supărăcios. Însă Dumnezeuii cei de sus, amândouă astea firi le schimbă întru bucurie, liniștind viforele timpului. Așa dar noiăștia dela munți, presimțind c'am avea un an mai bun, de cum gândeam, noi am vrea ca bucuria noastră să evadeze și șicsurile, prefăcând ostenelele oamenilor în fruct și atunci însăși oricare națiune să poată învia și organiza cele de lipsă. Națiunile cele puternice, cultura lor sosind în ajutor unui altuia, asta ar fi de dorit și la poporul Român ca și ei să se ajute unul pe altul, să poată înainta asemenea și cu celelalte națiuni.

AVRAM IANCU

al Legiunei Auraria Geminæ
Advocat și general și prefect

Abund. in 23 Iunie 1871.

*Bradule, Bradule,
Ce boare-a băfut,
De te-ai coborât
Dela loc pietros
La loc revenos.
Da eu n'as fi venit
După mine'or vint
Tot patru voinici
Ca patru haiduci
Și m'or înșelat
Până m'or tăiat.
Că pe min' m'or pune
La un cap de lată
La un stan de piatră
La izvor de apă
Da m'or înțeluit
Pe min' m'or adus
Și pe min' m'or pus
La un cap de fune
La o putregiune.*

La 10 Septemvrie 1872, dimineața, la locuința covrigarului din Baia de Criș, Regele Munților moare.

Covrigarul aleargă îndată și dă veste de sfâșietoarea durere.

Lângă targa pe care murise, un lac de sânge închegat. I se rupsese o arteră.

Moșii au aflat în aceeași zi de moartea Ian- cului și au alergat toți să-i sărute mâna, să se închine trupului său.

Popa Balint pleacă și el imediat în fruntea

unui popor de 12.000 de oameni, cum altă dată în luptă.

Fetele din munți și de aiurea vin toate la căpătâiul lui Iancu.

Sute și mii de făclii ardeau lângă trupul lui, pe străzi, în munți, peste tot. Avram Iancu, întins pe un catafalce, îmbrăcat în haine de „cavaler” — portul de moarte al flăcăilor Moți — înconjurat de preoți, de poporul lui și de cei mai distinși oameni ai țării, dormea adânc, visând poate aceleași culmi pe care luptase pentru dreptatea neamului.

În hainele cu care murise, într'un buzunar s'a găsit scrisoarea de îndurare către Împărat. N'o trimisese. Într'alt buzunar, o hârtiuță pe care era scris testamentul.

„Ultima mea voință”

Unicul dor al vieții mele e să-mi văd națiunea mea fericită, pentru care după puteri am și lucrat până acuma, durere fără mult succes, ba tocma acum cu întristare văd, că speranțele mele și jertfa adusă se prefac în nimica.

Nu știu câte zile mai pot avea; un fel de presimțire îmi pare că mi-ar spune, că viitorul este nesigur. Voiesc dar și hotărît dispun, ca după moartea mea, toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare să treacă în folosul na-

țiunii, pentru ajutor la înființarea unei academii de drepturi; tare crezând, că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunii mele.

AVRAM IANCU
advocat și prefect emerit

Câmpeni, 29 Decembrie 1850.

*Bradule, bradule,
Ce boare-a bătut
De te-ai coborât...*

Simion Balint, înconjurat de zeci de preoți, făceau neconținut rugăciuni pentru liniștea sufletului celui ce a fost Avram Iancu, Rege și Ostaș.

Durerea cuprindea cerul.

După lacrămile întregului popor îngenunchiat la catafale, se auzeau glasurile aproape amortite ale preoților :

— Aliluia, Aliluia !

Moșii, poporul tot, rămânea neclintit. Nemiscarea lor de piatră era ca o dăruire a întregii lor ființe, vieții și morții lui Iancu.

Era atât de singur Iancu în sicriul lui. Parcă de 20 de ani tot acolo a trăit, parcă de 20 de ani, viața lui n'a făcut altceva decât să-i contureze înfățișarea în întunerecul nelă-

murit, luptând cu măreția luminilor tot atât de nelămurite.

Era ca o piatră fantastică prăbușită din înălțimi.

*Iancule, Iancule,
Ce boare-a bătut
De te-ai scoborît
Dela loc pietros
La loc revenos.*

Nu-l jeleşte nimeni pe Iancu. Zeci de mii de oameni prezenți aci, lângă trupul lui, îi asistă cu cântec și slavă moartea, pe care Iancu a făcut-o ca o nouă viață.

Apoi clopotele se pornesc, se elatină încet și poporul și Iancu pleacă spre Tebea, unde gorunul lui Horia primește încă odată mărturia vie a vieții pământului.

De unde a plecat Horia, vine Iacac, împlinind o nouă și mare vedenie lumească.
